

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СРЕПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 5 (446), May, 1985, Vol. XXXVIII

Редагує Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олесків, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1985-ий РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	35 дол.	18 дол.	10 дол.	3.50 дол.
Австрія	600 шіл.	350 шіл.	200 шіл.	60 шіл.
Аргентина	2000 пез.	1000 пез.	500 пез.	200 пез.
Бельгія	1400 б.фр.	800 б.фр.	450 б.фр.	160 б.фр.
В. Британія	20 ф.	12 ф.	6 ф.	2 ф.
Канада	45 дол.	25 дол.	13 дол.	4.50 дол.
С Ш А	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
Німеччина	80 н.м.	45 н.м.	30 н.м.	10 н.м.
Франція	200 фр.	120 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	200 кор.	120 кор.	70 кор.	25 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкл.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 5 (446)

ТРАВЕНЬ, 1985

Річник XXXVIII

Зміст V-ої книжки

В поклоні Героям України

- А. Вілчиєнко (вірш): На Могилу Героїв — 515; Лариса Мурович (вірш): Героям УПА — 516;
Микола Верес (вірш): Борцям-Героям — 517; Ольга Терлецька (вірш): Героям в Україні — 518.

До питання національного визволення

- ЗВЕРНЕННЯ СУВФ (Під прапором двох Лицарів!) 519
І. Д-ів: В СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ ЗАКІНЧЕННЯ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 523
Тарас Чупринка: БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ — 524;
БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УПА, ЧЛЕНИ РЕВ. ПІДПІЛЛЯ! — 526; ГРОМАДЯНИНОВІ... — 528.
М. Сулятич: ПІД ЗНАМ'ЯМ ДВОХ ШУХЕВИЧІВ! (Закінчення, 2) 529
С. Карпатський: КАТАКОМБИ «ЗАГУБЛЕНОЇ ЗЕМЛІ» (Закінчення, 2) 538
Євген Орловський: «РАДИ», ЧИ ОКУПАНТИ? 544
Роман Малащук: В 40-РІЧЧЯ СМЕРТНОГО ПОХОДУ 549

З Дому Неволі

- «ХРОНІКА КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ», ч. 2 553
УЦІС: МОСКОВСЬКІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ (1983-1984 РОКИ) 560
Ілля Дмитрів: У СОРОКОВІ РОКОВИНИ ПОГРОМУ ПОМІСНОЇ УКЦЕРКВИ 565

Поезії, новелі, оповідання

- Василь Пачовський: (вірш): ОГНІ МЕСТИ — 570; ГИМН БЕЗСМЕРТНОЇ БАТОВИ
(Марш УПА-Захід) — 570; Богдан Лепкий (вірш): МОЛИМОСЬ ДО ВАС... — 571;
Михайло Курак (вірш): ТИМ, ЩО ВПАЛИ — 572.
Святомир М. Фостун: ЛЕГЕНДА МАНДРУЄ ПО УКРАЇНІ 573
Р. Володимир: В ПОРУ ПЕРЕДСВІТАНКОВУ (З доісторичної бувальщини) 578

Наука, дослідж.

- Володимир Косик: ВТРАТИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 585
Д-р Олександр Соколюк: ВИДАВАННЯ ТВОРЧОСТІ О. Ю. ФЕДЬКОВИЧА 596
Петро Гой: УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ
НОВОЇ ВІЙНИ З ПОЛЬЩЕЮ (Кінець 1650 р. до Білоцерківської Угоди) [Прод., 7] 620
Д-р Блянка Ержабкова: БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ О. КУЛЬЧИЦЬКОГО
1895-1980 (В четверту річницю смерті) IV 612
Богдан Стебельський: «УКРАЇНА — БАМ» 620

Огляди, рецензії

- Володимир Жила: ПОМІТНИЙ ЗДОБУТОК НАШОЇ ІСТОРИЧНОЇ ДУМКИ 625
Роман Кутар: НОВА БІБЛІОГРАФІЧНА ПРАЦЯ 629
А. Гладилевич: НЕЗВИЧАЙНИЙ УСПІХ РОМАНУ ІРИНИ СТЕЦИК «МАЗЕПА.
КНЯЗЬ УКРАЇНИ» 630
В. С.: БЕЗСОРОМНА ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ІСТОРІЇ «НОВОГО РУССКОГО СЛОВА» 631

Некрологи

- Инж. В. Олесквія: ВОНА ВСЕ ЖИТИМЕ В НАШІЙ ПАМ'ЯТІ (Слово на похороні
сл. п. Наталки Куцан-Бандери) 633

З листів до Редакції

- Іван Бойко: СПРАВА ПІДПИСУ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА 635
Борис Губка: ПОЖЕРТВИ НА УКРАЇНСЬКУ ФУНДАЦІЮ ВОЛІ В США 636

- НОВИНИ З ФОНДУ ім. Л. РИХТИЦЬКОГО 637
УСКД: СОРОКОВА РІЧНИЦЯ ВИЗВОЛЕННЯ З КАЦЕТІВ 639
СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ: Літературні і наукові конкурси 640

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

Свято Української Державности в Лондоні. Промовляє посол Джон Вілкінсон, президент ЕРС. Біля столу сидять: посол сер Фредерік Беннет, Р.С., посол Степан Терлецький, голова СУБ І. Дмитрів, голова УІС і член Президії Ради СУБ інж. В. Олеськів та інші гості.

Світлина д-р Арсен В. В. Поврозник

Частина учасників Свята Української Державности 22-го січня 1985 року, в залі В-лу СУБ в Лондоні — представники поневолених Москвою народів, британські гості й речники українських установ.

В поклони Героям України

А. ВІЛЬШЕНКО

НА МОГИЛАХ ГЕРОЇВ

Понад могили вітер ходить,
Хрести березові цілує,
Голубить квітоньки осінні
І сумно, сумно так заводить:
«Гей, хто їх тямить, хто шанує
Героїв цих останки тлінні?!»

«Забули їх, орлів, що впали
За рідний край, за рідну волю —
В ярмо впряглися тай забули!
Гей, за кого ви умирали,
Кому кували крашу долю?!
Рабам?! Вони живі заснули! . .

Так плаче вітер на могилах,
Аж там біжать по стежці діти:
Маленькі хлопчики й дівчатка,
Біжать, немов летять на крилах,
В руках у них віночки й квіти —
Вже край могил мала громадка.

Вже на хрести кладуть віночки,
Кладуть китички на могили
І вже стрілецьку пісню чути,
А голосочки як дзвіночки,
Сердечно-щиро пили, пили,
Немов святі присяги нути.

Понад могили вітер лине,
Віночки на хрестах торкає,
Квітки, що діти їх поклали,
Й заносить вістку в небо сине:
«Коли дитя їх пам'ятає,
Життя вони не даром дали!»

Лариса МУРОВИЧ

ГЕРОЇНЯМ УПА

Горить у народі і буде навіки горіти
Любов животворна до Вас, Героїні УПА,
Тиранам несила любови вогню погасити,
У п'їтми нам світить лиш Ваша повстанська тропа!

На ній так жертвенно, плече-об-плече з вояками,
Співаючи пісню, ішли Ви у праведний змаг,
Щоб владно замаяв над вежами Києва брами
Злотисто-блакитний, державний наш стяг.

Чи можна забути діла Ваші світлі й нестерті?
Не раз, як медсестри повстанців чи як зв'язкові,
Безстрашно у вічі Ви хижій дивилися смерті,
Не раз, мов троянда, цвіла Ваша кров на траві.

Відродження спалах — у жертов рясних гекатомбах!
Це відає ворог і нині тому культобман
Підсовує хитро у танців виснажливих ромбах,
Щоб нам пов'ялити мети запахуций евшан.

У Рідному ж Краю усіх, що стоять на сторожі
Культури скарбниці, її самоцвітів-перлин,
Проторяють за ґрати кати й яничари ворожі,
Або на заслання, де їх ожидає загин.

Та Ви, Героїні, в священній борні за свободу,
З героями разом — яскравий змагання пролог.
На Ваших слідах знов там велетні дужі народу
Востанне повстануть, здобудуть вінок перемог!

Канада, 1967

Микола ВЕРЕС

БОРЦЯМ-ГЕРОЯМ

Столиці град, Базар і Крути й Броди,
Житомир, Хуст, і Чорний ліс, і Львів —
Це вічний скарб, коштовнії клейноди
Минулих днів.

За боем бій в ім'я доби нової,
За змагом змаг в ім'я ідей нових,
О, скільки вас, безприкладні герої,
У кожнім з них!

Міцних, простих, і, навіть, безіменних,
Та всяк із вас без крихти каюття
Склав на вітвар вітчизняний священний
Своє життя.

Хоч із могил немає, може, й згадки,
Тих славних діл не згладили роки,
За це вам в днях Зелених Свят нащадки
Плетуть вінки.

Бо ті діла — то нації стремління,
То наших мрій золотoverхий храм,
А ми прийшли упертим поколінням
На зміну вам.

І жертви знов, і знов самопосвята,
Щоб в сяйві сонць оновлених світань
Була Волинь, і Галич, і Карпати,
І Дін-Кубань.

Ольга ТЕРЛЕЦЬКА

ГЕРОЯМ В УКРАЇНІ

Герої, кожна ваша рана, —
Це наче в наше серце ніж.
Це марно не мине тиранам
Вони будуть платити всі ж.

Їх не під суд! Бо як же можна
Судить бездушних тих тварин?
А дорога краплина кожна
Пролита крові без провин

Покличе їх платити морем,
І їхня кров буде плисти,
Щоб змити ганьбу всю і горе
Московської, ось там, тюрми.

За ці терпіння всі і муки,
Герої, — наші ви сини,
Катам пекти будемо руки,
Як це робили вам вони.

За кривди мусить бути помста,
Сама ж бо правда задзвенить,
Поплило крові там вже доста,
А нам пора за все платить.

А ви, герої України,
Що гострі зносите ножі,
Засяєте немов перлини,
Як слави й чести в нас мужі.

До питання національного визволення

ПІД ПРАПОРОМ ДВОХ ЛИЦАРІВ!

В березні цього року ми відзначаємо 35-ту річницю загибелі генерала Романа Шухевича-Тараса Чупринки на полі бою з московськими наїзниками (5-го березня, 1950 р.) та 52-гу річницю уродин його сина Юрія Шухевича (28-го березня, 1933 р.)

В пошану славної пам'яті ген. Тараса Чупринки та на ознаку солідарности з його сином-лицарем закликаємо всі Організації Українського Визвольного Фронту, всю організовану українську громадськість у вільному світі і кожного українського патріота відповідними акціями та імпрезами якнайвище підняти — під їх прапором — визвольну боротьбу за ідею Української Самостійної Соборної Держави.

Довгі роки ген. Роман Шухевич керував організованою збройною і політичною боротьбою ОУН-УПА-УГВР проти нацистсько-німецьких і комуністсько-російських імперіялістів. Одиною ціллю його життя було — вибороти своєму народові волю та прогнати всіх загарбників з української землі.

Пригадаємо і наголосимо, що коли Роман Шухевич був членом Революційного Проводу ОУН, то ця ОУН в грудні 1940 року проголосила Маніфест. В ньому відзначені ідеї ладу в українській державі, за яку йшла боротьба. Ці ідеї діаметрально протилежні до програми німецьких націонал-соціалістів і расистів. В Маніфесті, між іншим, визначається таке:

«Боремося: за гідність і свободу людини, за право визнавати відверто свої переконання, за свободу всіх віроісповідань, за повну свободу совісті... Боремося: за право працюючих виявляти відверто свої політичні переконання словом і друком, відбувати свобідно прилюдні збори, та творити свої політичні, громадські та професійні організації».

Ніяка політична сила на просторах окупованої німцями Європи ані жодне українське угруповання тоді таких волелюбних-демократичних ідей не виставляли.

В квітні 1941 року ОУН відбула свій Другий Великий Збір, в

якому чільну роль відіграв Роман Шухевич. В Постановах Збору було сказано:

«Визвольно-революційну боротьбу за визволення всіх українських земель і за з'єднання їх в одну Соборну і Незалежну Державу веда ОУН, спираючись на власні сили українського народу, відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили, а зокрема на історичних ворогів України».

Політична програма основана на народоправстві та громадських правах і праві на приватну власність. Треба взяти до уваги те, що коли повищі відважні рішення приймалися, тоді дев'ятдесят відсотків українських земель були під комуно-російською неволею, а решта — під контролею нацистських расистів!

Провід ОУН очолений Степаном Бандерою, в склад якого входив сот. Роман Шухевич, заініціював (проти волі німецьких імперіялістів) відновлення української держави. Незабаром Незалежна Українська Держава була проголошена під час Національних Зборів у Львові Актом 30 червня 1941 року. Сот. Роман Шухевич увійшов до Тимчасового Українського Державного Правління, Головою якого став Ярослав Стецько.

Коли ж проти молоді Української Держави виступила гітлерівська Німеччина, то два військові курені Дружин Українських Націоналістів — під командою майора Є. Побігущого і сот. Романа Шухевича — відмовилися від спілкування з німецькими імперіялістами. Це видно з листа до Головного Командування вермахту від 17-го серпня 1941 року. ОУН відразу ж повела визвольну боротьбу проти нових, німецьких окупантів, рівночасно продовжуючи боротьбу і проти російських наїзників.

Поступово Роман Шухевич виростає на провідника всієї національно-революційної боротьби. Від травня 1943 року він очолює Бюро Проводу ОУН, від січня 1944 року стає формальним Головним Командиром УПА в чині підполковника, а від липня 1944 року він також і Генеральний Секретар УГВР.

Найважливішим документом безкомпромислової ворожої постави ОУН (керованої тоді Романом Шухевичем) до німецьких расистів є Постанови Третього Надзвичайного Великого Збору від серпня 1943 року. Там читаємо:

«ОУН бореться проти імперіялістів й імперій... проти СССР і проти німецької «Нової Європи». ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних та фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій... Ми проти російського комуно-більшевизму і проти німецького націонал-соціалізму...»

ОУН бореться проти російсько-большевицьких і німецьких загарбників».

Роман Шухевич поставив чітко і реально двофронтову визвольну боротьбу, на яку не відважилося ніяке інше середовище, в тому і група полк. А. Мельника. Шухевич був принциповий в чині.

На такий безкомпромісовий позиції Роман Шухевич (підвищений тепер до чину генерал-хорунжого) витримав — після втечі нацистів з українських земель — в боротьбі з російськими і комуністичними окупантами, аж до своєї загибелі на фронті 5-го березня, 1950 року.

Москалі вживали всіх засобів, щоб знищити ген. Шухевича, до найогидніших включно. Вони примінили психологічний терор до його дружини Наталії Березинської-Шухевич і до її 11-річного сина Юрія. В 1944 році їх обох вивезли на Сибір. А в 1948 році 15-річний Юрій був засуджений російським окупаційним режимом (на підставі рішення спеціальної наради [ОСО] МВД ССРСР в Москві) на 10 років ув'язнення у російській тюрмі у Владімірі.

По двох роках 17-річного Юрія привезли до Львова, щоб там над ним познущатися. Кати показали йому тлінні останки його славного батька і вимагали, щоб юнак оплюгавив ОУН-УПА і відірися від українського волелюбного націоналізму. Але Юрій категорично відмовився піти на підлий шлях зради.

Коли ж Юрієві кінчався термін 10 років невілляництва, то ОСО МГБ ССРСР вирішило знову його замкнути на нові 10 років у невілляничих таборах суворого режиму. Однак тепер його карали вже як дорослу людину, яка не хоче відректися від українського націоналізму й осудити боротьбу за УССД, проти російських імперіалістів. Йому відверто сказали: «З Вашими поглядами, з Вашими переконаннями ми не можемо випустити Вас на волю. . .»

В ярмі ріс духовий велетень, речник нескорених українських націоналістів-бандерівців. Вже на початку 1960 років Юрія Шухевича зараховували до кола найвизначніших націоналістів-політв'язнів побіч д-ра Володимира Горбового, Михайла Сороки та інших. З половини шестидесятих років ідейно-моральний вплив Юрія Шухевича поширився на молодше покоління націоналістів і патріотів. Його мучеництво й героїзм розголосили Святослав Караванський (нар. 1920 р.), Михайло Осадчий (нар. 1936 р.), самвидавний «Український вісник» та багато інших. З 1967-го року є відомий багатьом «лист» Юрія Шухевича — річ високої ідейно-моральної ваги.

По 20 роках жорстокої неволі в російських тюрмах і концтаборах, Юрія Шухевича перевезли на Північний Кавказ, до міста

Нальчик (Кабардино-Балкарська АССР), на додаткові 5 років заслання. Там він одружився з Валентиною Троценко. Внедовзі вони мади двое діточок. Але Юрій Шухевич продовжував і далі бути активним в українським визвольнім русі. За це російські імперіялісти знову запроторили його в 1972-му році на дальші 10 років тюрми суворого режиму і ще на 5 років заслання. Крім цього, за писання спогадів у Владимирській тюрмі, йому додали ще один рік ув'язнення.

Однак і на третьому десятилітті неволі Юрій продовжує активно приймати участь у різних політично-визвольних акціях. У «Зверненні», написаному 13-ма українськими політв'язнями-націоналістами з Владимирської тюрми, Юрія Шухевича ставлять як зразок борців проти російського імперіялізму.

Звертає на себе увагу і документ від квітня 1979 року — заява політв'язнів Чистопольської тюрми в Татарській АССР під назвою «Друга декада солідарности в боротьбі проти советсько-російського колоніялізму». Між тими політв'язнями фігурує і Юрій Шухевич. Ця група займає прихильне становище до Антибольшевицького Блоку Народів і до Тижня Поневолених Націй у США.

На початку 80-их років поширилася страшна вістка, що в наслідок тортур Юрій Шухевич утратив зір і сьогодні він зовсім сліпий. Таке знущання викликало велике обурення не лише в українців, але навіть у президента США Роналда Регана. Президент назвав Юрія Шухевича великим українським патріотом, який уособнює мільйони борців за волю і незалежність націй, поневолених російською імперією.

Сьогодні, в 52-гу річницю уродин Юрія Шухевича, велике задоволення принесе цьому лицареві вістка, що український народ і далі змагається за ідею Української Самостійної Держави, для здійснення якої він віддав усе своє життя.

Ідімо за його прикладом нескорености і безкомпромісовости супроти народовбивців української нації!

Вічна пам'ять героєві Української Національної Революції — генералові Романові Шухевичу-Тарасові Чупринці!

Слава Нескореному Мученикові і Героєві — Юрієві Шухевичу!

Березень, 1985 р.

ПРЕЗИДІЯ
СВІТОВОГО УКРАЇНСЬКОГО
ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ

I. Д-ІВ

В СОРОКОВУ РІЧНИЦЮ ЗАКІНЧЕННЯ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В місяці травні 1985 року сливе весь волелюбний земний світ відзначатиме сорокліття від закінчення війни проти гітлерівської Німеччини та її союзників, а внаслідок цього також закінчення війни проти тодішньої Японії.

Відзначаючи сорокові роковини цих безперечно важливих світових подій, вільні народи світу говоритимуть багато про свої зусилля вдома й на фронтах під час Другої світової війни, а остаточно й про збройну і політичну перемогу над німецьким гітлеризмом, італійським та іншими фашизмами та милітаризмами. У фарватері цього напевно буде зарепрезентовано у якійсь мірі також большевицька Росія, воєнний союзник Заходу в боротьбі проти німецького націонал-соціалізму, расизму та гітлеризму, і співпереможець над цим злочинним творивом першої половини ХХ століття.

Ми, очевидно, відзначатимемо у свій спосіб цю важливу подію з місяця травня 1945 року, бо український народ був між першими у війні проти гітлерівських загарбників української землі та поневолювача і визискувача українського народу. Революційно-визвольні чини українського народу під проводом УДП, ОУН, УПА, а рівночасно і УГВР дуже багато спричинилися до розбиття гітлерівської Німеччини. Але, відзначаючи в свій спосіб перемогу волелюбних сил світу над гітлерівською Німеччиною, ми не забуватимемо, що все те зло, яке репрезентував собою гітлеризм і фашизм, ще досі не переборене, не зломане та не усунене з цього світу. Розбиття гітлеризму і пов'язаного з ним німецького іберменштва, расової ексклюзивності та великопростірства зіснуло з нашої земної кулі тільки західню частину того всесвітнього зла. Його східно-азійська частина під прапорами московського большевизму та імперіялізму не тільки продовжує своє життя, не тільки поневолює Україну та багато других народів в центральній і східній Європі, в кавказькому регіоні і в теперішній підсоветській Азії та на ще дальшому Сході, не тільки визискує поневолені народи, але нарівні з гітлеризмом також іберменшує над ними, русифікує їх мовно, культуро-духовно і фізіологічно.

Причинившись дуже поважно до перемоги в 1945 році над німецьким гітлеризмом і загарбництвом, український народ і його революційно-визвольний рух під проводом ОУН, УПА, УГВР не розійшлися по хатах, але звернули всі свої сили проти большевицької Москви, щоб на руїні також і цього молоха вкінці затріюмфувала свобода та державність українського і всіх поневолених цим молохом народів. Цьому переважному крокові присвячене звернення Головного Командира УПА ген. Тараса Чупринки, який був рівночасно головою Проводу ОУН на Землях і генеральним секретарем УГВР. Це звернення передруковуємо, щоб пригадати собі й читачам, а посередньо всім українським патріотам, як в 1945 році Воююча Україна відзначала перемогу над гітлерівською Німеч-

чиною та які завдання ставила перед собою і нами в перспективі майбутнього. Наше цьогорічне відзначення кінця Другої світової війни не зможе бути повним і всестороннім без цієї пригадки.

Ми рівночасно передруковуємо другий важливий документ із серпня 1950 року, що появився тоді за підписом Головного Командування УПА, і в якому так же ясно та безпосередньо наголошено всі ті основні цілі, задля досягнення яких український народ був даліше прикований до своєї національно-визвольної державницької політики та зброї.

Сорок і тридцять п'ять років тому в боротьбі проти другої половини зла ХХ віку була тільки Україна й інші поневолені Москвою народи, а в Кореї з'єдинені війська США, Великої Британії та інших західних країн під прапорами ООН. В Західній Європі проходила тоді приспінена підготовка держав-членів НАТО по лінії самооборони перед російським імперіялізмом. Сьогодні менше збройних ударів сил Заходу з московсько-більшевицьким імперіялізмом та комунізмом на Далекому, Середньому чи Близькому Сході або в Західній Європі, але зате значно більше глибоких зрушень в границях сучасного СРСР і в усіх сателітних країнах а рівночасно і в Україні. Отже, це найновіші й найсвіжіші свідчення про те, що в цьому сорокріччю від закінчення Другої світової війни в Європі весь волелюбний світ, попри вияв ще досить свіжих сантиментів з його радостей у травні 1945 р., потребуватиме таки найбільше застановлятися, як знести з обличчя нашої земної кулі цю другу половину зла ХХ століття — російський імперіялізм-більшевизм-комунізм, щоб всі народи світу могли врешті сказати, що цілі, за які вони пішли на кровавий змаг під час Другої світової війни, досягнені повністю і всюди, а не половинчато!

А перед українською громадськістю в Україні і в діаспорі поважно зарисувалися в минулому і в цьому році ще й додаткові завдання. Відчуваючи свій кінець та заздалегідь підготовляючись, щоб він не був кінцем на взір гітлерівського нацизму, большевицька Москва зі своїми прихованими й унааявненими п'ятима колонами на Заході підготовляє ще один замах на українських патріотів та їхній визвольний рух, щоб все це, що українське-державницьке, національно-визвольне й революційне, скомпромітувати зокрема в обличчі менше поінформованого західного спостерігача визвольних процесів в Україні і в СРСР. Ця тепер унааявнована спроба спрямована проти всіх українських самостійницьких сил, і всі ці сили повинні дати їй найрішучіший спротив!

БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ!

Гітлерівська Німеччина остаточно розгромлена й розбита.

Не боятися більш українському народові ні винищення у газових камерах, ні масових розстрілів цілих десятків сіл озвірілими гестапівцями. Не буде вже німець бити по лиці свободолюбного українського селянина, ні відбирати його землі, щоб повернути його в раба німецького пана. Не гнатиме тисяч і десятків тисяч робітників і селян у новітній ясир — в Німеччину. Не ждатиме український інтелігент на свою чергу, коли його фізично знищать, бо він міг би в прийдешньому бути постійною загрозою

для окупанта. Західній варвар не буде вже панувати на українській землі.

Великий вклад у перемогу над Німеччиною внесли й Ви, Українські Повстанці. Ви не допускали, щоб німець вільно господарив на українській землі й вповні використовував її для своїх загарбницьких цілей. Ви не дозволяли йому грабити українського села, не допускали до вивозу в Німеччину. Ваша караюча рука гідно відплачувала за розстріли й палення сіл. . . У боротьбі з Німеччиною наша Українська Повстанська Армія зорганізувалася й пройшла першу бойову школу.

Та з розвалом Німеччини вернувся і розгосподарився в Україні ще гірший окупант — Росія. Від віків поневолюючи Україну, вона (Росія) не зрезигнує з неї ніколи, незалежно, чи в неї царський режим, чи «найдемократичніша в світі республіка». І саме ця «соціалістична республіка» вирішила остаточно покласти край українським самостійницьким змаганням. Скувавши весь народ у нову соціальну систему державного капіталізму, пануюча кліка створила жахливі економічні умовини, щоб перемінити свободолюбну людину в вічно голодну тварину, що ні про що інше не вміє думати, як про їжу. Увівши культуру «по формі національну, а по змісту соціалістичну», советська влада руками українських заляканих рабів тичин, бажанів, вишень і возняків насильно прищиплює Україні російську культуру. Для більшого обдурення українських мас створює в Україні ще й комісаріати оборони та закордонних справ, які не мають ніяких прав, хіба тільки вихвалювати Сталіна. Невидимий в історії людства терор, провокації мають остаточно перетопити в російським горнилі український народ, що має назавжди забути, що він був самостійним і, погодитися бути вічним наймитом — «старшого брата» — новітньої великої Росії. Для свободолюбних, має ця «найдемократичніша республіка» сибірську тайгу, Соловецькі острови, масові розстріли, палення сіл, штучні голоди та інші «новітні» і «виховні» засоби.

Та український народ і тепер не скапітулював перед наступаючим воюгом. В 1943 р. Вам, Українські Повстанці, передав він зброю в руки з наказом до останнього боронити ідею української самостійності. З неперевершеною стійкістю і героїзмом, з небаченою до цього часу вірою і запалом виконуєте Ви вже більше як два роки цей наказ нації. Ні голод, ні інші недостачі, ні терор відносно Ваших родин не захитали Вашого завзяття, Вашої віри в перемогу. Ще завзятіша, ще успішніша боротьба є Вашою відповіддю на всі підступні «звернення уряду УРСР». Ви добре пам'ятаєте, що так само старалася розкласти Росія воїнів Мазепи, так само «дарувала» українським повстанським загонам у 1920-23 рр. Всіх, що далися обманути, «нагороджено» каторжними роботами чи розстрілами, як тільки вони перестали бути потрібними Росії. Коли Ви раз вступили на шлях боротьби зі сталінським режимом, то не на те, щоб перед ним капітулювати, бо з ворогом, що загрожує існуванню нації, треба боротися на життя і смерть. Я впевнений, що зброю, яку Ви одержали з рук нації, не посоромите і прийдешнім поколінням передасте своє ім'я вкрите безсмертною славою.

Українські Повстанці! У світі ще не заіснував мир. Револьюційні рухи поневолених народів та протиріччя між західними державами і ССРСР зростають. Росте у всьому світі свідомість, що несе з собою ідея «диктату-

ри пролетаріату», голошена з Кремля. В боротьбі проти нього Ви сьогодні не самі! Завзяті серби і хорвати ведуть бої проти московського ставленика Тіта, болгари також піднімаються проти кривавого терору, принесеного «союзним» СССР. Гори Семигорода залюднилися тими румунами, що не піддалися Росії. Навіть мала Словаччина веде партизанку проти наїзника. Польські патріоти саботажами і збройною боротьбою відповідають на намагання Сталіна їх поневолити. Ряди борців проти східного сатрапа ростуть. Це все створює сприятливі умови для нашої дальшої боротьби і наближає момент розвалу СССР.

Дотримати зброю в руках до тієї хвилини і стати на чолі воюючих проти Сталіна має — Ваше священне завдання. Вірю, що виконаєте його з честю і фанатизмом, як виконували всі дотеперішні завдання. Новими методами боротьби, пристосованими до нової обстановки, дайте відповідь ворогові на його наступ.

З незламною вірою вперед, до перемоги!

Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

Вічна хвала тим, що полягли в боротьбі з наїзником!

Слава Україні!

В травні, 1945 р.

Тарас Чупринка
Гол. Командир УПА

БІЙЦІ І КОМАНДИРИ УПА, ЧЛЕНИ РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПІДПІЛЛЯ! (У 5-річчя створення УПА)

Минає п'ять літ з того часу, як член Організації Українських Націоналістів Остап почав на Поліссі організувати збройні групи для боротьби з окупантами України. Маленькі ці групки, борючись рівночасно з німцями і з большевицькими партизанами, дали початок новим формам революційно-визвольного руху — *Українській Повстанській Армії*. Через кілька місяців цей рух поширився на ціле Полісся, Волинь, Галичину та більшу частину Правобережжя. Цілий 1943 рік та перша половина 1944 року ознаменовані боротьбою УПА на два фронти. На протинімецькому фронті добилася УПА повного припинення вивозу українського населення на роботи в Німеччину та унеможливила господарське пограбування народу. На протибольшевицькому фронті УПА не допустила до заливу українських теренів большевицькою партизанщиною. Ніхто інший, як саме УПА, в цілому ряді переможних боїв, розбивала орди сталінських Гунів, що нестримно пересувалися з північного сходу на підбій Європи.

В другій половині 1944 р. всі українські землі опинилися вже під большевицькою окупацією. Почався новий період боротьби УПА за «бути чи не бути» українському народові. Перша спроба, фізично винищити український народ, кинувши його в передові лави імперіялістичних фронтів, окупантові не повелася. За закликотом революційного підпілля,

під охороною УПА, українському мужеському елементові вдалося оминати заглиди. Не вдалося також окупантові вигнати українське населення на нові каторжні роботи в СРСР. Бачучи політичні і бойові успіхи УПА, та симпатії українського народу по її боці, не поважився окупант ще й до сьогодні провести повного економічного пограбування народу шляхом загнання селянства в сталінські колгоспи.

Український повстанець зі зброєю в руках боронив західних окраїн українських земель перед заливом польськими імперіялістичними боївками ще в 1944 р., а згодом став в обороні населення тих земель перед насильним вивезенням. Понад два роки йшла нерівна боротьба УПА з більшовиками і їхніми польськими наймитами на західних окраїнах українських земель, а український повстанець остався там ще навіть тоді, коли останнього українця звідти насильно вивезено, та вся земля перемінилася в незамешкані пустарі.

Безстрашні командири і бійці УПА виписали на її прапорах ряд бойових чинів, що золотими буквами запишуться в історії української зброї. Караюча рука бійця УПА досягла навіть найчільніших представників окупанта, як от шефа СА Люце, командувача «1-им Українським Фронтом» Ватутіна, чи заступника міністра збройних сил Польщі Сверчевського. Відділи УПА неоднократно здобували ворожі районні центри, вривалися в обласні центри, далекими рейдами промірювали рідні й чужі землі, засідками й наскоками турбували ворога та не давали йому можливості реалізувати пляни нищення українського народу. Імена Грегота-Різуна, Яструба, Ясеня, Сторчана, Прута, Коника, Перемоги, Хріна, понесли славу української зброї поза межі України.

Та і в політичному відношенні за УПА великі здобутки. Реалізуючи клич «воля народам і людині», вона вже в 1944 р. організує національні відділи азербайджанців, грузинів, казахів і інших поневолених Москвою народів до боротьби за повалення Кремля і створення самостійних держав усіх народів сходу. За її ініціативою відбулася в листопаді 1943 р. *І Конференція Поневолених Народів*. За почином УПА об'єдналися всі українські самостійницькі групи в Краю і створили *Українську Головну Визвольну Раду*, що від 1944 р. кермує цілістю боротьби за УССД. Рейди УПА в Польщу і Словаччину придбали поневоленим народам нові лави союзників серед поляків і словаків.

Успіхи, яких добилася УПА, далеко перейшли всі сподівання, які покладала на неї Українська Головна Визвольна Рада та весь український народ. А добилася УПА цих успіхів в умовинах, яких дотепер не знала історія людства.

Бійці і командири УПА! Ви, що сьогодні у військових відділах боретесь проти більшовиків, і Ви, що поповнили ряди революційно-визвольного підпілля, будьте свідомі, що п'ятирічна героїчна боротьба УПА і визвольно-революційного підпілля, — це найбільш героїчна доба в історії України. Знайте, що такої героїської доби взагалі не знає історія людства. В тінь пішли прославлені герої Тернопілів. На героїзмі УПА і визвольно-революційного підпілля будуть виховуватися нові українські покоління. Боець УПА, український революціонер заступить місце мужнього спартанця в історії людства. То ж свідомі будьте величі тієї доби, в якій Вам

довелося жити і не посоромте повстанської слави, як не посоромили її ті, що вже від нас відійшли.

В нинішній святочний день УПА гордо погляньте на минулі п'ять літ і пошаною спом'яніть всіх, що жертвою свого життя викували цю Нову Добу. В нинішній святковий день УПА з гордим чолом глядить у майбутнє, що завершить нові визвольні змагання — перемогою.

Хай живе Українська Головна Визвольна Рада!

Вічна слава героям, що Вкраїні віддали своє життя.

14 жовтня, 1947 р.

(—) Ген. Тарас Чупринка
Головний Командир УПА

ГРОМАДЯНИНОВІ

Ви, як росіянин, являєтесь знаряддям московсько-большевицького імперіялізму в Україні. При Вашій і Вам подібних московських імперіялістів співдії, сталінські верховоди завдали українському народові величезної шкоди і величезних втрат та продовжують завдавати їх і сьогодні.

Найважчим злочином сталінської кліки, це фізичне винищування українського народу, що здійснюється такими варварськими методами, як вбивства, морди, вивози, влаштування масових голодів. Одним із таких засобів був улаштований в жовтні 1947 р. масовий насильний вивіз українського населення в пустині Казахстану і тайги Сибіру в жорстокі умовини каторги. Відомо нам, що Ви і Вам подібні брали безпосередню чи посередню участь у цьому вивозі.

Щоб унеможливити Вашу дальшу злочинну діяльність супроти українського народу, взиваємо вас в найкоротішому часі покинути теперішнє місце проживання і виїхати поза межі України. Невиконання цього змусить нас покарати Вас смертю!

Дня, 1950 р.

Українські Повстанці

М. СУЛЯТИЧ

ПІД ЗНАМ'ЯМ ДВОХ ШУХЕВИЧІВ!

(Закінчення, 2)

6. Юрій Шухевич на Прикавказзі, недалеко Рідної Землі!

Зазнавши у відношенні до Юрія Шухевича повної моральної поразки, т. зв. всесильна Москва була змушена змінити свою тактику. В серпні 1968 року сповнилось Юрієві 20 років тяжкої неволі в таборах і тюрмах російської імперії. Його вислали тоді до м. Нальчик, Ставропольського Краю, Кабардино-Балкарської АССР, відбувати дальших п'ять років заборони повороту в межі УССР (деякі джерела згадують місяць жовтень 1968 р., як дату його звільнення з концтабору).

Безстрашний і життєрадісний 35-річний Шухевич став відразу активним в українському русі в

Нальчику. Незабаром він одружився з Валентиною Троценко і його родина побільшилась двома дітьми. Приблизно в цьому ж часі його цінний і ревелюційний лист з липня 1967 року поширився у вільному світі та в Україні.

Якщо в Москві хтось думав, що Юрій Шухевич привикне до родинного і побутового життя та залишить визвольну діяльність, то він основно помилявся. Бо для Юрія найвищою землею вартістю уже стало назавжди змагання за волю і державну незалежність української нації.

Виглядає, що він у скорому часі пов'язався з Нальчика з однопіддумцями в Україні. Вже весною 1970 року він заангажований в акції оборони Валентина Мороза. В цій ідейній акції брали участь люди зі Львова, з Одеси (Ніна Строката-Караванська) і з Нальчика (Ю. Шухевич). В дотичній заяві сказано, що «кожен має право втручатися в справи народні... боліли справи насуці: мистецтво,

пам'ятки культури і науки, збереження рідних традицій». Всі підписані є з покоління Юрія Шухевича.

Вже осінню 1970 року про цю акцію довідався ширший український загал із сторінок «Українського вісника», випуск III, що тоді появлявся у напів-підпільній формі т. зв. самвидавом. В цьому ж виданні пригадується своїм і чужим, що Юрій Шухевич — це «син одного з керівників ОУНівського руху, Романа Шухевича», якого тримали в неволі два десятки років за те, що він «син націоналістичного діяча». Юрія Шухевича описується, що він «займався самоосвітою, є ерудована і добре освічена людина», тобто він став одним із національних провідників.

Коли Шухевичам народився в 1970 році син на засланні в Нальчику, якого назвали Романом, то Святослав Караванський, який тоді перебував у Владимирській тюрмі, довідавшись про цю радісну новину, зразу створив чудовий поетичний твір, що його назвав «Колискова», присвячений «Юрію Шухевичу в день народження сина Ромчика». З огляду на цінний зміст, наведемо цей вірш вповні:

КОЛИСКОВА

Спи, дитино, поки сниться,
Набирайся сил,
Хай твій шлях тобі присниться
В череді могил.

Спи, дитя, хай сон розв'яже
Сніп живих картин,
Він про все тобі розкаже,
Чий ти внук і син.

Спи, дитино, люлі-люлі,
І не мруж свій вид,
То свистять у лісі кулі,
Де ходив твій дід.

Чуєш, як дзюрчать потоки?
Бачиш ці стежки?
Дід пильнує на всі боки,
Бож довкруг вовки.

Звірі ходять тихо-тихо,
Вдаючи овець,
Спи, дитя, позбутись лиха
Не зумів стрілець.

І тепер зелене листя
З вітром розмовля:
— Він хотів, щоб змій з колиски

Не тягав малят.

Спи, дитя, і суд-дорогу
Всю, як є, затам:
Он на батька ще малого
Кидають аркан,

Гострять ніж, кують закови,
Хто й брехню плете,
Спи, дитя, аж зійде знову
Сонце золоте.

Спи, дитино, люлі-люлі,
І не мруж свій вид,
То свистять у лісі кулі,
Де ходив твій дід.

Рецензент збірки поезій С. Караванського «Сутичка з Тайфуном», у якій поміщений цей глибоко-змістовний вірш, д-р Микола Климишин, м.і. писав: «Власне це в поета, який у ті бурхливі дні боїв за волю України був активним бойовиком ОУН і близький серцем Командирові УПА, за що карався тридцять років, зродило плідотворні думки, що оформилися в поезію; поезію на славу батька і сина, який за вірність своєму великому батькові готовий на все, і через ту синівську вірність до великої батькової бойової слави доложив свою довголітню страдницьку славу. Маленькому внукові великого діда і великого батька хотілось би розказати все: 'Чий ти внук і син'»¹.

Під кінець літа 1971 року до Нальчика приїхала з Одеси Ніна Строката, змушена москалями виїхати поза межі УРСР, і влаштувалася викладачем у медтехнікумі в Нальчику. Вкортці спільно з нею замешкала родина Шухевичів. Однак вже в грудні 1971 р. КГБ провело ґрунтовний обшук речей Строкатої, і рівночасно Шухевичів.

7. Продовжується шлях героїзму і мучеництва Юрія Шухевича

Друга половина 60-их років і початок 70-их — це період великої активності українських національно-визвольних сил. Але Москва вирішила брутально розправитися з цим рухом, який протиставився цілям російського імперіалізму.

Після великої підготовки, протягом січня, лютого і березня 1972 р. КГБ перевело кілька тисяч обшуків і арештів, — лише на Львівщині понад 1000. Український національно-визвольний рух так поширився, що «арешти проводилися у всіх без винятку об-

1. М. Климишин, «Про поетичну творчість С. Караванського», «Визвольний Шлях», лютий, 1981, стор. 212.

ласних центрах, в багатьох районах»². Юрія Шухевича КГБ арештувало 20-го березня 1972 р. Але рівночасно по світі поширився шостий випуск «Українського вісника», в якому подрібно описані ганебні судилища над Юрієм ще в 40-их і 50-их роках, і виразно наголошено, що він категорично відмовився виступити проти націоналістичного руху, писати статті проти українського націоналізму, стати ренегатом-відступником визвольної боротьби поневоленого москалями народу.

Під час закритого судилища, московські нелюди видали на нього 9-го вересня 1972 року новий жорстокий присуд в Нальчику: 10 років ув'язнення суворого режиму і 5 років заслання, все поза межами його рідної України. Шухевича звинуватили в писанні мемуарів про своє невільничє життя в тюрмах і таборах. Ці мемуари КГБ сконфіскувало. Дальше, його звинуватили в заходах дослідити причини й умовини загибелі його батька, сл. п. геренала Романа Шухевича, й у веденні протисовєтської агітації та пропаганди. Його зразу відвезли до Владимирської тюрми де примістили в особливо-ізолюваній секції. Юрія окреслили «особливо небезпечним повторником». Ніну Строкату москалі засудили щойно 1973 року на 4 роки ув'язнення, зокрема за те, що «подавала матеріяльну допомогу родині Юрія Шухевича»³.

В тюрмі Юрій Шухевич, здається, поновно почав списувати свої пережиття в неволі. За це в березні 1973 року його знову поставили перед суд у Владімірі і обвинуватили у спробі передати на волю свої записки. Присудили нечестиві 10 років тюрми і 5 років заслання, але починаючи від дати найновішого «суду».

Проте, слава про нескореного Юрія Шухевича все більше розходилася по світі. В 1973 році вийшла друком книга Авраама Шифріна п. з. «Четвертий вимір», в якій цей визначний сіоністський автор пише про Юрія найкращими словами, повними пошани, подиву й признання за безмежний героїзм цього нескореного борця за краще майбутнє свого народу.

В жовтні 1973 року було опубліковане «Становище до подій в Україні і в світі» за підписом Ярослава Стецька, Голови УДП, і Миколи Лівичького, Президента УНР в екзилі. В цім становищі видне місце займає «постать Юрія Шухевича, незламного сина великого Батька-Героя». Цього ж жовтня (1973 р.) голова Проводу ОУН виголосив промову на Другому З'їзді ОУВФ п. з. «За скріплення визвольної акції» з признанням: «Героям України слава!» Ярослав Стецько на першому місці згадав Юрія Шухевича. На згаданому з'їзді ред. Григорій Драбат назвав між «переслідувани-

2. «Український вісник», випуск 7-8, весна 1974.

3. «Український вісник», випуск 7-8, весна 1974.

ми й тортурованими незламними своїм характером представників молодшого покоління» — на першому місці Юрія Шухевича.

В 1973 році прибув на Захід в'язень московських тюрем і концтаборів капітан Анатолій Радигін, який опублікував свої пережиття. Він у статті «Епізоди з Мордовських концтаборів» пише: «Мені не довелося сидіти з Юрієм Шухевичем. Але знаю, що коли М. М. Сорока був учителем і патріотом, то Ю. Шухевич був товаришем і супутником: товаришем — розумним і великодушним, супутником — щедрим і невтомним. Так казали всі, кому доводилося ділити з ним камеру і барак. Доки є такі люди між нами — чекістам ніколи не пощастить здобути ні повної покірності, ані повного обезглуздення серед своїх в'язнів. Ми знали, що син генерала Шухевича, молодий інтелігент і вояк, гідний свого прізвища, що його в Москві не забудуть. . . І хоч сподівалися, що це прийде, всі були знову потрясені новим вироком. Ми знали, що їх знову чекає і сморід камер, і погані харчі, незрозуміння й ненависть з обидвох боків в'язничних дверей, безвихідне горе їхніх родин. Та хочеться повторити старе: Єсть ще лицарі на Україні!»

*Молоді українці в обороні Юрія Шухевича
(Лондон, 7-го серпня 1968 р.)*

В 1973 році здоров'я уже 40-річного Юрія почало занепадати. В тюрмі він важко захворів на виразку дванадцятипалої кишки, не маючи жодної медичної допомоги.

Весною 1975 року появилась заява, підписана 67 політв'язнями, до яких долучилися згодом ще 10, з вимогою до імперських органів ССРСР, щоб вони визнали статус політичних в'язнів. Між підписаними фігурує прізвище сорокдворічного Юрія Шухевича.

Представники ООН підняли справу допомоги національним борцям, уосібленням яких був, між іншими, Юрій Шухевич, на Світовій Протикомуністичній Конференції в Ріо-де-Жанейро (квітень, 1975), і ця конференція прийняла постанову, що його ставлять за приклад до наслідування цілому волелюбному світові. Престиж Юрія Шухевича ріс на всенародньому форумі.

8. В авангарді двофронтової боротьби: проти червоних і білих шовіністів

Від початку сімдесятих років, якщо не скоріше, російські опозиціонери до панівного режиму заходилися формувати політичний рух на базі задержання існуючої імперії, тобто рух не антиімперський, а антирежимний, чи т. зв. конституційний — за дослівне здійснення окремих точок конституції ССРСР. Цей рух почав втягати в своє коло теж слабодухів із національних рухів уярмлених Московією націй, чи пак — різних малоросів, людей, в яких вбита національна гордість і національна самотність.

Після заяви 77-ох, (згаданої повище), розійшлась по імперії вістка, що в столиці Фінляндії, Гельсінках, представники західних держав формально визнали (серпень, 1975) кордони російських імперських завоювань, а за це вони нібито вимогли від Москви поступки в ділянці «людських прав». Такий зворот подій відразу виявився некорисним для національно-визвольних рухів, а корисним для тих, які були за втриманням «статус кво» імперії, включно з такими групами які були негативно наставлені до панівного режиму. Тому група 13 українських політв'язнів-націоналістів із Владимірської тюрми поспішила розповсюдити «Звернення», адресоване формально до генерального секретаря ОН Курта Вальдгайма, з остереженням проти прихильної постави західного світу до антирежимних опозиціонерів-дисидентів, бо «вони не загрожують існуванню самої імперії (яка від 1922 року називається ССРСР)». Підписані твердять, що «з чим не можна жити у другій половині ХХ століття — то це з обличчям імперії. Тому Москва робить усе, щоб замаскувати імперіальну суть своєї національної політики і приховати широке незадоволення з московської окупації в Україні, в Прибалтиці й на Кавказі». Саме цю роль виконують у якійсь мірі антирежимницькі дисиденти, опозиціонери і російська еміграція. Як уосібнення українського антиімперського визвольного руху, група 13 українських націоналістів подає Юрія Романовича Шухевича — «сина командира УПА, генерала Т. Чу-

принки», втретє засудженого на чергових 10 років тюрми і 5 років заслання «за згодом націоналістичні статті. Причиною такого жорстокого присуду було те, що Шухевич відмовився від советського громадянства і виявив бажання покинути СРСР». Про Владимірську групу українських націоналістів згадується в меморіалі Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських Угод з листопада-грудня 1976 року. Між ними є Ю. Шухевич.

У списку українських політв'язнів, пересланому з уявленої України в 1977 році у вільний світ, зазначено, що Юрій Шухевич є «під постійним натиском, щоб відрікся від своїх поглядів».

В січні 1968 року В'ячеслав Чорновіл розповсюдив із України заяву під назвою «Голові Президії Верховної Ради УРСР», в якій інформує, що українські політв'язні встановили ще в січні 1974 р., що день 12-го січня кожного року має бути відзначуваний як «День Українського Політв'язня». В групі чільних українських політв'язнів, Чорновіл вимінює Юрія Шухевича.

В другій половині 1970-их років Москва почала висилати в західні країни т. зв. дисидентів, які ширили про-єдино-неділимські, хоч критичні щодо режиму в СРСР, ідеї. В той спосіб ці люди послаблювали національно-визвольні антиімперські рухи, роля яких подана в згадуваній заяві тринадцятих. Між тими дисидентами були два українського походження — Петро Григоренко і Леонід Плющ, які почали загострювати внутрішньо-український конфлікт на еміграції саме в цій ділянці, в якій потрібна принципова ворожнеча між московськими шовіністами і українським національно-визвольним рухом. Ця шкідлива кампанія набрала інтенсивності після 1979 року, коли Григоренко оформив шкідливу концепцію в той спосіб, що, мовляв, лише комуністична партократія є ворогом українського народу, а не російські імперіялісти.

В той час, коли в Україні діяла Українська Гельсінська Група на базі відвоювання національної держави, то Петро Григоренко сформував на Заході т. зв. Закордонне представництво УГГ, яке діяло з єдинонеділимських позицій, протилежних до позицій УГГ. Ті люди, які йдуть за Григоренком, почали наголошувати змаги лише за «людські права» в СРСР та потребу співпраці з нібито «добрими» російськими антирежимними колами, спільно з якими треба б впливати на зміну політики в СРСР виключно паціфістичними методами (аналіза розгортання протинаціоналістичної диверсії подана в статті «Гельсінки, росіяни і державне визволення України», у «Визвольному Шляху» за квітень-травень, 1981). З бігом часу, все більшу ролю в цих диверсійних колах почала відігравати група М. Плав'юка, діюча почерез організації ІСНО.

В протизага до проросійських затій, в квітні 1979 року появилася заява групи політв'язнів «советської Чистопольської спецтюр-

ми в Татарії» і групи з Мордовського концтабору в Сосновці п. з. «Друга декада солідарности в боротьбі проти советсько-російського колоніалізму», які стоять виразно на позиціях АБН і Тижня Поневолених Націй. Під заявою є м. і. підпис Юрія Шухевича-Березинського.

Для протисталення до політики замирення Заходу з російською народовбивчою імперією виступила група політв'язнів з концтабору Сосновка в червні 1979 р. Ця група вислала до президента і Конгресу США і до всіх, які підписали Гельсінську угоду, меморандум. Між підписаними є також Юрій Шухевич. Автори меморандуму остерігають Захід перед зробленою трагічною помилкою, бо договорами не можна усунути «російського гегемонізму» та загрози світової війни. З цього випливає історичний висновок, що єдиною спасенною для українського народу концепцією є концепція національно-визвольної боротьби.

Під кінець 1979 року поширився черговий документ — клопотання до Генерального секретаря ОН, що виразно оснований в антиімперській концепції боротьби за УССД. Між 18 підписаними особами є і прізвище Юрія Шухевича.

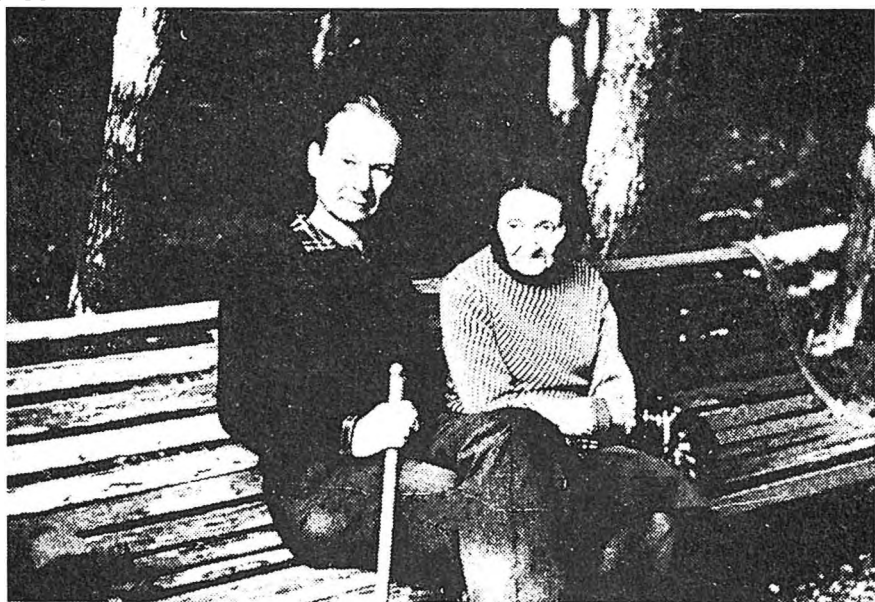
9. Борець до останнього віддиху життя!

В боротьбі за здійснення ідеї УССД проходило життя Юрія Шухевича і в чергових роках. Одначе на початку 1982 року розійшлась вістка, що Юрій важко хворіє в російській неволі на серце і виразку шлунка. Центральна Міжнародної Амнестії в Лондоні проголосила його В'язнем місяця лютого 1982 року. В другій половині того ж року прийшла ще гірша вістка, що Юрія перевезли кати до ленінградської центральної лікарні для в'язнів ім. Гааза, де зробили йому операцію очей ще 7-го січня 1982 року, в наслідок якої він цілком осліп. Це вже вершок варварських знущань і дикунства — відібрати в цього величнього лицаря зір. Святослав Караванський ствердив, що москалі відібрали Шухевичеві зір ще під час якоїсь очної операції в Чистопольській тюрмі Татарської АССР. Стривожений цією жорстокою вісткою, голова Проводу ОУН Ярослав Стецько вислав телеграму до президента США Рональда Регана, вказуючи на цього героя національно-визвольної боротьби і брутальність російських народовбивців. Президент Реган відповів прихильним листом з високою оцінкою українського лицаря.

Надійшли даліші вістки про те, що в Юрія Шухевича «відслоєння сітчатки («ретіни») на одному оці, а на другому — більмо («катаракт») і теж відслоєння сітчатки». Властиво, він вже не бачив на одно око в листопаді 1981 року, а другим бачив слабо і не міг вже розпізнавати облич. За причину втрати зору пояснюють не-

волю: або сильні удари, або брак вітаміни «А», або довгим перебуванням в темноті чи на постійнім сильнім світлі. Крім цього, москалі doprowadили Юрія до стану загрозової дистрофії, тобто порушення живлення тканин, що перетворило його в живий скелет.

В березні 1983 року московські вандалі випустили Шухевича з Чистопольської тюрми і перевезли на відбування 5-річного заслання в інтернаті «Лесная Дача» в місцевості Оськано, Шегарського району Томської області. Світлина з вересня 1983 року показує нашого героя і мученика Юрія Шухевича з паличкою в руці, а біля нього старенька його мати, Наталія Березинська-Шухевич. Помимо неймовірної особистої Голготи, яку вони обоє пережили продовж минулих чотирьох десятиліть, з обличчя в них сяє незнищимий оптимізм і віра в прийдешню перемогу ідеї Української Самостійної Соборної Держави, на службі якій Юрій віддав усе своє життя.

Великим моральним признанням його національного і міжнародного значення було відмічення президентом США Роналдом Реганом в проклямації Тижня Поневолених Націй із 16-го липня 1984 року. Президент назвав «ув'язненого українського патріота Юрія Шухевича уосібленням 'мільйонів борців за волю уярмлених націй', у яких нам всім треба черпати сили».

С. КАРПАТСЬКИЙ

КАТАКОМБИ «ЗАГУБЛЕНОЇ ЗЕМЛІ»

(Закінчення, 2)

Від Папи Пія XII до Папи Івана Павла II, непомилність Папи

Вперше я зустрів Папу Пія XII тоді, коли він ще не був папою, а післанцем Папи Пія XI як папський легат Кардинал Євгеніо Пачеллі серед багатотисячної товпи віруючих з усього світу на Євхаристійному Конгресі у Будапешті в 1938 р., куди привіз мене рідний батько, священник. Ще і сьогодні не можу забути того ентузіазму, захоплення, глибокої віри в Бога і поваги до Наслідника Христа на Землі — Папи Римського, хоч він був репрезентований його післанцем. Пригадую, як на спеціальному кораблі на Дунаю везли праву руку Св. Стефана, першого християнського мадярського короля, піднесення християнського духа мадярів і глибоку віру та покору всіх присутніх.

Самим яскравим спогадом до сьогодні залишилася та Боже-ственна Літургія — безкровна жертва ХХ сторіччя, яку на спеціально підвищеному престолі відправили опівночі для чоловіків на славній площі Героїв посеред гарного, святочного Будапешту, де півколом, на високих мармурових підвищеннях, пишалися статуї мадярських королів та візирів. Сьогодні по середині цього півкруга комуністи й безбожники поставили понад 5-метрову споруду виродка людства Леніна. Висока, струнка, авторитетна постава папського нунція і легата Кардинала Євгеніо Пачеллі всім сугерувала велику впевненість, рішучість й авторитет. Це і підтвердилося, коли він став Головою Вселенної Церкви як Папа Пій XII.

Друга моя «зустріч» з Папою Пієм XII була незабаром після закінчення Другої світової війни в 1945 році, перед матурою у школі м. Ужгороду, де я вчився. Всюди пішла акція за тим, щоб молоді люди вступали в комсомол, в армію, спортивні об'єднання тощо. Нас дев'ятьох визвали до директорської кімнати. Більшість із нас були синами священників. По середині довгих, з'єднаних один за одним, столів сидів директор гімназії Фенцик, біля нього завуч Третенко з одного боку, а фізрук і военрук ще у військових гімнастйорках — з другого боку, — оба демобілізовані старшини «доблестной і рідной» армії, а відтак «гості»: міністер освіти Карпатської України Керча, його інспектор шкіл, а за ними по двох

боках МГБісти — Александров, Зудов, Шовкопляс, Фйодоров і Васілев, — типові сталінські садисти. Багато можна писати про цю «накачку». Головним їхнім завданням було заставити нас відректися від Папи. Для цього вони принесли досить великий образ-портрет Папи Пія XII, поставили на малому столику при кінці столів і кожного заставляли проходити і плювати на портрет Папи. Тут не було серединки, або якоїсь дипломатії. Тут були два вибори — буду, або не буду, і це прилюдно. Тремтячим голосом говорив і пропонував вступ до комсомолу директор школи Фенчик, який прибув з гімназії в Хусті, де викладав хемію. Дуже тяжко було на нього дивитися, а тому ми більше жаліли його, ніж співчували собі. Фенчик звертався до всіх поіменно. Всі як один від вступу до комсомолу відмовилися. Відмовились ми плювати на портрет Папи також.

Коли прийшла черга на мене, я рушив в напрямі Папи. Всі мої друзі й однокласники остовпіли, директор не вірив своїм очам, а малого росту чекіст Александров підскочив, і показуючи на портрет Папи, махнув рукою і задоволено кілька разів промовив: «сюда, сюда... подходи... смелее...» Я повільно подався до портрету. На серці і душі пливли спогади з минулого Евхаристійного Конгресу, а перед очима стояла висока, авторитетна постать Папи Пія XII. Я зупинився перед образом. Руки простягнулися до портрета. Повільно я взяв портрет і так, щоб усім було видно, підняв, притягнув до себе, поцілував і, вклонившись, поставив портрет назад на його місце на столику.

Чекістська відплата за цей мій акт щодо нашої Церкви й Її земного Намісника прийшла в 1948 році, коли я був заарештований і опинився повністю в їхніх руках.

З того часу пройшло для мене і для цілого світу і нашої Церкви-Страдниці повних 35 літ. З поміччю Бога і добрих людей у червні 1980 року я з Відня, як втікач, приїхав до Риму і зайшов до Ватикану, щоб вклонитися і поцілувати святу руку нашого улюбленого страдника-в'язня Блаженнішого Патріярха Йосифа.

Під базилікою Св. апостола-мученика Петра я відшукав могилу Папи Пія XII і перед гробом покійного Святишого Отця відбув довшу молитву. Я приніс в Український Вифлеєм та Вічне Місто своє щире, ізоране важким життям і московською неволею *серце*, а в ньому *любов* від багатьох поневолених і обездолених.

Щиро молився я над гробом того Великого Папи, який не покоровився гордому римському цісареві того часу Вікторові Емануїлові II; який не побоявся виступити проти фашистських диктаторів — Муссоліні й Гітлера; який не боявся погрози найлютішого інкві-

зитор ХХ століття — Сталіна; який не завагався екскомунікувати комуністів і виступити сміло проти переслідування Христової Церкви, особливо Української, і який з великою теплотою і покірною після смерті Митрополита Андрія Шептицького призначив Верховним Архієпископом Української Греко-Католицької Церкви в Україні о. Йосифа Сліпого, якого 11-го квітня 1945 року з усією українською західною ієрархією ув'язнили москалі, вивезли до Києва, після чого, з великим болем і смутком, Папа Пій XII писав:

«Зі смутком звертаємо Нашу увагу на Український нарід. . . якого не малою частиною є вірні, що з повною відданістю і палкою любов'ю ставляться до Риму і, з волі Ісуса Христа, шанують Апостольську Столицю, як осередок християнства. Однак з великим болем довідалися ми, що вони зазнають жорстоких переслідувань і перебувають у невідрадному положенні тільки тому, що бажають непохитно витримувати у вірі своїх батьків. Особливим способом хочемо згадати про їхніх Єпископів-Владик, які одні з перших зазнали горя і зневаги за свою віру. Після зневаги ув'язнення, їх перевезено до міста Києва — до того Києва, звідкіля колись на всі ті землі засяяло світло християнства — де засуджено їх на різні кари. Деякі з тих українських католицьких Єпископів уже й загинули славною смертю 'мучеників'» (див. Енцикліка «Східні Церкви», 15. 12. 1952).

Після третього засуду Патріярха Йосифа, з нагоди 40-річчя його священства, дня 25-го грудня 1957 року Папа Пій XII оприлюднив свого привітального листа, яким бажав виявити свою «пошану і батьківську прихильність» до нашого Страдника, бажаючи потішити його — далеко на засланні у Маклакові, Красноярського краю:

«Ми знаємо. . . що із-за Твоєї вірності Апостольському Престолові Ти був ув'язнений і примушений покинути своє стадо. Тебе воліли з одної в'язниці до іншої, і, врешті. Тебе запроторено в далекий Сибір, де Ти тепер у безлюдній околиці, у таборі Маклаково працюєш як звичайний робітник. Тому, Достойний Наш Брате, Ми висловлюємо Тобі нашу вдячність, бо Ти ревно виконував свій священницький і душпастирський обов'язок, навіть за ціну Твоєї свободи, бо Ти волів «за ім'я Христа перенести зневагу!» (Д.А. 5:41)» (див. Уряд Вісник Ап. Візит., I [1959] 48-51).

З цих часів, багато змінилося: прокотилася по Європі Друга сві-

това війна, яка забрала багато мільйонів жертв. На окупованих червоною безбожною Москвою територіях, а особливо в Україні, прокотилися вивози, арешти і всестороннє національне й духовне нищення. Розкрив свої ворота ГУЛАГ, у м'ясорубках якого молодилися і меляться у руках червоних катів невинні мільйони за рахунок продажности, нестабільности і недбальства західного світу. Поширила свої кордони за рахунок поневолення інших народів червона Москва. Церкви, які залишилися вірні Христові і Його Намісникові, Святішому Отцеві, стали стікати кров'ю. У світі знову запанував великий неспокій, нестабільність і розбрат, що домінують в ньому по сьогодні. На Апостольському Престолі засів інший Папа — Іоан XXIII. Після 18-ти років нелюдських мук і терпінь звільняється Патріарх Йосиф і прибуває до Риму. В 1963 році відбувається Ватиканський Собор II, який, замість скріпити Церкву, заподіяв їй ще більше непорозумінь та розладів.

Добре, повне любови й щирости серце і намагання Папи Іоана XXIII використали різні екстремістські та ліві напрямки, а між ними деякі його кардинали і співпрацівники для своїх цілей. Чужі впливи порушили церковні догми, зіпхнули Католицьку Церкву зі шляху єкуменізму на шлях широкого роз'єднання, що поглибилось за Папи Павла VI. Не беручи до уваги папство Іоана Павла I, за теперішнього Папи Іоана Павла II увесь цей внутрішній розлад сливе досягає своєї кульмінаційної точки.

Не так давно я мав змогу розмовляти з одним нашим українським священиком, від якого я просив пояснення, за чією ініціативою і як це сталося, що на Ватиканському Соборі II постало так багато небажаних, ворожих впливів і справ щодо цілості нашої Вселенської Церкви й єкуменізму? Я отримав «відповідь», що, мовляв, «Папа Іоан XXIII відкрив церковне вікно, щоб впустити трохи свіжого повітря. . . Вікно розкрилося зашироко і крім свіжого повітря зайшли брудні, вонючі запахи. . .»

Так, на жаль, зайшли, і не слід скривати — хоч дуже важко критично говорити про помилки, та ще й Церкви і Вселенського Архидієєса, та все ж про це потрібно говорити, але — *говорити правдиво й об'єктивно.*

Термін «непомилність Папи» у всіх справах являється догмою в Церкві. Священик, з яким я говорив, теж пояснив, що всі рішення Папи у всіх питаннях є непомилні, бо він це робить під впливом і в осяянні Святого Духа! Але такий крок Папи, як, наприклад, призначення єпископом-адміністратором Пряшівської Греко-Католицької Єпархії видвинутої комуністичною владою

екстреміста, лівака і словакізатора Івана Гірку не можна рахувати за непомилність, бо безумовно це є велика не тільки помилка, а й унаочнення явної співпраці з комуністичним режимом у нищенні нашої Церкви, тієї Церкви, яка, не дивлячись на страшні бурі, злочини вчинені проти Неї і варварства, далі бореться за своє збереження, свій обряд і гордо заявляє, що й надалі вона вірна Апостольській Столиці і вірною та відданою залишиться!

За дозволом Папської Столиці був призначений примасом Мадярщини ще за життя Мученка Примаса Йозефа Міндсенті лівак, екстреміст і т. зв. єпископ миру — Ласло Лейкаї, та багато єпископів.

Чи можна назвати непомилністю те обкрадення нашої Української Церкви, коли на Синоді наших Владик во главі з Патріархом Йосифом, маючи певний вплив на наших єпископів, Папа Іван Павло II призначив і затвердив коад'ютором не ту духовну Людину, яку запропонував наш Блаженніший Патріарх Йосиф? Чи до непомилностей пап можна віднести багато «непомилностей» в питаннях «єкуменізму», закулісного листування і домовлень з безбожною, народовбивчою московською мафією, яка репрезентує себе полковниками — Піменами та іншими «єпископами»-кагебістами в рясах. Не може бути, щоб у праці такого «єкуменізму» з катами, політику ватиканських куріальних кругів осілював Святий Дух, і щоб на цьому було Боже благословення.

Якщо большевицькі ідеологи-марксисты заявляють, — як ось на початку цієї статті Артуров, — що між комуністичною диктатурою і Ватиканом не може бути жодної коекзистенції, бо це зовсім протилежні антиподи, вогонь і вода, то чи не потрібно це врахувати також у Ватикані, який посідає незлічимі докази про цілі червоної Росії і замучених мільйонів невинних і вірних Богові і Намісникові Христа на Землі жертв!

Пряшівська Греко-Католицька Епархія, невеличка вітка-галузка нашої Української Церкви-Страдниці на чолі зі своїми вірними Мучениками-Ісповідниками Владиками Павлом Гойдичем і Василем Гопком пройшла, як і всі наші Епархії, кривавий, тернистий шлях терпінь і випробувань, і щоб зберегти свій *східний обряд і свою святу віру предків* перейшла наново в катакомби, в підпілля, даючи цим найбільше свідчення непохитності і вірності Богові і Апостольській Столиці — Папі Римському.

Великий Папа Пій XII в енцикліці «Всі Східні Церкви» звернувся ось з тими словами до наших єпископів:

«А Вас і доручене Вам стадо ще раз і ще раз завзиваємо, щоб разом з нами, благальними молитвами і побожними ділами покути, виблагали від Бога, якого вишне світло просвічує людські уми, а небесні натхніння схиляють їх волю, щоб змилювався над своїм народом і не дав свого люду на поталу, та щоб чим скоріше піднялася свободною Церква Русинів (Українців) з цього шкідливого приниження».
(А.А.С., том XXXVIII, ч. 2, стор. 62).

Дай Боже, щоб всі наші Владики-Єпископи не забули цього!

Торонто, 22 жовтня 1983 р.

Увага!

Увага!

НОВЕ АНГЛОМОВНЕ ВИДАННЯ ПРО БЛАЖЕННІШОГО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

У видавництві УЦІС, Лондон, недавно вийшла друком збірка матеріалів про Блаженнішого Патріярха Йосифа, що її зредагував мгр Степан Олеськів. До збірки, яка є ілюстрована і має 64 сторінки друку на доброму папері, увійшли м. ін. такі важливі документи, перекладені на англійську мову:

ЗАВІЩАННЯ Блаженнішого Патріярха Йосифа,

ЗАЯВА Львівського Крилосу,

Прощальні промови Папи Івана Павла II, о. Веренфріда ван Стратена, дост. Ярослава Стецька, кондоленційні листи президента США Рональда Регана, прем'єра Канади Малруні, а теж посмертні згадки в західній пресі.

Це важливе і цінне видання можна набути в українських книгарнях, або в УЦІС:

UCIS, 200 Liverpool Road,
London N1 1LF, Gt. Britain.

Ціна: В. Британія 2 фунти. В усіх інших країнах 3 долари, або їх рівновартість.

Євген ОРЛОВСЬКИЙ

«РАДИ», ЧИ ОКУПАНТИ?

В одному радіопересиланні ми чули фразу про поневолення «країною Рад» цього чи того народу. Що це за дивогляд? Чи, наприклад, «країна Комітетів» це підмет поневолення? Наші завваження стосуються фальшивої термінології, вживаної обабіч залізної заслони. Відколи існує імперіялізм, ми завжди читали про англійський, французький, еспанський, португальський, бельгійський, німецький, голландський, китайський, італійський, турецький, польський і т.п. імперіялізми, але дуже рідко про російський, чи москальський, як ще Московщина не присвоїла собі назви Росія. Дивно, що радше окреслювано цей імперіялізм царським, або советським, а доморослі баламути зукраїнізували його на «радянський». Раніше вживали й ще вживають комуністичний імперіялізм, не концентруючи його у московському центрі, щоб тільки «не образити великого російського народу». Але ображувати можна англійців, французів, німців, американців чи португальців. Ніхто не писав і не пише про імперіялізм їх королівських величностей, тобто монархічний імперіялізм, або демократичний чи республіканський імперіялізм, коммонвелтський імперіялізм, або імперіялізм United Kingdom, але прямо про англійський чи французький. Про т. зв. американський імперіялізм розписуються західні ліберали, не згадуючи про пасквілі комунарів, п'ятої колони Москви, хоча США, перемігши в Другій світовій війні, не окупували ані однієї країни. Визволивши Гренаду, США забрали з тієї країни свої війська і залишили її порядкувати саму себе. США, тут чи там, мають тепер на увазі економічні чи геостратегічні інтереси, а не окупування чужих земель, і внеможливають загарбування москалями дальших країн з усіми відомими кожному наслідками, включно з геноцидом.

Кожен знає, що ССРСР — фікція, бо це ніякий союз, ніякі «ради» там не мають голосу, а «соціалізм» — це державний, політичний, рабовласницький лад суцільного тоталітаризму орвеллівського типу. Це найбільша тиранська імперія світу усіх часів, сперта на фізичному, моральному, психологічному терорі і завершений брехні, облуді, як це геніяльно у своєму творі з'ясував Орвелл («1984» рік).

Чи ірляндці, індійці, або альжирці, в'єтнамці були носіями імперіялізму тих, що окупували їх країни? Чи українці, литовці, грузини, азербайджанці, білоруси або тукрестанці є носіями імперіялізму москалів, які насильством загарбали їх землі? Ми аж ніяк не збираємося порівнювати західних імперіялізмів до російського, який під плащиком комунізму суцільно накидає свій спосіб життя окупованим народам з метафізичними уявленнями до колхозів включно.

Ніде й ніколи ми не читали, щоб альжирців чи ірляндців обтяжувано як співносіїв англійського чи французького імперіялізмів, або окупованої німцями Бельгії, чи Польщі як співносіїв німецького імперіялізму. Чейже велика частина Польщі була під німецькою окупацією також за кайзерівської Німеччини, але за німецький імперіялізм ніхто не вважав співвідповідальними поляків чи бельгійців. Чому ж за російський імперіялізм мають співвідповідати поневолені москалями народи? Чому російський народ не відцурався свого імперіялізму, а, навпаки, уважає себе рятівником світу — раз панславізмом чи т. зв. обороною православія, чи рятівником світового пролетаріату, а тепер ще й визволителем народів усього світу (крім тих, кого вже «визволив» і практикує геноцид). Не порівнюємо того, що не сила порівняти, але треба пригадати: чи переможний полководець у Другій світовій війні лорд Моунтбаттен (Баттенберг) не був німецького роду, а його родич не був міністром оборони у Першій світовій війні, згл. напередодні її? А королівська родина не є ганноверського походження? А князь єдинбурзький? Чи вони теж носії німецького імперіялізму? А ген. Ренненкампф німецького роду — російський полководець, розгромлений Гінденбургом під Танненбергом був носієм російського, чи німецького імперіялізму? І стрілив собі в лоб, коли переможний Гінденбург святкував перемогу над російськими військами?

За всі загарбництва і геноцид має бути відповідальний якийсь «радянський» імперіялізм, імперіялізм «рад»? Що це таке? Деякі українські кола не вживають терміну советський, хоча це окреслення вживають на Заході. Але вживають «радянський», хіба щоб «ріднішим» зробити його зміст беззмістовости. Що це таке «радянська» людина? Людина «рад»? Людина «комітетів»? Що є суттю тієї людини? Який її ідейний, етичний, культурний, національний зміст? Чи це комуністична людина? Але ж комунізм збанкрутував у під'яремному світі, що стверджується всюди не лише нами. Чи «радянська» людина має бути комбінацією збанкрутованого комунізму з російською духовістю і російським способом життя? Чи це має бути вуаль російських людей, тобто зру-

сифікованої людини кожного поневоленого народу, а її цілі ідентичні з цілями російського народу і його імперіялізму? Отже, вуальована назва для російської людини, для російської супернації має бути нова назва «советський народ», «советська людина», а наші деякі автори уприемнили це собі українізованою назвою «радянська людина», «радянський народ».

Російська супернація, за програмою НТС, це добровільне з'єднання різних націй і народів, як унікальна поява на канві історії! Чи це не ідентичне з советським народом? Щоб проповідувати комунізм-марксизм, для цього не треба російської мови, це може діятися на кожній мові світу. Але суть у чомусь іншому — у насильницькому творенні російської супернації, у русифікації поневолених націй, яка не є лише мовною, але русифікацією суцільного життя даного члена іншої нації у всіх ланках життя.

Зрештою, КПСС у своїй конституції, створеній для ССРСР, виразно декларує, що советський народ це нова історична поява, яка включає в собі різні нації, народи і племена, словом, теж супернація, теж російська.

Звідки ж цей страх називати факти по їх фактичному дійсному стані? Так звані советологи типу Зіновєва і ко самі навіть не вміють дати дефініції советської людини, советської системи, але твердять, що вона є непереможна. Уже не говорять про комуністичну людину, про збанкрутовані зусилля її створити, перевиховати національну й релігійну людину у безбожницьку анаціональну з якимсь невідомим нікому змістом. Божа наука, вчення вічного добра не перевиховала людини на совершенний ідеал християнства, то ж зухвала псевдонаука Маркса мала б бути спроможна перетворити людину на якусь комуністичну істоту? Нонсенс і абсурд!

Що ж, отже, означає у різного роду писаннях західних авторів «советський народ», «советська людина», «советський імперіялізм», а в деяких українських «баламутів» — «радянський народ», «радянська людина», «радянський імперіялізм»? Хто є його носієм, захисником, реалізатором? Хто був носієм німецького імперіялізму? Виключно націонал-соціалістична партія? Якщо так, тоді чому відповідальність за імперіялізм-нацизм несе увесь німецький народ? Чому прогнано з їх земель 14 млн. німців, чому забрано 1/4 Німеччини, чому поділено її на дві частини? Чому маршал Гарріс бомбив безоглядно цивільне населення, поклав у грузах Дрезден, Кельн, Гамбург? Чи це не була війна проти народу, а не лише проти партії? Якщо була винувата лише нацистська номенклатура, то чому не обмежилися лише до знищення її, а ви-

нищувано також народ, мільйони виселено насильством, покраєно його землю, пороздавано її? Чому в одному випадку є винуватий лише один народ, а чому в ситуації російської імперії мають бути винуваті за імперію усі народи поневолені в імперії? Чому прогнано судетських німців і мільйони інших німців, якщо вина лише за нацизмом? За імперіялізмом, якого носієм була лише партія? Польща була перетворена на Генералгубернатство або на Привіслянський край. Чи й ця колонія раз німецька, а раз російська була співвідповідальна за німецький чи російський імперіялізм, бо її багатства й робочі руки були зуживані на доозброєння імперій?

Народи поневолені в СРСР не є носіями імперіялізму, а лише російська панівна нація є головною його остоею, опертям номенклатури, її вирішальною силою. Немає жодного «радянського» імперіялізму, а є російський імперіялізм, так, як був англійський, французький чи японський. Тому немає глузду завуальовувати російський імперіялізм термінами, що є самі в собі абсурдом. Ніякі «ради», «совіти», «совети» не окуповують України, ані не йдуть на завоювання світу, але йдуть дуже реальні люди — носії імперії, москалі, яким з-поміж різних народів вислугуються зрадники-квіслінги, які за ціну нещасного лакізму допомагають будувати імперію, ворожу народові з якого вийшли. СРСР не є українська, ані туркестанська чи грузинська, але російська імперія, так, як United Kingdom, British Empire не була імперією індійців, ірландців чи пакистанців, як французька імперія не була імперією альжирців чи в'єтнамців, але французів. Не робім винятків і не впроваджуємо в блуд західні нації, які й так уживають безглузлого терміну «совети». Який це нонсенс читати, мовляв, совети здобули золоті медалі, а по нашому «ради» здобули мистецтво у гокею. Ведуться бої з «советами», з «радами», «совети» окунують Афганістан... Це є символіка облуди, яка не визначає ворога. Обдурюємо себе й докільля. Хто знищив Картагену — римляни. Хто переміг під Танненбергом — німці. Хто програв під Полтавою — українці зі шведами. Хто переміг під Конотопом — українці. Хто окупував Грузію — москалі, а жодні «совети». Хто русифікує Україну — москалі. Хто загарбав Північний Кавказ — москалі. Пригадуємо: «Дрижи, Кавказ, Ермолів ідьот!» Хто зруйнував Батурин — москалі. Усе ясно й недвозначно. Хто доконав геноциду на 7-10 мільйонах українців голодовою облогою — москалі. Бай-дуже якої барви.

Нашою метою є визначувати ворога, а теж позбутися нелогічних термінів, нонсенсів, безглузвих формул.

Ми є проти російської імперії усіх барв, але ми визнаємо за ро-

сійським народом його право на його російську державу на його етнографічній території. Ми є за розвал імперії всякої форми. Відповідальности за російський імперіялізм не несе жоден поневолений народ, але таки російський народ. Ні один з поневолених народів не прагне імперії, ані не є панівною силою в імперії. . .

За німецький націонал-соціалізм, імперіялізм відповів німецький народ, а не поневолені ним народи. Це є ясне й усім зрозуміле. Ми не проповідуємо відплати чи помсти, ані геноциду супроти москалів за гори наших трупів, але ми є проти нікчемних намагань робити наш народ співвідповідальним за Катинь і, може ще, за Великий Голод, за Батурин, за Крути, за Базар!

Увага!

Увага!

НОВЕ ВИДАННЯ

В Українській Видавничій Спільноті в Лондоні, Англія, щойно появилася праця Степана Говерлі п. з.

ГРАНІ КУЛЬТУРИ

(До серії: Політичні Лекції для Української Молоді)

Вступне слово написав — Богдан Стебельський, а мистецьке оформлення — Ростислав Глушко.

«Грані Культури» є найбільш зрілим політичним документом українського руху спротиву, а через те книжка ця повинна знайти якнайширший розголос серед української читацької публіки.

Книга має 184 сторінки друку на добірному папері, у твердій обкладинці зі сорочинкою. Її можна набути в українських книгарнях або Видавництві по таких цінах: Бельгія — 500 б.ф.; Велика Британія — 6 ф.; Німеччина — 25 н.м.; Франція — 75 ф.ф.; Австралія — 10 австр. дол.; Канада — 12 канад. дол.; США — 10 ам. доларів.

Адреса Видавництва:

Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Road,
London N1 1LF, Great Britain.

Роман МАЛАЩУК

В 40-РІЧЧЯ СМЕРТНОГО ПОХОДУ

Багато води проплило з того часу в українських і неукраїнських ріках. . . Багато років кануло у вічність. 40 років. . . А згадується як би вчора.

Концтабір Авшвіц, 1945 рік.

Коли ти вже 4-ий рік за мурами тюрем і за колючими дротами концентраційного табору, та ще й до того такого табору, як Авшвіц, і коли твоє ім'я, яке ти носив тридцять років, перемінили тобі вже давно на звичайне порядкове число, то ти вже мало реагуєш на які б то не було події.

Та одного дня сталося інакше. Хтось приніс вістку, що дорогоми біля Авшвіцу йдуть і йдуть люди. Не військо, а цивільні люди. І що їх багато.

Довгі валки, які посуваючися в західному напрямі, везли й несли своє прихапцем позбиране добро, говорили про те, що наближується фронтова лінія. Це ж був уже початок січня 1945 року і дороги, що ними проходили ці валки, простягалися на захід від Кракова. На твердій, простій мові це значило, що невідхильно зближається теж і кінець концентраційного табору Авшвіц, біля якого днями і ночами їхали і йшли, не зупиняючись, ці понурі мовчазні передвісники надходячої катастрофи.

Табором пройшов, мов електричний струм. Заметушилися і наші наставники та опричники, не знаючи, що їм робити в такій незвичній і небувалій ситуації. В наслідок цього замішання серед начальства послаб твердий таборовий режим.

В'язні, що їх кожного дня гнали на роботу поза дроти табору, ба навіть ті, що працювали внутрі, почали самовільно не виходити на роботу. Коли ж до цього, одного дня не відбулася звичайна щоденна збірка, на якій мусіли бути всі, живі і мертві (т. зв. апель), а в повітрі — разом із звичним запахом палених у крематорії трупів, рознісся особливий запах паленого паперу, знак, що палять таборові документи, — всі знали, що прийшов невідкличний кінець табору.

Але який кінець? Ось питання, яке на весь ріст стануло перед 20 тисячами в'язнів, залишками із 5 мільйонів закатованих, помордованих, розстріляних, загазованих, повішених у цьому жахливому таборі смерті. Чи нас перестріляють? Чи збомбардують

з літаків, щоб і сліду навіть самого табору не залишити? Чи може ще якийсь інший спосіб нашої заглади придумали кати?

Немов Дамоклів меч зависло над головами всіх в'язнів тривожне питання.

Рішення прийшло до нас зовсім несподіване. Евакуація табору.

В цьому випадку переважив ще погляд зовсім практичної натури. Евакуювати в'язнів далі на захід і до останньої хвилини уживати нашої робочої сили для рятунку імперії, що валилася.

Дня 18 січня 1945 року, на сам Щедрий вечір, почалася евакуація. Я лежав тоді в гарячці 40⁰ Ц. і перспектива була, що мене залишать на поталу. Була морозна зимова ніч. Десь високо літали літаки і здалека вже було чути гарматні постріли. Була вже крайня пора і тому нам наказали спішитися. Та все ж таки пройшло досить часу, заки 20 тисяч в'язнів вишикувалися на дорозі. Мене стягнули з ліжка і попровадили. . . в ніч, в мороз, в сніги.

Внутрішній наказ української групи в'язнів був: для взаємної допомоги в дорозі держатися всім разом серед великої маси приречених людей. До того, кількох наших друзів треба було провадити, а одного нести, бо їх усіх забрали прямо з таборового шпиталю і тому треба було спільної помочі їм у першу чергу. Всі інші в'язні, які були в тому часі в шпиталі і яких не було кому забрати, мусіли, очевидно, залишитися. Їх не встигли вже німці постріляти і вони попали в руки большевиків. Щоб охоронити наших друзів від такого кінця, ми забрали їх зі собою.

Перед вимаршем, на кожного в'язня було видано 1 кг хліба і на кожних трьох в'язнів 1 фунт консервованого м'яса та фунт маргарини. Ми в тому часі ще не знали, що з оцим харчовим «запасом» будемо маршувати цілих шість діб та що під час дороги не дістанемо навіть води. Всі в'язні були в звичайному лихому одязі та драному взутті. Дуже багато мали на ногах лише т. зв. дерев'яники, тобто «черевики» на дерев'яних підосвах, при чому полотном були закриті лише пальці ніг, а решта ноги була боса. Ті, що працювали в самому таборі, не мали взимі плащів, не дістали їх, очевидно, і тепер. Я належав теж до цієї групи і йшов без плаща. Про фізичний стан в'язнів немає що й говорити, коли зважити, що нормальний харчовий пайок в'язня складався з 1/4 кг хліба, 1 літри картопляної зупи й 1 літри чаю з якогось зілля кожного дня, і що на цьому харчі в'язні перебували кілька років. Але над цим ніхто не застановлявся.

Був мороз 20⁰ Ц. нижче зера, поля й дороги були засипані грубою верствою снігу, віяв морозний східний вітер.

Було вже далеко поза північ, як похід-мариво рушив у невідому путь, зразу ж загативши собою всю дорогу. По обох боках нашої колони, гусакон, що десять кроків один, ішли з відбезпеченими

крісами есесмани. І хоч це була ніч, то про втечу в такій обставині не могло бути й мови. Завданням цих есесманів було не лише нас пильнувати, але, як ми це ствердили відразу по кількох кілометрах нашого походу, — стріляти всіх тих, що не були в силі йти далі. Якщо в'язень упав зі змучення, його стріляли. Тих, що з цієї самої причини не могли додержати кроку з цілою колоною і відставали, стріляли на ходу в кінці маршуючої колони. Один йшов з постріленою головою і тішився, що живе. . . недовго.

Не пройшли ми ще кільканадцять кілометрів, як нараз несподівано з недалекого придорожнього лісу посипались стріли. В одній хвилині всі в'язні, разом з есесманами лежали в глибокому снігу в придорожніх ровах. . . Це стріляли партизани, пробували нас визволити. . . Дехто пустився втікати в ліс, але стріли більше не повторилися, втікачів спіймали, навели порядок і ми рушили далі.

Рано ми завважили, що по обох боках дороги в ровах що кільканадцять кроків лежали трупи постріляних в'язнів. Кількість цих трупів все далі збільшувалась, серед них було багато в'язнів-жінок. На цій основі ми знали, що перед нашою колоною, десь спереду, йдуть цим самим смертним шляхом жінки, евакуйовані з жіночого концентраційного табору. Це був справжній смертний похід.

Куди ми йдемо, як довго будемо йти, скільки нас ще впаде, ніхто з нас цього не знав. Може всі? Може такий буде кінець концентраційного табору Авшвіц?!

Власне, правду кажучи, нам це починало бути байдуже. Наші сили вичерпувалися з кожною годиною, перед собою ми й так не бачили ніяких перспектив. Хіба ж не все одно, чи впасти тут на дорозі, чи день-два пізніше на цій самій дорозі, чи скінчити десь там у новому Авшвіці?

Покищо ми йшли і йшли, відрухово, машинально. . . бо як впав — то пропав. . . падав густий сніг і присипав тих, що ще йшли, і тих, що вже впали, замітаючи останні сліди останнього походу концентраційного табору Авшвіц. . .

Наніч нас заганяли до господарських забудовань придорожніх фільварків. Очевидно, що 20 тисяч не могли поміститися в жодних таких забудованнях. По звіринній боротьбі за місце на нічліг під дахом, що була однозначна з боротьбою за саме життя, тисячі в'язнів мусіли ночувати на снігу під голим небом. Вранці залишилися на місці сотні замерзлих, які збільшували і без того велику кількість загинувших. Врешті по трьох днях і ночах цього смертного маршу нас завантажили до відкритих вагонів вантажного поїзду, міркуючи, що треба привезти бодай рештки робочих сил.

Це не помагало багато, бо в'язні, хоча не падали зі змучення, замерзали зі зима, гинули з браку харчів і води. Замерзлих ви-

кидали з вагонів і поїзд-мариво посувався даліше. Деколи задержувалися серед чистого поля і тоді ми кидалися їсти сніг, щоб загасити спрагу, яка, більше як голод, давалася нам взнаки.

Вміжчасі ми довідалися, що первісний напрям нашого походу вів на північний захід — до концентраційного табору Гросрозен, але згодом нас спрямовано на південний захід, бо шляхи на північ були вже відрізані більшовиками.

Ще три дні і три ночі їзди поїздом. Ми доїхали до невеличкої станції Маутгавзен над Дунаєм. Тут нас вивантажили з вагонів і повели дорогою на гору, де був розташований концентраційний табір Маутгавзен. Здалеку ми бачили, як в'язні працювали важко джаганями в каменоломах. Був уже вечір, як ми вийшли на цю прокляту гору. Перший раз по шістьох добах ми одержали гарячу зупу, що смакувала нам краще, як найбільш вибаглива страва.

Настала ніч і нас загнали в замкнений простір поміж високим таборовим муром і великим будинком табової кухні. Там ми перебули на снігу й морозі до ранку. В'язні були так вичерпані й помучені цілотижневим походом, що багато лягли прямо на сніг і поснули вічним сном.

А тисячі почали штурм за доступ до табової купальні — задні тиснули передніх, а їх відтискали дрючками по головах місцеві наставники. Тих, що впали під ноги, затоптали на смерть.

По оцій звіринній боротьбі нас викинули з купальні на сніг, а далі ми опинилися в бараках, де отримали лише білизну. Тут було таке переповнення, що ми стояли тісно один біля одного. Але вночі ми мусіли в такій товпі всі сидіти. Наші нові наставники «допомагали» нам в цьому, б'ючи гумовими дрючками куди попало. І так всі таки мусіли вміститися. Так «просиділи» ми три ночі і простояли три дні. На коженденний апель нас виганяли в білизні на подвір'я і там ми вистоювали на снігу і на морозі по кілька годин.

З Маутгавзен нас розподілили до кількох менших таборів, порядних цьому головному таборові. Нашу групу, що держалася до цього часу разом, роздірили по менших таборах, з яких найважчим був концтабір Ебензее. Я дістався якраз до цього табору. Він показався важчим ніж Авшвіц. Тут загинуло багато наших друзів. Мене, що догоряв, вирятував кінець війни 6 травня 1945 року.

Отак ми, розпочавши на Щедрий Вечір, 18 січня 1945 року, наш похід до останнього концтабору, закінчили його 29 січня того ж року, в річницю славетного бою під Крутами.

Але до закінчення нашої неволі було ще далеко. І не всі з неї вийшли. Чужий вітер розвіяв їх дим по чужих полях. . .

З Дому Неволі

«ХРОНІКА КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ» Ч. 2 (Видає Ініціативна група захисту прав віруючих і Церкви в Україні)

ПОВІДОМЛЕННЯ

16-го лютого 1984 року вночі до помешкання члена Ініціативної групи, президента ЦКУК (Центрального Комітету Українців Католиків — примітка ВЗР) (Йосипа Терелі) прийшов у п'яному стані місцевий голова «дружинників», учитель військової підготовки в с(ередній) ш(колі) присілку Довге — Бабинець Іван.

Він почав плести всякі «небилиці» раніше вивчені, і після цього приступив до «справи». І. Бабинець почав вимагати, щоб Йосип Михайлович взяв жінку і дітей і йшов до нього до хати тому, що він Бабинець, висадить дим в повітря. При тому він показував на пакет з вибуховим матеріалом. Й. Тереля сказав, щоб він пішов собі додому тому, що він п'яний, а вибуху він не боїться тому, що все в руках Божих. Тоді «учитель» сказав, що коли він цього не зробить, тоді це зроблять інші. . .

Важко сказати, що це: шантаж, погроза? Чи одне і друге?

*

7-го січня 1984 року в селі Дмитрів Львівської області (Радехівського району — примітка ВЗР) учні місцевої школи вивісили національні прапори і тризуб. Із Пустомит і Львова приїхало нач(альство) із КГБ, щоб розглянути випадок. Семикласникам грозить кара за статтею 62 ч. 1 від 3-ох до 7-ми літ.

*

Виконний комітет УНФ (Українського Національного Фронту — примітка ВЗР) постановив, щоб видати «Чорну книгу», в якій будуть вписані прізвища воєнних злочинців, які поповнили злочини проти нації, її культури, економіки і т.д.

В числі злочинців, які підлягають міжнародному судові, є і лікарі-психіатри, що в окремий спосіб відзначилися у нищенні інакомислення на території України. «Всі еміграції Східної Європи повинні скріпити рух за поставлення закону про воєнних переступників, які сповнили злочини проти людства на територіях поневолених країн Європи, а також в Афганістані, Анголі, Лівані. . .

*

В концтаборі ІН-316/93 (станція Новоданилівка, Казанківський район, Миколаївська область — примітка ВЗР) скріпилися репресії проти віруючих християн. Всіх без виїмки християн перевели на тяжкі праці, в тому числі і хворих. Начальник таб(ору) заявив, що він має інструкції, як поступати з християнами, і тому він все робить згідно з законом. В неділю 7-го лютого (правдоподібно це друкарська помилка, бо 7-го лютого — це був вівторок. Можливо треба б читати 5-го лютого — примітка ВЗР) в концтаборі лектор з Києва прочитав лекцію на «міжнародню тему». На лекції частинно говорилось про використання в'язнів у воєнних діях на випадок вибуху війни. Це вже не перша лекція на подібну тему. Так теж в концтаб(орі) ВЛ-315/30 в місяці листопаді 1983 р. лектор Гавриленко говорив також, але з уточненням. Зокрема він говорив, що СРСР загрожує Китаю.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Згідно з новим повідомленням, з жіночого к(онц)табору Доброводи в Дніпропетровську спец. (псих)лікарню переведено для проведення експертизи українку католичку Марію Трикур. За два тижні після того туди ж було переведено і її чоловіка М. (ихайла — примітка ВЗР) Трикура.

Експертизу проводили п(роф). Блохіна (Вікторія Павлівна Блохіна — примітка ВЗР), а також лікар-вбивця А. Кавунніков. Кавунніков свого часу брав участь у вбивстві Н. Сєрокіна.

*

Із к(онц)табору ВЛ-315/48 в Дніпропетровську спец. (псих)лікарню переведено ук(раїнця) католика Федора Вирсту. Від нього вимагають відмовитись від віри в Ісуса Христа, переходу на православ'я, а також прийняти сов(єтський) паспорт — Ф. Вирста один із тих католиків, що відмовились від сов(єтських) паспортів.

*

Відмовляються від советських паспортів і інші члени заборонених церков у СРСР на території Закарпатської України. Так, перед судом свідок Єгови Ю. Шимон, мешканець Тячевського району, Закарпатської області відмовився від сов(єтського) паспорту. (Його) мотиви: а) переслідування за віру, а також б) всі закарпатські румуни, що народилися на території області, в паспорті мають записано — румун; коли ж тільки цей же румун поїде в Молдавію, там же йому переробляють паспорт і пишуть: молдаванин.

Ю. Шимон вважає себе румуном і не бажає на території Молдавії бути

молдаванином, а на території рідної обл(асти) йому з ласки дозволено бути румуном.

*

В тяжких умовах перебувають «парії» Закарпаття — цигани. І так, на території обл(асти) немає ані одної нац(іональної) циганської школи. 80% циганів пройшли через ГУЛаг СССР. Ні одна група населення обл(асти) не живе в таких антисанітарних умовах як цигани. Міліція обл(асти) прозиває циганів «індійцями закарпаття» — ця «крилата» фраза походить від пред(сідника) міського виконного комітету міста Мукачева. Частина циганів Закарпаття прийняли євангелицьке вчення і включились активно в християнське життя обл(асти). Частина є греко-католиками. Власті хотіли б, щоб всі цигани були злодіями ба й бандитами — так легше розправлятися з безправною групою населення. На них мстяться за те, що цигани не хочуть жити життям, дарованим їм комуністами.

*

6-го січня цього року (1984 — примітка ВЗР) на території Молдавії в місті Сороки, в місті Калараш, в селі Леушени, в селі Гидигич, а також в місті Комрат були вивішені румунські національні прапори. КГБ обвинувачує за те українських націоналістів і Румунську групу відродження.

*

Христос Рождается!

Дорогі браття і сестри!

Пройшов ще один рік ув'язнення. Дякуючи Богові я знову бачу милі і рідні обличчя друзів і рідних, своїх малолітніх дітей і жінки. Живемо на землі, щоб прославляти Бога і досягнути вічне щастя. Слава Божа — то ціль кожної істоти на землі. І тому хочу пригадати: бережись злого — чини добро. В ці тяжкі часи для нашої Церкви ми повинні працювати, не опускаючи рук — хто стукає в двері, тому відчиниться. Св(ятий) Апост(ол) Павло каже: «Та й усі, що побожно хочуть жити у Христі Ісусі, будуть переслідувані» (2 Тим. 3, 12).

Усе життя християнина — це хрест і мучеництво, якщо він хоче жити згідно з Євангелієм. У Св(ятих) Письмі кажеться: «Оце я посилаю вас, немов овець серед вовків» (Мат. 10, 16). І ще прошу запам'ятати: Господь Бог того не покидає, хто на Нього уповає.

Христос рождається!

Воістину рождається!

(Привітальне слово предсідника ЦКУК (Центрального Комітету Українців Католиків — примітка ВЗР) Й. Терелі на зібранні 12-го січня, 1984 р.)

*

Трагедія Стебника

12-го вересня 1983 року в місті Львові у місцевому телебаченню прокурор обл(асти) Антоненко виступив з промовою подібною до «заклинання», в якій, між іншим, сказав:

В останньому часі на території обл(асти) діє банда, яка викрадає і вбиває дітей. Будьте чуйні, і вечорами просимо не випускати дітей на вулицю. . .»

На перший погляд наче б говорилося про якусь банду душогубів, яка немов би вбиває дітей просто тому, що то діти. Але в кінці своєї «промови» прокурор почав кидати громи і блискавки в сторону українських націоналістів.

15-го вересня трапилась «трагедія» в Стебнику. Але вже за два дні і в наступні появились ст(атті), які розкривають ОУН. Появилась фабрикація справи з І. Зеленою.

21-го вересня почалися арешти українців — військових старшин Прикарпатської воєнної округи, наче б за їхню участь в «планованім нападі» на Устінова (Димитрій Федорович Устінов — тодішній міністер оборони СССР — примітка ВЗР). І так КГБ хотіло створити спілку армії і КГБ. Треба відмітити, що це їм удалося.

А тепер про саму справу:

Ще довго перед описуваними подіями андроповщина почала приготувляти похід проти інакомислення в СССР, а зокрема на Україні. Чей же не даром Пленум ЦК КПСС розглядав в окремий спосіб «справу УКЦ». Окрему увагу приділено УКЦ на Закарпатській Україні, і то не припадково. Чей мало хто з неосвідомлених знає що в 1946 році у Львові, на так званім «соборі», УКЦ на Закарпаттю не була зліквідована. На Закарпатті то було зроблено куди пізніше, в 1950 р. (в дійсності 28-го серпня 1949 в Мукачеві — примітка ВЗР), але вже без соборів, без будь-яких повідомлень.

Зовсім просто — єпископа Т. Ромжу вбило МГБ, а священників — кого убили, а хто дістав своїх 25 літ, а саму Церкву загнали в підпілля. Офіційно наче б Церква та існує, але. . . «більшість» населення перейшло до Російської православної церкви і більше немає потреби на колишню УКЦ.

Проте в дійсності воно не так. Найсильніші позиції УКЦ якраз і збереглися на Закарпатській Україні. Тільки за останніх 3 р(оки) в карпатській окрузі висвячено 81 католицьких священників, з яких тільки 9 зі середньо-технічною освітою, а інші з вищою. На Закарпаттю існує підпільна монастирська 3-річна школа, в якій вчаться хлопці й дівчата основ християнського вчення.

Ось для чого потрібна була «стебниківська справа»!

Потрібно було розв'язати руки КГБ для розправи зі спротивом. 11-го вересня в готелі «Інтурист» міста Львова відбулася зустріч військової ро-

звідки з робітниками КГБ. Але відомо, що на зустрічі був майор Гаркавий і майбутній його співробітник Анатолій Бодрухін, ст(арший) пор(учник) КГБ. Хочемо додати, що майор В. Гаркавий в своїм минулім брав участь у каральних операціях проти УПА на території Зах(ідної) України. Вони і одержали завдання зірвати греблю Стебниківського водного збірника. Свого часу В. Гаркавий брав участь у ліквідації Г. Костельника, а також має пряме відношення до убивства Ярослава Галана.

Але про це іншим разом.

*

На Закарпатській Україні почалася «кампанія» про вивчення російської мови. І так, ряд учителів (агентів КГБ) поставились до цього — за-с(тупник) директора Приборжавської с(ередньої) ш(коли) Іршавського р(айо)ну Закарпатської обл(асти), а також учителька Виноградівської с(ередньої) ш(коли). Вони «вимагали», щоб один день в тиждень вповні перейти на російську мову.

*

На Закарпатській Україні засуджено за відмову служити в Сов(етській) армії 54 ч(оловіків), з них св(ідків) Єгови — 18 ч(оловіків), з яких понов-но засуджено — 5 чоловіків.

*

На території ССРСР (без України) зараз проживає українців:

Росія	3.359.000
Казахстан	762.000
Молдавія	421.000
Кіргізія	137.000
Білорусь	133.000
Узбекистан	88.000
Грузія	52.000
Латвія	29.000
Литва	18.000
Естонія	16.000
Таджікістан	27.000
Азербайджан	26.000
Вірменія	6.000
	5,074.000

Це українці, що проживають поза рідною землею в границях ССРСР.

(Порівняйте з матеріалами всесоюзного перепису населення 1979 р.):

РСФСР	3,657.647
КазССР	897.964
МССР	560.679
КиргССР	109.324

БССР	230.985
УзССР	113.826
ГССР	52.000
ЛатССР	66.703
ЛитССР	31.982
ЕССР	36.044
ТаджССР	35.826
АзССР	26.402
АрмССР	8.900
	5,828.228

(Кн. ЦСУ СССР «Численність і склад населення СССР», Москва, 1984 р.).

Ані в одній із вищеназваних «республік» українці не мають своєї національної школи, їм не дозволено мати свої газети й журнали. І дивно: така міжнародна організація, як ЮНЕСКО ані разу не згадала про таке кричуще порушення прав людини. Тоді для чого існує ЮНЕСКО взагалі? Чи потрібне воно? А керівникам ЮНЕСКО слід пам'ятати, що певну суму грошей на їх утримання вносить також і УССР. . .

І так, в 1982 році передсідник ЦКУК (Центрального Комітету Українців Католиків — примітка ВЗР) Й. Тереля офіційно післав листа до Говарда Брабіна (редактор англійського журналу «Кур'єр ЮНЕСКО» — примітка ВЗР), а також до Амада-Махтара М'Боу (Генеральний директор ЮНЕСКО — примітка ВЗР) про те, що на території Закарпатської України нема ні одного друкованого журналу, тоді коли, до приходу росіян, на території Закарпатської України було понад 15 друкованих видань. Й. Тереля зокрема просив співпрацювати у виданні етнографічного журналу «Бойківщина» при ви(давництві) «Карпати».

Але відповіді так і не одержав й досі.

*

14-го березня цього року (1984 — примітка ВЗР) прийшло повідомлення, що на Йосипа Тереля створено нову карну «справу». І так, 13-го його покликали в районну станицю міліції міста Іршава, — мотивів не подали. Й. Тереля до міліції не пішов. Жде на арешт в себе вдома. . .

*

Рауль Валленберг

За останніх 2-3 роки чимало говориться про шведського дипломата Рауля Валленберга. Багато версій і контроверсій, але виключно все, що говорилося про Валленберга, не відповідає дійсності. На основі даних, які мається, УКЦ розпоряджає свідоцтвами, які не мають нічого спільного з поширюваними сьогодні. На основі знаних відомостей повідомляємо наступне:

В місяці січні 1945 року, десь між 8-14-им, в одній із частин Червоної Армії трапилась подія, яка, вплинула на дальшу судьбу Р. Валленберга. І так той, що назвав себе першим секретарем шведського посольства — Валленбергом, говорив таке (все те було в присутності перекладчика і ще п'яти осіб):

Коли советські війська вступили в Будапешт в мене відібрали легкий автомобіль, а замість нього пропонували якийсь здобутий. Я категорично відкинув цю пропозицію. Прошу передати вищому советському командуванню, що я вимагаю звороту мого авта — і тільки мого. І ще прошу командування чимскоріше наладнати мені стрічу з маршалом Малиновським.

І ще одне немаловажне повідомлення. При Валленбергові був його особистий шофер, який також безслідно зник.

Ознаки Р. Валленберга: худорлявий, чорне волосся зачесане вгору, спокійно вів розмову, говорив до перекладчика по-німецьки. Одягнений в чорне убрання.

ПОІМЕННИЙ ПОКАЗНИК ДО ТЕКСТУ 2-ГО ЧИСЛА

КАВУННИКОВ А., начальник 4-го відділу Дніпропетровської СПЛікарні, капітан, секретар партійної організації, причасний до вбивства В. М. Сорокина. На початку 1984 року разом з Блохіною робив експертизу в справі Марії Трикур.

КОСТЕЛЬНИК Гавриїл, священик, за офіційними советськими джерелами засновник т. зв. Ініціативної Групи, що фігурувала під час т. зв. Львівського собору в 1946 році, який виніс рішення про «приєднання українських католиків до російської православної церкви». Його підступно вбило КГБ.

ТЕРЕЛЯ Мар'яна — дочка Йосипа Терелі, народжена 30.12.1977 р.

ТЕРЕЛЯ Олена Тимофіївна — дружина Йосипа Терелі.

ТРИКУР Марія — на початку 1984 року переведена з концтабору в Доброводах Тернопільської області до Дніпропетровської СПЛікарні, а Трикур Михайло — її чоловік.

УСТИНОВ Д. Ф. — міністер оборони ССРСР. Арешти українських старшин Прикарпатської військової округи, що відбулися від 21.9.1983 року, були проведені ніби за причасність до «нападу» на нього.

МОСКОВСЬКІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ (1983-1984 РОКИ)

УЦІС, березень 1985 р.

На теперішньому етапі свого розвитку московський колоніально-імперіальний шовінізм, розпалений до червоного, ступив на шлях найвищого виміру злочинів, спрямованих проти миролюбних поневолених Росією народів, а зокрема проти найбільшої поневоленої української нації. Ці московські злочини проти поневолених нею народів виявляються в таких доконуваних нею діях які в прискорених темпах, при допомозі масового виміщування народів і людей в імперії, насильно накиненої їм російської мови, культури, традицій, історичної минувшини, науки і взагалі свого способу думання та життя — докорінно зрусифікувати їх та у висліді цього створити т. зв. «нову спільність людей», тобто один російський народ.

Водночас Москва веде тотальний наступ на всі остії української нації. Вона масово нищить історичні та культурні пам'ятники, Божі храми, старовинні історично-релігійні архіви, фальшує та викривляє історію України, українську мову, культуру, традиції і взагалі весь національно-історичний спосіб думання та життя українського народу. Москва нищить дослівно все що має будь-який український національний характер, а носіїв українськості жорстоко переслідує, карає та фізично знищує.

Але, не зважаючи на весь той московський рафінований, підступний і тотальний терор, український народ мужньо відстояв усі дотеперішні проби життя і далі непохитно боронить свої національні остії та законні права на своє самостійне соборне і від нікого незалежне державне життя. І хоч Москва безоглядним терором придушує будь-які відкриті вияви українських патріотів, але всенароднього національного руху опору як такого вона ніколи не буде всилі покорити, бо крім глибокого націоналістичного підпілля, в цей рух опору включаються всі верстви української нації і він фактично набирає на силі майже на всіх просторах соборної України, про що недвозначно підтверджують достовірні факти з різних джерел, почавши від наочних численних свідків, поточес самвидавні матеріали, а останньо і в таких яскравих документах, як 8 чисел «Хроніки Католицької Церкви на Україні» від 1984 року. А ця сила полягає в тому, що український народ відроджується духово, відбувається процес масового звороту до

християнської віри своїх предків. А це безсмертний геній незнищимости української нації.

Про цю силу руху опору в Україні свідчать теж ворожі документи.

Аджеж майже кожного дня україномовна підсоветська, а навіть московська центральна преса пише численні злобні наклепи, або входить у дискусії, спрямовані проти патріотів в Україні і на чужині. Річно вони друкують з подібним змістом десятки брошур, а навіть товстих книг, спрямованих проти «українських буржуазних націоналістів», до писання яких змушують численних науковців та культурних діячів, включно з міністрами. . .

Внизу подаємо далеко неповний список за останні два роки, в яких жертвою московсько-большевицького терору впали патріоти та віруючі в Україні, які були заарештовані, засуджені і запроторені до тюрем, концтаборів та психлікарень, або підступно замордовані чи розстріляні. Цей неповний список є теж наочним свідченням сили національного руху опору московському окупантові в Україні.

1. БАБЕНКО, нар. 1926 р. на Київщині, арештований 22.4.1984 р. за релігійні переконання і поширювання Святого Письма, засуджений на невідомий реченець.
2. БЕЗЗУБЕНКО Віктор Семенович з міста Жданова Донецької області, заарештований в 1984 році і запроторений на неозначений час до психлікарні. Обвинувачували його за поширювання християнства.
3. БІЛЯК Софія Йосифівна, арештована в жовтні 1983 р. в місті Житомир і засуджена на 5 років ув'язнення в концтаборі суворого режиму та 5 років заслання за поширювання книжок про фатімську Божу Матір і за вдержування зв'язків з польською «Солідарністю».
4. БОДНАР Василь С., нар. 1923 р. на Волині, довголітній член ОУН, учасник визвольної збройної боротьби ОУН-УПА, довголітній підпільник, арештований в 1983 р. і за ст. 56 і 58 КК УССР засуджений на кару смерті. Під час судового процесу тримався мужньо.
5. БОЖКО Віталій Миколайович, нар. 1949 р. на Волині, одружений, є членом незареєстрованих Євангеліків Християн Баптистів, за що був арештований 19.10.1984 р. в м. Ківерці на Волині. Покищо невідомо на який реченець засуджений.
6. БОДНАР Петро Сергійович, нар. 31.12.1952 р., одружений, батько дітей, баптист, аарештований 14.9.1984 р. на засланні. Термін засуду невідомий.
7. БУРДА Юрій Іванович, нар. 1964 р. В 1983 р. був покликаний до ар-

мії, відбував повинність у Семипалатинській області, за свої глибокі християнські переконання був підступно замучений.

8. ВИРСТА Іван, житель м. Перегінське на Івано-Франківщині, за приналежність до УКЦ був арештований в 1983 р. і засуджений на один рік суворого режиму в концтаборі.
9. ГЕЙКО-МАТУСЕВИЧ Ольга Дмитрівна, нар. 9.9.1953 р. в Києві, філолог, одружена за історика Миколу Матусевича, засудженого в 1977 р. на 12 років позбавлення волі. Ольга Гейко, член Української Гельсінської Групи від 1979 р., за що була заарештована 12.3.1980 р. в Києві і за ст. 62 КК УССР засуджена на 3 роки ув'язнення. Каралася в концтаборі біля Одеси. Після трилітнього засуду мала звільнитися з концтабору 12.3.1983 р., однак того дня її поновно арештували і за вищезгаданою статтею її засудили на додаткових 3 роки концтаборів.
10. ГЕРАЩЕНКО Ігор, живе в Києві, син члена-кореспондента АН УССР, одружений за поетесу Ірину Ратушинську, заарештовану в 1982 р. і засуджену на 12 років позбавлення волі за те, що писала поезії для самвидаву. В 1983 році київський суддя повідомив Ігоря Геращенка, що проти нього ведеться справа за ст. 62 КК УССР («антисоветська агітація і пропаганда»), за якою карають до семи років ув'язнення і 5 років заслання.
11. ГЕРМАНЮК Григорій Степанович, нар. 15.8.1934 р., одружений за лікарку Ульяну Сергієвну, батько дітей. Григорій Германюк вперше був заарештований 14.3.1973 року в м. Лисичанськ на Ворошиловградщині і засуджений на сім і пів років позбавлення волі за поширювання баптистської віри. В травні 1983 року Григорія Германюка вдруге заарештували, але дотепер немає даних про реченець засуду.
12. ГОРБАЛЬ Микола Андрійович, нар. 6.5.1941 р. в с. Волівець на Засянні, музикант-композитор, поет, викладач естетики, одружений, батько сина, член Української Гельсінської Групи, за свій патріотизм і писання віршів в українському національному дусі, як «Дума» та інші дотепер карався 10 років у концтаборах суворого режиму і 2 роки на засланнях. 24.10.1984 року Миколу Горбаль мали звільнити з концтабору, але тієї самої дати його поновно арештували та обвинувачують за ст. 62 КК УССР. Останньо Микола Горбаль перебував під слідством у тюрмі в Миколаєві.
13. ГРИГОРОВИЧ Катерина Степанівна, дочка священика УКЦ, студентка 5-го курсу Медінституту, заарештована 18.3.1984 року за те, що була вірна УКЦ та зреклася советського громадянства і віддала міліції свій паспорт. Дотепер вона жила в м. Мукачево, Закарпатська область.
14. ГРИГОРОВИЧ Степан, священик підпільної УКЦ в м. Мукачево, одружений, батько дітей. Дотепер о. Григоровича три рази судили мос-

ковські окупанти за те, що сповняв вірно свої душпастирські обов'язки. 18.3.1984 р. в м. Мукачєво о. Степана Григоровича та його дочку Катерину, студентку 5-го курсу Медінституту, КГБ знову заарештувало. Обвинувачують їх за релігійні переконання і за те, що зреклися советського громадянства та віддали міліції свої паспорти, мотивуючи, що вони не забезпечують їм ніяких людських прав і свобод.

15. ДЕЛИДІВКА Володимир Петрович, заарештований наприкінці 1983 року в Києві і засуджений на 6 років таборів суворого режиму та 5 років заслання. Обвинувачували його за розповсюдження листівок поштою. Тепер Делидівка карається в Мордовському концтаборі ЖХ-385/3-5.
16. ДИДЕНКО Валерій, нар. 1965 р., служив в частині червоної армії, яка була вислана до Афганістану. Тут попав у полон афганських повстанців, які передали його Швейцарії. В 1984 р. В. Диденко добровільно вернувся до СРСР. На основі ще неперевірених додаткових даних, Диденка арештували і за ст. 64 КК РСФСР засудили на 10 років суворого режиму в концтаборах. Батьки Диденка зараз живуть в місті Ташкент, Узбекика ССР.
17. ДИКИЙ Григорій, баптист, за свої релігійні переконання в 1983 році був арештований і засуджений на 4 роки таборів звичайного режиму.
18. ДОЛІШНИЙ Василь Михайлович, нар. 1931 р. на Івано-Франківщині, заарештований 1947 р. і обвинувачений на основі ст. 56 КК УССР («зрада батьківщини з метою захоплення влади») за участь в ОУН-УПА та засуджений на 10 років каторги. Після звільнення закінчив Інститут та працював інженером безпеки використання газу. В 1971 році його знову заарештували і засудили на 10 років позбавлення волі за старі провини. Після відбуття повного засуду, Василя Долішнього звільнили і він вернувся на Івано-Франківщину. Однак ніяк не міг влаштуватися на роботу, бо ніде не дали йому праці. А після нових законів, якщо людина не працює на протязі 4 місяців, її обвинувачують за т. зв. «паразитарний спосіб життя» і засуджують на відповідний реченець ув'язнення. Наприкінці 1984 року КГБ вже втретє заарештувало Василя Долішнього. Аджеж, як нам відомо з постійних тривожних вісток з України, то майже поголовно всіх українських патріотів та глибоко віруючих християн після звільнення поновно арештують і засуджують під будь-яким претекстом на довголітнє ув'язнення. Іншими словами, такий український патріот згори призначений на неминуче знищення. Як виходить з вищенаведеного, що ця немилосердна доля теж ходить слідом за Василем Долішнім.
19. ДЯЧЕНКО Володимир в 1946 р. ще малолітнім юнаком включився в підпільний рух опору в Україні, за що карався довгі роки в концтаборах. Після звільнення влаштувався на працю в с. Воскресенка на Харківщині, де був стало цькований. Врешті йому терпець увірвався і від одного дня обухом сокири так побив партійного бригадира П.

- Круподера, що цей незабаром помер. За те виїзна сесія Харківського обласного суду 11.11.1983 р. засудила В. Дяченка на кару смерті — засуд виконано.
20. ЖУРАВЕЛЬ Андрій Володимирович, нар. 20.1.1965 р. на Тернопільщині, арештований 1984 р. в с. Городниця на Тернопільщині за спротив владі і засуджений на невідомий термін перебування у виправному концтаборі.
 21. ЖУРАВЕЛЬ Володимир, живе в с. Городниця Підволочиського району, де працює в колгоспі, одружений, батько 6 дітей. В 1983 р. він звернувся з проханням, щоб одержати дозвіл емігрувати з СРСР на Захід. За це його арештували і за ст. 188-1 і 190 ч. 2 КК УССР (опір владі, аджеж від нього вимагали, щоб він відмовився від замірів емігрувати, а цього він не зробив) засудили на 3 роки ув'язнення.
 22. ЗІНЧЕНКО Володимир Петрович, нар. 13.6.1950 р., одружений, батько дітей, член ЄХБ, за що карався 3 роки в концтаборах. 27.2.1984 р. в Харкові його знову заарештували і засудили на других 3 роки ув'язнення.
 23. ЗІНЧЕНКО Павло Петрович, нар. 18.6.1957 р., одружений, заарештований 19.6.1983 р. за приналежність до незареєстрованих баптистів і засуджений на 5 років концтаборів. Судили його в Харкові.
 24. ІВАЩЕНКО Анатолій Якович, житель м. Черкаси, баптист, арештований в березні 1984 року, покищо немає даних про реченець засуду.
 25. КАРТУХА Володимир, заарештований в липні 1983 року і засуджений на невідомий термін ув'язнення за політичні справи.
 26. КЛИМУК Павло, поет, арештований в січні 1983 року у Львові і засуджений на 5 років концтаборів за те, що писав вірші на християнські теми.
 27. КОЛОМІСЦЬ Володимир, філолог, житель Білої Церкви, вперше був заарештований в 1976 році й звинувачений за ст. 62 КК УССР та за проторений до Дніпропетровської психлікарні. Після звільнення вернувся до Білої Церкви. Вдруге його арештували в 1984 році під закидом ведення «антисовєтської агітації та пропаганди».

Продовження буде

Ілля ДМИТРІВ

У Сорокові роковини погрому Помісної Української Католицької Церкви

Роки й десятиліття біжать під цю пору з такою швидкістю, що часом таки важко за ними поспішати, а при цьому пам'ятати про минуле та відкликатися до цього, що сталося, коли на це є велика потреба. Все це, що так скоро пробігає перед нашими очима в ці роки, дуже глибоко охоплює всі площини вияву українського національного життя і всі площини боротьби українського народу за свою волю та державність.

Однією із дуже важливих площин вияву життя і боротьби українського народу являється Українська Церква православного й католицького віровизнань, яка від прийняття українським народом християнства майже тисячу років тому ділила з українським народом усю спільну їм долю, усі величні здобутки і всі терпіння від історичних і теперішніх їхніх ворогів, помимо того, що Церква завжди займалася у першу чергу вченням християнізму як джерела та остої духового й церковно-релігійного життя людських спільнот, а щойно в консеквенції свого дуже тісного пов'язання зі світоглядом, духовістю і культурою людських спільнот ставала складовою частиною також і їхнього національного самовиявлення. Під цим аспектом Українська Церква була завжди і складовою частиною Вселенської Церкви, і складовою частиною національно-духових і свободолобних стремлінь українського народу.

Відзначивши в цьому і в минулих роках багатолітні роковини політичних національно-державницьких чинів, подій і осіб, які своїм змістом і боротьбою виповняють сторінки історії України під час Другої світової війни і після неї, якраз у цих днях відчуємо глибоку потребу пригадати одну надзвичайно болючу, сумну й трагічну подію в Україні, якою большевицька Москва вдарила по українському народові в квітні 1945 р. і пізніших місяцях та роках найперше в Галичині, а відтак також на Закарпаттю, себто — заарештування усіх Ієрархів Помісної Української Католицької Церкви, приналежних до Львівської Митрополії, а згодом, у наступних роках Мукачівської і Пряшівської Епархій.

Політика большевицької Москви у відношенні до Української Церкви православного й католицького віровизнань унааявилася

у своїх дуже широких і скрайно радикальних розмірах на самих початках їхньої окупації України (Центральні і Східні Землі) і насильного включення її в склад т. зв. ССРСР. Під час перших десяти-дванадцять років Москва знищила на цих теренах відновлену в 20-их роках Українську Автокефальну Православну Церкву і всі парохії та дієцезії Української Католицької Церкви, які опинилися під московським ярмом. З приходом большевицької Москви на ЗУЗ у вересні 1939 року, большевицька Москва, не рухаючи іще Митрополита Андрея Шептицького, єпископів, священників і монахів, провела конфіскацію всієї церковної власності й закрила всі церковні школи, семінарії, всі церковні друкарні та газетні й інші видання, включно з конфіскацією столових друкарських машинок тощо. Від другої половини вересня 1939 року до червня 1941 року багато ревних священників і монахів депортовано в Сибір, а деяких замордовано. На церковні храми наложено великі грошові податки, від плачення яких залежали евентуальності їхнього вжитку для богослужб і молитви. Вже в цьому ж періоді Москва розпочала підготовку широкого замаху на Українську Католицьку Церкву, намагаючись упрягти в це злочинне діло о. Гавриїла Костельника. Заарештувавши в 1940 році його сина Богдана, вони тортували сина, а рівночасно допитували і перенамовляли на свою сторону батька, що їм в цьому часі не вдалося досягнути, але що вони доконали в подібний спосіб у 1946 році.

Головний удар Москви по одинкій в цих часах незалежній від Москви Українській Церкві наступив у дні 11-го квітня 1945 року, коли-то спеціальні відділи НКВД заарештували у Львові Митрополита Йосифа Сліпого і його помічників-єпископів. За два дні після цього НКВД заарештувало Владику Григорія Хомишина і його помічника Владику Івана Лятишевського в Станиславові, а ще пізніше, за посередництвом польських чинників безпеки, двох Владик Перемишльської Епархії і Апостольського Візитатора в Східній Німеччині прелата Петра Вергуна. З Митрополитом і Владиками під арешт пішли члени їхніх Капітул, студенти Великої Семінарії у Львові, а по містах і селах багато священників і монахів. Заарештувавши Митрополита і Владик, Москва розгорнула жорстокий терор проти всіх людей духовного стану, щоб вони переходили на московське православ'я, а рівночасно повела також широку пропаганду між вірними. Майже рік після цього у Львові відбуло т. зв. Синод, який постановив уневажнити Берестейську Унію і воз'єднатися з російською православною церквою, створену і визнавану московсько-большевицьким урядом у Москві й партією для їхніх східних цілей в нутрі ССРСР, а зокрема поза його кордонами.

Із тоді заарештованих Ієрархів Помісної Української Католицької Церкви *тільки Блаженніший Патріярх Йосиф оцілів* і в 1963 році вийшов на волю. В тюрмах, концтаборах, або на т. зв. волі згинули або померли: *Владика Микита Будка, Владика Іван Лявшишевський, Владика Григорій Лакота, Владика Григорій Хомишин, Владика Павло Гойдич, Владика Йосафат Коциловський, Владика Петро Вергун, Владика Микола Чарнецький і Архимандрит Климентій Шептицький. Владика Теодор Ромжа був підступно вбитим, а Владика Василь Гонко ув'язнений і помер як в'язень Христа ради. Українську Католицьку Церкву на Закарпаттю формально зліквідувала Москва в 1949 році шляхом уневажнення Ужгородської Унії з 1646 р.*

Пригадуючи в цей сороковий рік московські злочини в Україні на тілі Помісної Української Католицької Церкви, ми маємо на меті не так подати вичерпніший огляд-аналіз цього злочину, як радше висловити наш по спроможностях *найрішучіший протест перед світом проти цих і подібних злочинів большевицької Москви в Україні, а рівночасно і публічне домагання до світу, а зокрема до Ватикану й Царгороду, що вже найвищий час, щоб спричинник цього злочину — большевицька Москва — була поставлена перед міжнародний суд також і за її насильну ліквідацію Української Церкви взагалі, а за насвітлений злочин з 1945 року зокрема.*

В цьому ж часі відчуваємо глибоку потребу *віддати принаймні в цей спосіб і такими словами нашу пошану всім Владикам Помісної УКЦ, усім священикам, монахам, монахиням і богословам духовних семінарій, які стали жертвами цього жорстокого насильства в 1945 і пізніших роках і які згинули смертю Мучеників за Українську Церковно-Релігійну й Національну Справу. Це завдяки їхній стійкості, витривалості і мученицькій смерті ця Церква далі існує і працює в катакомбах як Мовчазна Церква поневоленого українського народу!*

Склонюючи свої голови перед маєстатом Владик і Духовенства, які стали невинними жертвами москосько-большевицького насилля в Україні, буде корисним пригадати, що це не тільки большевицька Москва, що нищила і нищить цю переважливу частину Божого й людського ества на українській землі. Перед 1922 роком в такий спосіб супроти Української Церкви поступали московські царі, а також — хоч як прикро про це пригадувати — принаймні декотрі польські королі та президенти. Під сучасну пору наша Церква в катакомбах не тільки в ССРСР: в катакомбах вона в комуністичних Польщі, Чехо-Словаччині, Мадярщині, Румунії, а

почасти і в Югославії. В підпіллю і в катакомбах також і Українська Автокефальна Православна Церква, євангельські та інші віровизнання.

Для ілюстрації того, як московські більшовики поводитися під час арештів і переслідувань в 1945 році, наводимо уривок із репортажних звідомлень про це в журналі «На чатах» з листопада 1946 року: *«Найбільш дико поводитися в о. канцлера Грицеляка. З середини його мешкання далеко чути було розпучливий плач жінки, нелюдський крик катованого священика й розпучливий вереск дитини. Коли о. канцлера з родиною вивели на вулицю, він був блідий, скатований, ліва рука сильно спухла вискочила з суглоба й була прив'язана до грудей, середній палець на цій руці був викручений і zdeформований. Дружина його мала подряпану й скривавлену руку, було видно синці від побиття. Її ліва рука була поранена, бо польські «демократи» стягали їй годинник з руки. Всіх їх відвезли на залізничний двіреч у Перемишлі». Або: «У львівському районі закатували двох священиків під час допиту». Або: «У Львові всі церкви перебрали «православні» священики. Останню греко-католицьку церкву у Львові на вулиці Зиблікевича більшовики закрили минулого року. Священики винесли Найсвятіші Дари з церкви, люди йшли за ними й плакали, а представники влади замкнули церкву й забрали ключі. Майже всі церкви Львова стоять порожні. Населення до них не йде, кожний молиться вдома».*

Ці останні уривки беремо з інформативних звітів про стан в Галичині з серпня 1946 року.

Ближчі дані про зліквідованих Владик

Владика Микита Будка — єпископ-помічник у Львові, арештований 11.4.1945 р., помер у жовтні 1949 р. в концентраційному таборі в Караганді.

Владика Іван Лятишевський — єпископ-помічник у Станиславо-ві, арештований 11.4.1945 р., повернув із заслання хворим у 1957 р. і помер в 1959 р.

Владика Григорій Хомишин — єпископ Станиславівської дієцезії, арештований 11.4.1945 р., помер на вісімдесятому році життя в Київській тюрмі в січні 1947 р.

Владика Петро Вергун — Апостольський Візитатор Українців-Католиків у Німеччині, арештований у квітні 1945 р., дальша доля досі не відома.

Владика Микола Чарнецький — Апостольський Візитатор Волині, арештований 11.4.1945 року, важко тортурований під час ув'язнення, повернуv по десяти роках ув'язнення до Львова, де в наслідок завданих йому знущань помер в 1957 р.

Архимандрит Климентій Шептицький, брат Митрополита Андрея Шептицького, архимандрит Отців Студитів, арештований у травні 1945 р., помер в 1951 р. у Владимирському концтаборі над рікою Клязьмою.

Владика Григорій Лакота — єпископ-помічник у Перемишлі, арештований польськими властями 22.9.1945 р., переданий Москві, помер в листопаді 1950 року в таборі примусової праці на Воркуті.

Владика Йосафат Коциловський — єпископ Перемишльської дієцезії, арештований польськими властями 21.9.1945 р., переданий Москві, помер в Київській тюрмі 17.9.1947 р.

Владика Теодор Ромжа — єпископ Мукачівсько-Ужгородської дієцезії, зазнав смертельних поранень від наїзду на нього військової вантажної автомашини, що транспортувала червоноармійців. Пораненого Владику важко ще й побили своїми ногами, руками й прикладами крісів і непритомним оставили в придорожному рові. Виздоровлюючи всупереч бажань московської влади, Владика згинув 1.11.1947 року від отруйного застрику в одному із шпиталів Мукачева.

Владика Павло Гойдич — єпископ Пряшівської дієцезії, арештований чехо-словаками 28.7.1950 р., і засуджений на досмертне ув'язнення. Помер 17.7.1960 р. у Леопольдській тюрмі, де й похоронений як «в'язень ч. 681».

Поезії, новели, оповідання*Василь ПАЧОВСЬКИЙ*

ОГНІ МЕСТИ

Клонюсь могилам мучених в крові
Клонюсь мерцям, де б'ють серця живі,
Клонюсь їх тіням, що між люди йдуть
І дітям нашим тугу принесуть.

І виростуть у ній наші сини,
І вдарять помстою з могил вони,
І зацвіте в тернях пролита кров,
Де потоптали нашу хоругву.

І шестикрильми вилетить їх дух,
І втягне весь народ в великий круг,
І крильми вдарять у великий дзвін,
І вилетять орли з кривавих стін!

За кров, за рани, за печаль, за сум,
За біль земель, роздертих нам на глум,
За стоптану хоругву їх батькам —
Прийде година плати ворогам!

Україна

ГИМН БЕЗСМЕРТНОЇ БАТАВИ*(Марш УПА-Захід)*

Ми лицарі без жаху і без смерти,
На злочин світа станем без ваги,
Ми присяглися долю переперти,
Роздерти присуд смерти ваш, «боги»!

Роздерли ви Україну на чверти,
Безсмертну душу вперли в ланцюги.
Та ми зродились, щоб за неї вмерти,
Роздерти присуд смерти ваш, «боги»!

Нас не злякають танки, ні канони,
Ми славим правду, Бога, новий світ,
Вас прокляли упавші мільйони,
На смерть нас гонить кров їх з роду в рід.

Народ безсмертний переможе в бою
І встане месник із кривавих мук,
За нами встане лавою страшною
Мільйон мільйонів мускулярних рук!

Здвигнем з заліза, з крові і завзяття
Державу від Дунайця по Кавказ.
Ми лицарі, що скинемо прокляття,
За смерть ми смертю покараєм вас!

Україна

(Передрук цього твору В. Пачовського, з підзаголовком «Марш УПА-Захід», з журналу УПА для молоді «На чатах», ч. 1, Україна, 1946 р.)

Богдан ЛЕПКИЙ

МОЛИМОСЬ ДО ВАС...

... І ви пішли і без ваги,
неначе льви боролись ви.
Що кулі вам і що штики?
Ви — юнаки! Ви — козаки!

І ви пішли... Щаслива путь!
І ви пішли, щоб не вернуть...
Червоний, кривавий шлях,
Стоять могили на полях.

Та прийде день, великий день,
День радості і день пісень,
І загуде свободи дзвін, —
До вас підемо на поклін. . .

Михайло КУРАХ

ТИМ, ЩО ВПАЛИ

Коли ви вмирали,
Вам дзвони не грали
І ніхто не плакав
Над вами.
Лиш в чистому полі
Ревіли гармати
І зорі на небі
Вмивались сльозами.

Коли хоронили
Вас в темну могилу,
То земля від крові
Чорніла.
Під хмарою круки
Стадами літали —
І бурею битва
Греміла.

На ваших могилах
Хрести похилились,
Тернові віночки
Звалились до долу.
Спіть орли — соколи. . .
Ми остримо зброю
І ждемо на поклик:
«До бою!»

Святомир М. ФОСТУН

ЛЕГЕНДА МАНДРУЄ ПО УКРАЇНІ

В горобині ночі спалахнули обрії тривожними вогнями і громолунням вибухів сколихувалася волинська земля.

Такі ночі наповнювалися гарячими материнськими й дівочими слізьми, бо в їхній темряві зникали з хуторів і сіл кремезні, мов дубчаки, буйнокучеряві парубки. Батьки ж і собі витягали своїми спрацьованими руками з-під стріх дбайливо змащену зброю, міцно стискали її та йшли на захист рідної землі.

Польовими дорогами тяглися довженні валки навантажених підвод, а біля них їхали озброєні вершники й витоптували стигле збіжжя. Просувалася вузькими доріжками повстанська піхота, гарцювали жваві вершники, а попри них пролітали буйним вітром вістуні на змилених конях і мчали в землі Галицької Волости. Добігали вони аж ген до тонкорунних полонин, губили свій слід у бескидських вертепах, то знову виринали несподівано в далеких рейдах на Чернігівщині або пробігали сірими вовками спалені сонцем херсонські степи.

Летіли під укіс потяги. Полум'я лизало грубі в'язничні мури, з яких повстанці виводили звільнених в'язнів. Кричали розпучливо у смертних судорогах люди в сталевих шоломах і рвали землю закривавленими пальцями. Ще дужче темнів жовчною їддю суворий тевтонський орел.

Хто вони?!

Оці безумці, що сміють піднятися проти непереможного Райху, який міт свого тисячоліття виколисує на сході Європи?

Назустріч вогненним дням тривожної доби, які перегукуються громами далеких канонад, марширують покоління української нації.

Марширують уперто, не лякаючись кривавих пожеж, ані стогону шматованої землі. Стиснувши вуста і заламавши брови, йдуть вони, задивлені в себе й у світ.

Ідуть горді й незламні. . .

Мережать шляхи чужих воєн, гинуть розстріляні в тюремних підвалах, і заходить їм сонце життя за високими дротяними стінами брунатних концтаборів і таборів Сибіру та Колими.

Ідуть покоління нації.

Вони витривалі і стійкі, як чорнозем української землі, тверді, мов граніт, і непохитні, наче скелі.

Летять суворі прикази з Берліну й поспішають в Україну відпоручники фюрера. Гойдаються вони в м'яких експресах «нур фюр дойтше» й уважно вчитуються в «зондерберіхти» з України.

Хмуряться.

Рапорти невеселі. . .

Мчать експresi в далеку, сповиту грозою, українську землю.

«Ахтунг! Бандітенгебіт!». Такими таблицями вкриває густо окупант Україну. Ростуть колючі засіки, піднімаються щораз вище охоронювальні бетонні стіни на форпостах, і щораз частіше чавлять дороги патрульні танкетки.

Летять тривожні рапорти до Берліну.

Високі чини у хрестах і розшитих золотом мундирах недовірливо похитують головами.

— Чупринка. . . Легенда, чи дійсність? . .

Гримить слава Української Повстанської Армії і її Головного Командира — Тараса Чупринки.

— Кто этот Чупринка? — морочать собі голови золотопогонні генерали, просуваючись зі своїми арміями у глиб України.

*

До квартири Головного Командира УПА дібратися нелегко. Ще на краєчку дрімучого й густого лісу зупиняє молодого стрункого офіцера УПА, який іде разом зі своїм зв'язковим, суворий оклик — «Стій!» Мов би з-під землі довкола них виростають стійкові й тягнуть їм автоматами у груди.

Провіривши кличку, розпитують хто, що й куди. Лящить у вухах короткий свист, і за мить приходять кілька вояків зі старшиною. Зв'язковий, погомонівши з ними хвилину, прощається з офіцером і вертається назад на зв'язковий пункт. Скоро він ховається зовсім серед високого збіжжя й тільки видно його буйну чуприну, що коливається чорною цяткою серед золоточервоного пшеничного моря.

Офіцерові зав'язують очі і ведуть його довгенько лісовою стежкою. Пов'язку знімають аж у кімнаті.

— Ти, браток, того. . . не гнівайся, що ми тобі очі зав'язали, — посміхається до нього смаглочолоий полтавець, також офіцер. — Регулямін. . . Сам знаєш. . . Тут головний штаб, і ми одвічаємо за безпеку Главкомандира. Ось я тебе зараз і зголошу. . .

Він зникає за дверима.

Молодий поручник УПА, Василь Чигиринець, родом із Чигирини, розглядається зацікавлено по кімнаті. Хіба ж не цікаво?

Адже це головний штаб УПА. На стінах усюди розвішані різні карти, а над дверима стричать величезні оленячі роги. Чигиринець міркує, що це, мабуть, лісничівка. Так воно і є, бо ось коло

карт притулилася невеличка знімка лісного з рушницею в руках.

В одному кутку кімнати стрекоче завзято на друкарській машинці вродлива чорнявка, одягнена в захисного зеленкуватого кольору блюзочку й таку ж спідничку.

Вона — сама серйозність.

Фіглярний Чигиринець, що йому життя цвіте молодістю, вже мізкує, якби почати розмову з цим чудовим створінням, що бігає своїми маленькими пальчиками по черенках машинки так скоро, мов сипле черги з кулемета, має дуже серйозне личко й носить пістоль у гарній кобурі. Але тут же його викликає полтавець, і він спішить за ним до другої кімнати, встигнувши ще розгледіти, що в іншому кутку сидить за столом, заваленим горою різних газет і друків, якийсь офіцер та щось пише.

Чигиринець хвацько салютує і завмирає біля порога. З-за столу, коло якого сидять кілька високих офіцерів УПА, підводиться Головний Командир. На вустах у нього легка усмішка, а на чоло насунувся неслухняний жмут волосся. Він одягнений у сіро-зелений, гарно пошитий мундир із срібним тризубом на комірі. Через плече портупея.

Чигиринець тягнеться, мов струна, і зголошує своє прибуття. Головний Командир вітається з ним, розпитує його про подорож до штабу, чи не напорався, бува, на німців і, забравши від нього листа зі штабу північної воєнної округи, тут же наказує полтавцеві, щоб у штабі нагодували як слід гостя, а він покличе його до себе пізніше. При цьому Головний Командир усміхається характерним для нього усміхом — усміхом людини, яка вміє наказувати, а водночас уміє розуміти людей. Чигиринець зауважує, що Головний Командир має добрі, лагідні очі хоч вони й виглядають на перший погляд грізними.

Молодому поручникові УПА, Василю Чигиринцеві, й не подумалося тоді, виходячи з кімнати від Головного Командира, що з того часу він зв'яже своє життя тісно з життям легендарного командира УПА й піде невідступно з ним у вир кривавої довголітньої боротьби проти окупантів.

Одначе, так і сталося. . .

*

Горять колосисті ниви і двигтять земля від вибухів бомб. Розпалені гармати ригають вогнем і шматують людей та коней. Стоптанними, поритими шанцями, знівеченими полями несеться страшний скрегіт смерті. Горять живими смолоскипами танкісти в палаючих танках і хижими шуліками звиваються літаки.

Мільйони сталевих шоломів у паніці відкочуються на захід. Розливним морем таких же мільйонів насуваються армії московсько-большевицького окупанта в Україну.

Ще раз прокочується українськими землями страхітливий фронт. . .

*

Лежать у руїнах збомбардовані міста грізного Райху.

Серед звалищ і румовищ блукають німий смуток із розпукою.

Покалічені людські істоти похмуро споглядають на покручені й поторощені залізні орли. В хаосі руїн стирчать розпанахані будинки, валяються купи заліза й полупаного бетону.

На цвинтарях, промережених лісом хрестів, виплакують очі згорювані німецькі матері.

Ген далеко на сході, у вишневій країні гойднулася земля від атомних вибухів. Вони спопелили сотні тисяч людей.

І тоді стали на коліна горді самураї.

Скінчилося криваве божевілля. . .

Але чому це в Україні й далі гудуть гармати, жорнують літаки й пересікають її знову вздовж і впоперек незліченні полчища російсько-советської імперії? . .

Чому горять села й хутори?!

Утомлений кількалітньою кривавою війною світ байдуже приймає вістки про священний змаг, що його підняла УПА проти Москви.

Кого турбує доля української нації?!

У столицях переможців сміється радість і молодість іде назустріч новим дням. В Україні ж молодь згоряє при кулеметному станку, в глибоких бункерах, і обливає своєю кров'ю похмурі в'язничі каземати.

Легендою мандрує по Україні й далеко поза нею слава Головно-го Командира УПА — генерал-хорунжого Тараса Чупринки.

Проходять роки жорстокої боротьби. . .

*

Весняний ранок зненацька стривожили різкі автоматні черги. В'їдливо загавкав кулемет і забахкали гранати.

— Генерале! . . — влетів до кімнати блідий і схвилюваний сотник Гуцул. — Нас оточують большевики. Наші охоронці згинули. . .

Майор Василь Чигиринець метнувся на горище і глянув у малесеньке віконце. Густі лави емведистів оточували лісничівку широким колом.

Збіг униз.

— Спробуймо прорвати яром. . .

За хвилину зникли в підземному ході, який виходив далеко у глибокий яр. Ішли швидко, пригинаючися раз-у-раз. Гуцул обережно відхилив щільно замасковані дверцята й пильно наслухову-

вав. У яру було тихо. Лише від лісничівки неслися голосні крики, чулася московська лайка, та бахкали густі постріли.

— Виходимо! — кинув коротко генерал.

Першим виліз Гуцул. Із готовим до стрільби автоматом у руках він присів під густим кущем та уважно розглянувся довкола. Ворога не було.

Швидко побігли глибоким яром.

Але при виході з яру їх зустріли вогнем большевицькі застави, які щільно обступили весь ліс. Із чагарників звільна виповзали, ревучи моторами, важкі панцерні машини.

Над деревами злітало перелякане стріляниною птацтво, а соняшне проміння боязко просувалося між віттям.

Із глибини яру, за їхніми плечима, нагло загриміли постріли, і враз довкілля зарясніло синьокашкетниками.

Головний Командир оглянувся. Вони були оточені з усіх сторін.

— Що ж, друзі, — живими не здамося. Останній набій лишаємо для себе. Поки ще є час, — попрощаємося. Спасибі вам, дорогі друзі, що вистояли зі мною важкі та грізні роки й не раз рятували мені життя. . . Спасибі вам за все. . .

Він обняв Чигиринця й Гуцула, а в його втомлених очах заблищали сльози. . .

Емведисти насувалися на них з усіх сторін. Чути було голосну команду, щоб схопити «бандитів» живими. Саме тому емведисти не стріляли, а вперто, незважаючи на те, що їх люто косили автоматні черги, посувалися щораз ближче, ховаючись поза деревами. З глибини лісу виходили все нові лави синьокашкетників.

Кільце звужувалося з кожною хвилиною.

Серед тріскотні автоматів, біля Головного Командира ляснув постріл. Він глянув убік. На землю звалювався мертвий сотник Гуцул, стискаючи конвульсійними пальцями свого нагана.

Востаннє голубіло небо вмираючому майорові Василю Чигиринцеві, і своїми померклими очима, в які вже глянула холодна смерть, він іще бачив, як Головний Командир відкинув порожній автомат і вихопив із кобури наган.

Натиснув спуст. . . раз. . . другий. . . Але наган мовчав. Засікся. . .

На Головного Командира навалювалися емведисти.

Генерал рвонув ґранату. . .

Плакало сонце над Білогорщею.

Р. ВОЛОДИМИР

В ПОРУ ПЕРЕДСВІТАНКОВУ
(картина з доісторичної бувальщини)

Ще курилось пожар'я з опівнічної ватри, півень спросоння тільки змагався вперше вивести свій заспів, проте хрипота змогла його, селище потапало в усю довжінь і ширінь у морі вовняно-сивої мли, коли до крайньої домівки укріпленої стоянки допав дорожений бігун — розвідник із дальніх стеж, тут же й почав нагально добиватись до воріт заспаної оселі.

Голоси з житла (гнівливо): Хто там ворохобить? .. А киш! .. Цур і пек йому! .. Туди з ним — де кури не піють. . .

Розвідник (вибиваючись із сил, далі репетує, підіймає на сполох): На ноги! Борше ставайте з лігва! Гей! Чуєте? Прокиньтесь! А ні, то Морена вас пробудить, поки полежите до суду-віку в нав'ю. . .

Голоси з житла: Та чого йому тра? Чий він такий?

Розвідник (задиhaючись, охрипло): Та ж я свій, що то на обзори торік вислали були. . . Воньміть, адже це вам рече внук Ідарича й Малки. (горлає, що сил у грудях) Обри щолиш за шелом'яним!!!

Обр-и-и-и! — знявся велий крик ураз і покотився стоголосим відгомоном від хижі до хижі, по всім поселенні.

Якстій зірвалось плем'я на ноги, чоловіки й жінки, старші й дівтора, мов у крутежі, заметушилось усюди, і хутко все, що жило, пригналось на осередню, вічеву площу. Дідові Дубиліві слово! — загуло звідусіль.

Захвилювало між племінною юрбою й повагом вийшов, опираючись на костур, старезний дідуган на поділ.

Дід: Обри — ну, то що такого? Бачили й волохів, та й від них не згнули. . . Скитались тут давно і скити, так і тим пращури вказали путь. А не забігали сюди жорстокі готи, що ж, і тих не стало. . . Перевелись і дикі гуни. . . А з хитрим поріддям ромеїв не даємо собі раду? Не побоялись пройдисвітів варягів, то й із обрами поміряємось. Не першина ж. Щезнуть і вони, а ми на пра-

дідівщині залишимося. Тепер же — увага всі! Діти! Чимдуж збирайте каміння, всякого кілля й ломаччя — і туди, під ворота з цим! Жінки! Готуйте по хатах окропу й дьогтю — попаримо й посмолимо з частоколів непроханих, аби їм назавжди затямилась гостина в дулібській слободі. Теслярі! Збивайте вежі, витягайте на вали праці, доглянемо заздалегідь та й посиплемо по них. Ратники! Заспособляйтесь рогатиною, коп'ям і всякою домашньою зброєю, дамо їм січу, якої ще не бувало. Старі й малі! Будьте в поготівлі — чи то на допомогу, а чи й на зміну, коли зайде потреба. Ніхто не празнуватиме в пору загальної грозьби. Якщо не зможемо зайд — вони переб'ють нас, не відіб'єм їх напасти — чорне гайвороння примучить усіх нас. Деріться, аки тії парди, стійте як один, не подавайтеся! Поки кожен з вас піде на своє призначене місце (повертається до Волхва, що побіч), Волхве наш віщий, звели мольбу занести.

На кін виступає в перепоясаній льняній сорочці поверх білих ногавиць велебний Волхв.

Волхв (клякає):

О, Дажбоже велик,
вселенній дав-есь лик,
буття створив, і нас
зберіг у прикрий час,
за все хвала тобі. . .

Прийми від нас обіт —
до смерти будемо
Дажбогу вірними,
словами й чинами
тобі служитимем,
нехай воздання те
все буде нам святе!

(Волхв підводиться)

О, творче, Дажбоже,
ти днесь послухай же:
опіку нам даруй
у цю страшну пору —
від влади ворога
людей оберігай!
О, владарю життя,
будь з нами, молим тя!

Згодом, підіймаючи торжественно вгору завершене тризубом ратище, благословляє скупчену перед ним рать на близьку борню:

Перунові сини,
Перуна воїни —
виходьте в поле з ним,
Перуне ж — осіни!

На захист огнищ, хат,
заради жон і чад —
борітесь неупощадь,
Рубайте люту гадь!

(Підходить ближче до ратників, розправивши рамена, обличчям вгору)

Перуна діти ми,
він володітиме. . .
Перуне, отче мій —
міць вражу перейми,
метай в орду громи!

(до дружинників)

Дружинники звена —
в вас броня калена,
в боях гартована,
Перуном надана —
скарайте обрина!

Відправивши воїнів, Волхв звертається до жіноцтва:

— Матері, веліть донькам прибрати вітвар Лади, а самі порайтесь по домівках, як вас повчав дід Дубило.

Решта приявних на вічу залишає зборище й розходитьс'я квалливо во свояси. Перед врунистий Ладин заповідник підходить з дівками Волхв. Вони зразу заходяться замаювати зіллям вітвар.

Волхв:

Прийми, о Ладі, знов
наш люд під свій покров. . .

(дівочий хор у відзив):

Дівки:

Тебе всякчас ми величаєм —
Опікунко над нашим краєм.

Волхв:

О, добра матінко,
вкрий люд своїм вінком. . .

Дівки:

Ми зіллям, руном тя вінчаєм,
хоронь нас від біди, благаєм. . .

Волхв (підходить ближче до вітваря, цілує підніжжя Лади):

Дай мужам моць в боях —
орду розбити в прах!

Жонам дай урожай,
щоб велий був наш край!

Життєвість дай дівкам —
хоробрість отрокам!

(молиться пошепки)

Дівки запалюють свічі, Волхв набирає з-під вітваря воду в глек.

Дівки (заспівують):

Княгине неба, Ладо, Ладо,
ти наша няня і свічадо. . .

До тебе йдемо, як до мами,
Простри десницю понад нами. . .

Твої ми слуги й рідні діти —
тобі всім світом володіти!

Волхв скроплює вітвар і дівчат освяченою водою, рецитуючи:

Свячу водою,
та Ладиною,
дай, Ладо, Ладо,
щоб гвалту, кривди не зазнали,
і непорочні оставали —
для тебе, Ладо. . .

Дівки підкидають квіття до Ладиних стіп, Волхв курить пахким кадилом.

Дівки:

Ликуй нам, господиню,
прийми нас у гостину,
ой, Ладо, Ладо. . .
Рятуй в тяжку годину
від напасти й загину,
ой, Ладо, Ладо. . .
Твої во вік ми, Ладо,
Покровонько й розрадо,
ой, Ладо, Ладо. . .

Волхв схрещує меч з ратищем, тричі вклоняється перед подобою Лади, тоді повертається до дівчат зі словами:

— Ідіть же тепер, дівоньки гожі, за своїми орудками. Лада з нами, то й лиха певно спекаємось нині і присно і во віки віков. . . Будь же я ниций колдун, коли ми після раті, в ладі й мирі, велико й ладно, вп'ять не заживем. А до того бодрітесь, лебідки мої, та й старшини слухайтесь. — Прощаються, Волхв зникає у вході до своєї паланки, дівчата розбігаються по хатах.

На вічу вирішено вислати головні сили осельчан назустріч обрам, зберігаючи в той же час у стоянці міцну залогу.

Як же зачудувались в оселі вже перегодя, після виходу ратників у наступ, коли великі зграї, не то вояцтва, не то волокитів, почали здаля, водночас із кількох боків, в передпіллях оселі виринати. Що це такого? Неспокій огортав обложених. Та хіба ж не обри? . .

— Осторога!!! — проносились оклики з кожної наріжної вежі валів. Та людей не треба було вже й викликати на тривогу, були в поготівлі й без того, а поготів, коли розгадали загадку нової загрози.

— Це вятичня пограбити нас наскоком задумала — пішла вість із уст до уст, та й почали люди хутко освідомляти себе. — У цих юродивих підступників така вже собача натура й гидкі звичаї — або запродадуться обрам в наємну рать, або ж як ті гієни, по їхніх слідах за наживою йдуть. Ух, і вороння трикляте! А диви, що вони тепера задумали — обійшли, оті мерзавці, обрів і наших, аби ось тут нам на спину впасти. Мерщій покличте всіх на вали; провчимо тих падлюк. —

За ворітьми змагається метушня, гамір голосів, іржання коней

зростають, пішов гул виметів із пращ, знялися крики, брязкіт зброї, свист пострілів, гуде тупцювання, звучать накази, людський гомін зливається з ревінням худоби й гуркотнею оружжя в одну могутню бойову пісню, яка довго не вгає.

Голоси з-за валів:

Родние дулеби, братци валінане! Да здайтесь лучше нам, вашим племянікам — вятічам, пока ещо обри не успелі. Послі таво гібель вам будет. Тагда пеняйте на саміх себя. . .

Оклики з передвалля:

Окропом і смолятиною по них! (верески попарених).

— Диви, яка погань! Приблукалась ота сарана з далекого заходу, відай аж з-під вендів, що то їхні свати-ляхове за циганів-вандрів беруть, розсілась гандлярська ота порода вятичні не на своїх землях під Вяткою, все то по чуже сягає, вже чудь і мордву примучила, а от тепера блахмана пускає, і нас у дурнів пошити хоче — начебто якимись там родичами нам приходитьсья. . . То так поводяться з родичами — душогуби продажні! Додайте їм ще, аби запекло-затямилось! (поновне облиття кип'ятком тих з напасників, що валів допадають, новий вимах каміння з бочівок по інших, рейвах потурбованих). . . — Знайте, гаспиди — байстрюки чужого кодла, хто ми — свободний ми нарід країни волі — Волині, де туті дуби виростають, що не вгинаються. . . І нарід наш вольний на дубів схожий, от того й дулібами звуть — лібо дуби. . . Ще по них, коли їм мало! (скавуління вниз). — З вами, завидющим збродом і підкупними прихвостнями орди, не побирались із роду-віку і брататись не будемо ніколи. Зась вандрам — вятицьким зайдам! Ач, обрина грязь, вже й по нашу землю посягає. Бий зрадливу пошесть, аби й духу від неї не стало! (пішли мечі в рух, рубнули сокири, від стріл з напнятих луків, рогатини й ратищ померкло світло). За валами прокльони, зойки, смертне харчання.

Голос із-за валів:

То хотя дадите немного какой кожи, ілі куни-нагати откупа, і отойдьом (раптом зверещання, йойки, тупцювання ніг у втечі, й нарешті сталась тиша).

Оклики з передвалля:

Отак їм — бісовим синам, туди й дорога!

Брань помітно слабшала — то ще з годину тому стугоніла-вила воем тічні вовків, аж і занивати стала, на північ із відпливною хвилею відкотилась. Вибились доценту з сили напасники, а поки всі з обриних рабів трупом полегоша, залишки їхні дали, бій відрокотав. Услід за втікачами понеслись голоси з валів:

— Перекажіть каганам вашим, що й самих таке ж чекає, коли не покинуть набігати! А то й на них виберемось, як наші братове з-над Дністра. . .

А в надвечір'я радісна новина прибулих вистунів Волині обозом сколихнула: — Поганців обрив, поки ще сюди встигли пробратися, вої злучених сил дулібів з півночі, разом з великою братією тиверців, бужан і уличів з півдня, з усіх боків обскочили й на голову побили.

І вже не переслідували більше мирного населення криваві набіги обрив і їхніх наймитів. Від тоді й пішла помовка в народі:

— Погибоша, аки обри. . .

Твердиня Гейс, під Різдво, 1979 Р. Б.

«Поновне висунення Воюючою Україною ідеалістичних вартостей життя, вічних прав Бога, Батьківщини, гідності людини як Богоподібної істоти, героїчного гуманізму і визвольного націоналізму з його наріжною ідеєю повного суверенітету й незалежності нації на абсолютною пошаною до тотожного права на суверенітет кожної нації світу, з його апіорним засудженням імперіялізму й колоніялізму, як діаметрально протиставного явища до націоналізму, — ставить ідеї України в осередку уваги побудови нового, справедливого світу. Гарантія всебічних прав людини і здійснення соціальної справедливості, що повинні привести до внутрішньої гармонії в житті нації і гармонії міжнаціонального співжиття, доповнюють образ майбутнього, нового світу. . .»

(З матеріалів IV ВЗ ОУН. Ярослав Стецько: «Україна — революційна проблема світу», БУП ч. 10, стор. 18)

Наука, дослідди

Володимир КОСИК

ВТРАТИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Основні дані про втрати України під час Другої світової війни є звичайно мало відомими, зокрема на Заході. Про знищення і терпіння українського населення пишеться мало*. Зрештою, на Заході, коли говорять про втрати під час війни, про знищення і терпіння, то їх приписують звичайно «російському народові». Навіть про знищення і втрати Польщі, чи балтійських країн, пишеться мало, хоча, наприклад, Польща потерпіла куди більше ніж Росія.

Згідно з советськими джерелами, від 22-го червня 1941 року до 18-го листопада 1942 року, німецька армія була зайняла 1,926.000 кв. кілометрів советської території, на якій на початку 1941 року жило 85 мільйонів мешканців¹.

Росія, тобто Російська Соціалістична Федеративна Советська Республіка, була окупована лише в незначній мірі. За приблизними підрахунками, німці були окупували біля 660.000 квадратних кілометрів (тобто біля 17%) території російської республіки (РСФСР), на якій у 1941 році мешкало біля 27 мільйонів осіб. Отже, лише біля 24,5% населення РСФСР зазнало німецької окупації, при чому були це зокрема прикордонні райони вздовж балтійських країн, Білорусі й України, як також частина Карелії, країна Донських козаків, Кубань, частина Північного Кавказу.

Зате вся Україна (41,9 мільйонів мешканців в межах УССР у 1941 р.), як теж Білорусь (9,2 млн.), Литва (3,2 млн.), Латвія (1,9 млн.), Естонія (1 млн.) і Польща (приблизно 25 мільйонів) були повністю окуповані гітлерівськими військами².

Після перших поразок у 1941 році, Москва зарядила евакуацію західних районів ССР. Вивезено на схід значну кількість фабрик, заводів, машино-тракторних станцій, технічних і професійних шкіл, частину спеціалістів і техніків, фахових робітників, керівного персоналу, учителів, членів партії, як теж велику кількість скоту тощо. Ці заходи застосовано

* Хоча дослідження цієї теми мало розвинуте, цінною в цій галузі є стаття проф. В. Кубійовича «Зміни населення Советської України в рр. 1927-1958», «Український Збірник», ч. 16 Мюнхен, 1959, яка появилася цього ж року окремою відбиткою. Про жертви в людях поважною працею є стаття С. Г. Процюка; гл. Stephen G. Prociuk. "Human Losses in the Ukraine in the World War I and II". "The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the US". New York, 1977, pp. 34-50.

в районах, які стояли під загрозою захоплення німцями, зокрема в Україні. Таким чином від липня по листопад 1941 року вивезено з загрожених районів ССРСР в Росію, на Урал, на Сибір, в Центральну Азію понад 1.520 підприємств і понад 10 мільйонів осіб, з того понад 3,5 мільйона з України³. Еваковані були здебільша росіяни і жидаї⁴.

Від липня до жовтня 1941 року з України вивезено 518 фабрик і заводів, які становили 34% усіх вивезених в глиб ССРСР фабрик і заводів. Лише з самого Києва вивезено 197 підприємств і 300.000 осіб. Харківський тракторний завод, переключений на виробництво танків, розмонтовано і вивезено враз із 4.673 фахівцями, спеціалістами і керівним персоналом. З України еваковано теж 30.212 тракторів, понад 6 мільйонів штук худоби, понад 1,6 мільйона тон зерна, тисячі тон шкіри, хутра і т.п.⁵.

Центральні й східні землі України зазнали значного знищення в наслідок відступу советських військ, які, виконуючи наказ Сталіна від 3-го липня 1941 року, намагалися залишити за собою спалену землю. Вони нищили фабрики, державні будинки, культурні пам'ятки, збіжжя (в тому й засіви) і т.п. Крім цього відступаючи, советська політична поліція НКВД знищила кілька десятків тисяч українських політичних в'язнів: 3-4 тисячі у Львові (за іншими даними — 10.000), 1.500 у Луцьку, 837 у Самборі, 500 у Дубні, 850 осіб у Дрогобичі, 1.500 у Станиславові, десятки, сотки і тисячі в інших містах і селах України: Бережанах, Бібрці, Добромилі, Жовкві, Золочеві, Калуші, Комарні, Миколаєві, Перемишлі, Стрию, Тернополі, Чорткові, Вінниці Умані⁶.

Спротив німцям в Україні розпочався вже в 1941 році. На західних землях України постає націоналістичний рух опору, згодом творяться групи самооборони, партизанські загони. В 1942 році більшість із них увійшла в склад Української Повстанської Армії (УПА), яка у 1944-1945 рр. нараховувала 40.000-60.000 вояків і озброєного підпілля та, мабуть, близько 40.000 членів допоміжних служб⁷.

Рівночасно в північних і східних районах України появилися групи советських партизан; спочатку були це залишені вояки Червоної армії і парашутисти, а потім теж і звичайні громадяни. Деяке число цих партизан прийшло з білоруських і російських лісів. Советські партизани були керовані й озброєні Москвою. Число советських партизан в Україні не було більше від числа членів УПА. Згідно з советськими джерелами, на 1-ше січня 1943 року в Україні діяло 13.333 советські партизани, а в січні 1944 року — 47.789⁸.

Існування збройного опору і партизанського руху в Україні, яке безперечно причинилося до прискіпшення розгромлення німецько-гітлерівських окупантів, було одночасно претекстом для збільшення німецьких репресій.

Втрати ССРСР. Розмір втрат України можна найкраще зрозуміти тоді, коли їх порівняти з втратами ССРСР та інших країн.

Фронтові бої, відступ советських військ, партизанська війна, німецькі

репресії, хвороби і голод, спричинили великі втрати в людях, як також втрати господарського характеру. За советськими джерелами, в наслідок війни загинуло разом біля 20 мільйонів советських громадян. Треба однак зазначити, що до 1960 року скільки втрат у людях Советського Союзу була овіяна таємницею. До цього часу говорено загальною про «багато мільйонів жертв війни». Щойно на початку шістдесятих років появляється число 20 мільйонів. Це число мабуть вперше вжив Хрущов у 1961 році в листі до шведського прем'єра Ерляндера⁹.

Не можна сказати, наскільки ця цифра близька до дійсності. Цікаво згадати, що про приблизно 20 мільйонів втрат ССРСР говорив — але зовсім гіпотетично — Франк Льюрімер у своїй відомій праці, яку видала в 1946 році Ліга Націй. Він обрахував, що советські військові втрати виносили 5 мільйонів осіб, а втрати цивільного населення, включно із зменшенням народжень, виносили 14,980.400 осіб¹⁰.

Советські джерела подають, що німці знищили на всій советській території понад 3,9 мільйонів осіб в таборах військовополонених та 6 мільйонів осіб цивільного населення. До цих кругло 10 мільйонів цивільних втрат додають рівнож кругло 10 мільйонів військових втрат¹¹. Коли прийняти, що советські громадяни гинули також в таборах і поза територією ССРСР, то можна припускати, що втрати цивільного населення ССРСР були дещо більші, як подано вгорі.

Труднощі оцінки загальних втрат у людях Советського Союзу полягають в тому, що Москва не подає точних цифрових даних про військові втрати ССРСР, тобто числа вбитих вояків на фронтах.

Франк Льюрімер їх оцінює на 5 мільйонів. У «Правді» з 22-го червня 1943 року Сталін подав цифру 4,2 млн. вбитих і пропавших без вісті. Агенція АП з Москви з 22-го червня 1944 року подала що в Москві тоді оцінювали втрати на 5,300.000 вояків. У такому випадку, на початку травня 1945 року ці втрати могли виносити біля 6,5 мільйонів. Інше советське джерело подає, що ССРСР втратив на фронтах понад 8 мільйонів вояків¹².

Таким чином усі втрати в людях Советського Союзу виносили мабуть біля 17-18 мільйонів. Це число заокруглюють до 20 мільйонів тому, що в дійсності демографічний дефіцит ССРСР у 1945 році виносив багато більше, приблизно 24 мільйони. У 1950-их роках дослідники оцінювали втрати ССРСР по-різному: від 11,6 млн. до 32 млн. (Гл. М. Павлюк, «Кількість населення ССРСР», «В.Ш.», ч. 10, Лондон, 1956, стор. 1103. За час війни якась кількість советських громадян загинула не в наслідок війни, а в концентраційних таборах і в наслідок репресій советського режиму.

Втрати України. Втрати України зумовлені війною і неймовірною жорстокістю німецького окупаційного режиму.

Право рішати про долю України й українського народу зарезервував собі Гітлер. Щоб послабити національний організм України і національну єдність українського народу, Гітлер розчленував українську територію.

Галичину (Львівська, Дрогобицька, Станиславівська і Тернопільська області) прилучено до польського Генерал-губернаторства (1-го серпня 1941 року). Із основних земель України (північних, центральних, східних і південних) утворено Райхкомісаріят Україна (20-го серпня 1941 року). Частину південних земель, від Миколаєва по ріці Буг до лінії Бершадь-Могилів-Подільський, як також північну Буковину віддано Румунії (Північну Буковину 19-го липня 1941 року іншу територію, т. зв. Трансністрію, 30-го серпня 1941 р.). Закарпаття ще перед війною віддано Мадярщині. Від 19-го листопада 1941 року місцевим мешканцям заборонено переїзд з однієї частини України до другої. Хоча законодавство й окупаційний режим не були однаковими на згаданих частинах української території, ціла Україна сильно потерпіла під час війни.

Із нотаток з т. зв. «розмов при столі» відомо, що Гітлер ставився з великим презирством до українців, зараховуючи їх, як й інших слов'ян, до нижчої раси. В його розумінні українці можуть діяти лише під впливом батога. У вересні 1941 року Гітлер сказав, що вважає Сталіна одним з найбільших людей, бо він зумів, щоправда з допомогою насильства, збудувати державу із слов'янської «раси кріликів»¹³.

Гітлер встановив наступні цілі німецької політики в Україні: видобування й використання земельних багатств, німецька колонізація певних районів, ніякої інтелектуальної верстви, тільки збереження робочої сили¹⁴.

В серпні 1942 року, повернувшись з головної квартири Гітлера, райхкомісар Кох заявив на нараді німецьких відповідальних у Рівному:

«Метою нашої праці має бути, щоб українці працювали для Німеччини, а не щоб тут ущасливити нарід. Україна має дати те, чого Німеччині бракує. Це завдання має бути виконане без огляду на жертви. . . Щодо поведінки німців у Райхкомісаріяті Україна, авторитетним є погляд, що мається до діла з меншевартісним у всіх відношеннях народом. . . Освіта українців мусить бути низька. . . Трикласові школи вже дають за високу освіту. Крім цього, все має бути зроблено, щоб знищити силу народжень на цій території. Фюрер передбачив для цього окремі заходи. Бо інакше за кілька генерацій біологічна сила цього народу тиснутиме німецький нарід до муру. . . Цей нарід треба рядити залізною владою, щоб він допоміг нам виграти війну. Ми його не звільнили, щоб ущасливити Україну, а щоб забезпечити для Німеччини потрібний їй життєвий простір і базу харчування»¹⁵.

Окупанти застосували в Україні масове знищення цивільного населення і військовополонених. Знищення відбувалося у концентраційних таборах, таборах полонених, геттах, тюрмах, під час різних «акцій» і в наслідок застосування збірної відповідальності (розстріли закладників). На українській території німці влаштували понад 200 концентраційних таборів і таборів примусової праці¹⁶. Більшість цих таборів були справжніми таборами смерті.

За офіційними даними, у Рівному знищено понад 102 тисячі осіб, у Янівському концтаборі у Львові — понад 200 тисяч, у Бабиному Ярі в Києві — понад 100 тисяч, у таборі військовополонених «Цитаделя» у Львові — 140 тисяч, у сільських таборах району Доманівка — понад 22 тисячі, у «Грос-Лазареті» Славути Кам'янець-Подільської області — 150 тисяч, у Дарниці — понад 340 тисяч, в Раківському таборі біля Проскурова — 40 тисяч і т.д. Винищено не лише мужчин, але і жінок та дітей. Наприклад, лише в Янівському таборі за два місяці вбито 8 тисяч дітей¹⁷.

У світі знають про долю чеського села Лідіце та французького села Орадур-сюр-Глян. Їх німці спалили враз із сотнями мешканців. Та світ не знає, що Україна зазнала 250 Лідіце і Орадур (в тому 97 на Волині, 32 на Житомирщині, 21 на Чернігівщині, 17 на Київщині)¹⁸.

Наприклад, 23-го вересня 1942 р. в Кортелісах, на Волині, німці замкнули в церкві та інших будинках 2.892 мешканців і село запалили. В січні 1943 року знищено 4.268 мешканців села Козаря, на Чернігівщині. 22-го лютого 1943 року спалено живцем 682 мешканців села Срібне Чернігівської області. 13-го липня 1943 року німецька поліція замкнула населення села Малин в церкві, школі й інших будинках і село запалила. У вогні згинуло, за українськими джерелами, 740 осіб, за советськими — 602 особи. Крик конаючих у вогні було чути за п'ять кілометрів. В липні 1943 року німці зробили це саме з селами Губків і Великі Селища на Волині. Село Ромель, біля Олександрії, яке німці спалили восени 1943 року і в якому згинуло понад 500 осіб, стерли з лиця землі і воно вже ніколи не було відбудоване¹⁹.

Не рідкими були на Україні публічні езекуції. Згідно з неповними звітами українського підпілля, лише між 10-им жовтня 1943 року і 30-им червня 1944 року німці стратили тільки в Галичині 1.571 особу (чоловіків і жінок) за приналежність до націоналістичного руху спротиву²⁰. У відплату за атентати окупанти масово розстрілювали українських політв'язнів по тюрмах і закладників.

Боротьба Української Повстанської Армії (УПА) теж не була без жертв, при чому, як завжди в таких випадках, втрати були численніші серед німців. Крім цього, німці мстилися у цей спосіб, що карали цивільне населення. Наприклад, під час боїв з німцями в липні, серпні і вересні 1943 року на Волині УПА втратила 1.237 старшин і вояків убитими і раненими, німці втратили понад 3.000, а цивільне населення — понад 5.000. У жовтні і листопаді 1943 року УПА втратила 414 старшин і вояків убитими а німці понад 1.500 осіб вбитими²¹.

Українське цивільне населення терпіло не лише під час «акцій» німецьких поліційних сил, як, наприклад, під час вгорі згаданої акції проти УПА на Волині і проти советських партизан, але теж і в мирних обставинах.

Лист голови Українського Центрального Комітету проф. В. Кубійовича до генерал-губернатора Франка з 25-го лютого 1943 року говорить про

арешти невинних людей по містах і селах, яких ув'язнювали і розстрілювали під різними претекстами, чи то як «асоціальні елементи» (5.000 осіб заарештовано впродовж приблизно одного місяця), чи як «неспокійні елементи», або тому, що їх підозрювали в співпраці з націоналістичним рухом опору Бандери. Лист говорить про масові розстріли українців, в тому теж і дітей у віці від 1 до 13 років²².

Німці застосували жорстоку винищувальну політику супроти жидівського населення України, яке дуже переслідували і масово ліквідували вже в перші місяці окупації, а частину з них вивезли опісля до концтаборів поза межі України. Трагедія жидів у Бабиному Ярі, де вбито біля 70.000 жидів, та в інших місцях, як теж їхнє знищення в Авшвіці, Майданеку та інших концтаборах — широко відомі в світі завдяки численній літературі і кінофільмам.

У декого на Заході склалося враження, що на окупованих територіях Советського Союзу німці переслідували переважно лише жидів, які понесли найбільші втрати в людях. В дійсності, загальні оцінки жидівських втрат на всій окупованій території СРСР вагаються від 700.000 до 2,500.000²³, тоді як всі цивільні втрати на цій же території (разом з військовополоненими) виносили біля 10 мільйонів.

Із цих 10 мільйонів втрат, згідно з офіційними даними, на території теперішньої УРСР загинуло 5,515.204 особи (3,898.457 цивільного населення і 1,366.588 військовополонених, плюс 250.159 втрат Закарпаття і Криму)²⁴. Отже, більше як половина всіх втрат цивільного населення СРСР припадає на Україну (в кордонах УРСР). Дещо вищі цифри втрат подав був В. Щербиський у 1974 році: 6,750.000²⁵. Жидівського населення УРСР загинуло мабуть від 1,300.000 до 1,600.000.

Треба згадати, що між військовополоненими були, крім українців, також інші національності СРСР, які не були мешканцями УРСР. У таборах Рави Руської і Львова були теж французи, італійці та інші національності.

Цікаво відмітити, що в цій частині України, де діяла УПА і націоналістичне підпілля і яка була найдовше під німецькою окупацією, втрати населення були найбільшими.

На підставі советських даних можна зробити порівняння цивільних втрат у цих двох частинах України:

9 західних і центрально-західних областей (без Закарпаття): територія — 174.900 квадратних кілометрів, 13,9 мільйонів мешканців у 1940 р., кругло 2,205.000 цивільних жертв (в тому біля 1 млн. жидів).

15 центральних і східних областей (без Криму): 389.000 кв. км, 26,2 млн. мешканців у 1940 р., кругло 1,693.000 жертв нацизму, (в тому біля 500.000 жидів)²⁶.

Советські джерела не подають точної кількості військових жертв

України. Відомо, що впродовж війни Україна дала 4,5 мільйона вояків. Із них близько 1,3 мільйона були демобілізовані в роках 1945-1948 й повернулися додому²⁷. Отже, можна припускати, що військові втрати України виносили приблизно 2-2,5 млн. вояків.

Таким чином отримуємо загальну цифру загиблих в Україні: біля 8 мільйонів (5,5 цивільних жертв і 2,5 військових втрат). Коли брати до уваги, що велике число військовополонених, які загинули в Україні, не були мешканцями країни, то число втрат самої України було мабуть 6-7 млн., тобто біля 40% усіх втрат в людях Советського Союзу (35%, якщо прийняти, що жертви СРСР виносять не 17,5 млн., а 20 млн.).

Однаке, загальні демографічні втрати України куди більші. За советськими джерелами УССР мала 41,9 мільйонів мешканців у січні 1941 року, в тому 14 мільйонів у містах. У 1945 році вона мала тільки 27,4 мільйонів мешканців, з того 7,6 мільйонів жили в містах²⁸. Отже, за чотири роки війни населення України зменшилося на 14,5 мільйонів (вбиті, еваковані, вивезені, мобілізовані, еміграція, втрати приросту тощо). Інші джерела подають, що це населення скоротилося на 13,614.000 осіб²⁹, а ще інші, що втрати України виносили 11 млн. осіб³⁰.

Загально прийнято, що Друга світова війна коштувала людство біля 50 мільйонів жертв, з того 21,8 млн. військових жертв і 28,2 млн. цивільних жертв³¹. Україна втратила приблизно 2,5 млн. осіб на фронтах і зазнала не менше 4,5 млн. цивільних жертв, разом 7 мільйонів. Тобто вона втратила 16,7% всього населення (14% усіх втрат людства). (Всеволод Голубничий оцінював втрати людности України на 6 млн. [гл. «Статистика населення України в 1940-1956 рр.», «Вперед», ч. 10, Мюнхен, жовтень 1956, стор. 2-3]).

Крім цього треба згадати, що з України вивезено до Німеччини на роботи понад 2,2 млн. осіб (з усіх окупованих територій СРСР вивезено 2,8 млн.; отже 78.6% вивезених з цих територій походили з України)³².

Окупація Києва тривала 778 днів. За цей час німці знищили 195 тис. населення і понад 100 тис. вивезли до Німеччини. Київ мав 900.000 мешканців у 1940 р. і 186 тис. у 1945 р.³³.

Треба ще згадати наступні наслідки війни для України: 28 тис. сіл і 714 міст і містечок були знищені, 10 млн. осіб опинилися без даху над головою, 16 тис. підприємств, 33 тис. шкіл і вищих учбових закладів, 18 тис. шпиталів і медпунктів, 20 тис. бібліотек були знищені або непридатні до вжитку³⁴.

Знищення матеріяльного й економічного характеру на всіх окупованих територіях СРСР оцінено на загальну суму 679 мільярдів рублів, а з того матеріяльні втрати України оцінено на 285 млрд., Росії — на 255 млрд., Білорусі — на 75 млрд., Литви — на 2 млрд., Латвії — на 17 млрд., Естонії — на 16 млрд.³⁵.

Отже, на Україну припадає 42% усіх знищень, які зазнав СРСР. У ро-

ках 1943–45 советський уряд призначив 75 млрд. рублів на відбудову знищених територій. З цього Україні призначено тільки 18,3 млрд. рублів, тобто лише 24% із загальної суми³⁶.

Про величину втрат України в людях свідчить наступна порівняльна таблиця втрат деяких країн, що брали участь у Другій світовій війні (для України беремо подані нами вгорі цифри, для інших територій й інших країн — переважно дані за Урланісом, стор. 319–323).

Таблиця втрат у людях під час Другої світової війни

Країна	число	втрат	(в тис.)	відс. втрат
	військ.	цивіль.	усіх	по від. до свого нас.
Україна	2.500	4.500	7.000	16,7
Німеччина	4.500	2.000	6.500	9,0
Польща	123	4.877	5.000**	19,6
Японія	2.000	350	2.350	3,4
Югославія	300	1.400	1.700	10,6
Франція	250	350	600	1,5
Італія	400	100	500	1,1
Румунія	300	200	500	3,7
Греція	100	350	450	6,2
Мадярщина	136	294	430	4,6
Велика Британія	290	60	350	0,7
Чехо-Словаччина	46	294	340	3,0
Австрія	270	104	374	5,6
США	300	- -	300	0,2
Голляндія	12	198	210	2,4
Фінляндія	84	16	100	2,7
Бельгія	13	75	88	1,1
Канада	42	- -	42	0,4
Богларія	25	10	35	0,3
Австралія	35	- -	35	0,5

У таблиці не подано решти ССРС з огляду на те, що трудно розділити втрати. Советський Союз без України втратив 9–13 мільйонів людей. Але які були жертви кожної з республік — не відомо. Урланіс подає лише втрати цивільного населення і воєннополонених: Білоруська ССР — 2,198.000, Російська СФСР — 1,781.000, Литовська ССР — 666.000, Латвійська ССР — 644.000, Естонська ССР — 125.000, Молдавська ССР —

** Офіційне число втрат польського населення виносить 6,028.000 осіб, але туди включено також жертви жидівського населення західних земель України і Білорусі. Гл. Jan Szafrński, *Poland's Losses in World War II in "War Losses in Poland, 1939–1945"*. Warszawa, 1960, p. 44.

64.000³⁷. Якщо прийняти, що Російська Федерація втратила 3-4 млн. на фронтах, її загальні втрати виносили приблизно 5-6 млн., отже не перевищували втрат України.

Зудар двох імперіялізмів на Сході Європи, які змагалися у значній мірі за панування над багатствами України, коштував багато людських жертв. Порівнюючи до інших країн, найбільших втрат в людях і знищень зазнала Україна.

Джерела:

1. Див. «Советская Украина и годы отечественной войны, 1941-1945. Документы и материалы», том. 3. Київ, 1980, стор. 525.

2. Оцінки обраховані на підставі даних про населення в 1940 р.; гл. «Народное хозяйство СССР в 1979 г.», Москва, 1970, стор. 10, 38; «Вісник», ч. 2, Нью-Йорк, 1962, стор. 24.

3. А. М. Беликов, «Советский тыл в годы Великой отечественной войны», 1941-1945. Москва, 1969, стор. 15; «Українська ССР у Великій вітчизняній війні Радянського Союзу 1941 -1945», том 1, Київ, 1967, стор. 277; Т. Дерев'янкін, «Радянська економіка на службі фронту». «Вісті з України», 5-го грудня 1974. Німецькі автори подавали більші цифри: Ф. Радмер — 12,5 млн., Ф. Габіхт — 15 млн.; гл. С. Г. Процюк, поп. цит., стор. 44-45.

4. В. Кубійович, «Зміни. . .», поп. цит., стор. 8.

5. «Українська ССР у Великій. . .», поп. цит., стор. 276-287; Т. Дерев'янкін, поп. цит.

6. Гл. «Злочини комуністичної Москви в Україні вліті 1941 року». Нью-Йорк, 1960. Відомості про звірські вбивства подавала тодішня українська преса. «Краківські вісті» писали: «Жахливий погром українців», «Жінки і діти — жертвами НКВД», «Живцем замуrowані серед трупів», «Масакра у в'язниці НКВД в Дубні» («КВ» з 8.7.1941); «Криваві большевицькі звірства у Львові», «Жахлива масакра 1.500 українців у Луцьку» («КВ» з 9.7.1941); «Большевики спалили живцем 180 українців у Станиславові» («КВ» з 15.7.1941). Гл. також Alfred M. de Zayas, Die Wehrmacht — Untersuchungsstelle. München, 1980.

7. Полк. М. Омелюсік подає, що ефективна сила УПА на Волині в другій половині 1943 року виносила 20.000 осіб («Літопис УПА», т. 1, стор. 37). Інший автор уважає, що в найбільшому розгарі боротьби УПА нараховувала около 32.000 вояків («Народна Воля», 15.7.1982). Мирослав Проккоп і Анатоль Камінський подають на основі архівів УГВР, що сила УПА в 1944-1945 р. виносила біля 40.000 вояків («Сучасність», ч. 12/1977, стор. 48 і ч. 4/1978, стор. 33). У листопаді 1944 року німці оцінювали силу УПА на 40.000-60.000 вояків. Інші німецькі джерела подавали число 80.000 до 100.000 чоловік, а число допоміжних сил і тих, що були готові взяти участь в українському націоналістичному повстанському русі, за українськими джерелами, подавали на 400.000 до 2 мільйонів. Гл. також Л. Шанковський «Початки УПА», Альманах «Провидіння» на 1972 р., Філадельфія, стор. 111-114.

8. Раніші советські джерела подавали загальне число цих партизан в силі 220.000 (О. К. Касименко, «Історія Української РСР», Київ, 1960, стор. 345). Але згідно зі справкою ЦК компартії України з 13-го березня 1975 року про підпільний і партизанський рух на території УРСР, у складі всіх партизанських формувань, включаючи розвідувально-диверсійні групи, що не входили до складу партизанських з'єднань, та підпільників, «нараховується бійців та командно-політичного складу — 501.750 чоловік». Очевидно, мова про всіх осіб, що були пов'язані з партизанським рухом. Отже, від 1960 року додатково затверджено, на підставі заключень комісії партії, велике число всяких підпільників, підпільних комітетів партії, різних «учасників інших форм боротьби проти німецько-фашистських загарбників» («Советская Украина...», поп. цит., стор. 240). Подібні підпільники могли бути включені також у цифру 220.000 членів партизанських з'єднань. Треба теж мати на увазі мобільність советських партизанських груп, які поставали на короткий час перед зближенням фронту і зараз же, після переходу фронту, ліквідувалися, або включалися в склад Червоної армії. Дійсне число советських партизан в даний час було таке, як ми подали вгорі; гл. «Українська РСР у Великій вітчизняній війні...», поп. цит., том 3. Київ, 1969, стор. 71.

9. "L'Est Européen", no. 61, Paris, avril 1967, p. 20.

10. F. Lorimer, "The Population of the Soviet Union". Genève, 1946, p. 181-182.

11. А. М. Беликов, «Советский мил...», поп. цит., стор. 43; В. Uralnis, "Guerres et populations". Moscou, 1972, p. 321.

12. Гл. В. И. Козлов, «Национальности СССР», Москва, 1975, стор. 159.

13. Звіт ч. 37 з 23-го вересня 1941 р.

14. IMT, 045-PS.

15. "Vermerk über die Tagung in Rowno" vom 26. — 28.8.1942. BA, R 6/70, f. 16-18.

16. «Українська ССР у Великій...», поп. цит., т. 3, стор. 150.

17. «Советская Украина в годы...», поп. цит., стор. 257, 262, 277, 289, 290; «Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні». Збірник документів і матеріалів. Київ, 1963, стор. 340, 347, 353, 354.

18. «Українська ССР...», поп. цит., стор. 149.

19. «Німецько-фашистський окупаційний...», поп. цит., стор. XIV, XV, 291, 292; «Літопис УПА», том 2. Торонто, 1977, стор. 162.

20. "L'Est Européen", no. 81, février 1969, p. 21.

21. Л. Шанковський, «Українська Повстанська Армія», «Історія Українського Війська», Вінніпег, 1953, стор. 672, 676. Гл. також цього ж автора «Початки УПА», поп. цит., стор. 114.

22. IMT, 1526-PS.

23. Reuben Ainsztein, "Les Juifs soviétiques pendant la deuxième guerre mondiale in Les Juifs en Union soviétique de 1917". Paris, 1971, p. 383-384, cf. p. 198; Serge-Alain Rozenblum, "Etre Juif en URSS". Paris, 1982, p. 44.

24. «Українська ССР у Великій...», поп. цит., стор. 150; «Советская Украина...», поп. цит., стор. 159. Цивільні громадяни (не військовополонені) гинули під час переходу фронту, в наслідок німецьких репресій,

хворіб і голоду. Наприклад, голод 1941-1942 р., спровокований реквізиціями, спричинив смерть біля 100.000 людей (В. Кубійович, поп. цит., стор. 8).

25. «Радянська Україна», 18 жовтня 1974.

26. Обчислено за даними в «Українська РСР у великій...», поп. цит., стор. 150 і «Народне господарство Української РСР», Київ, 1971, стор. 11, 12.

27. «Український Історичний Журнал». Київ, ч. 4, квітень 1973, стор. 120 і ч. 3, березень 1974, стор. 25.

28. «Український Історичний Журнал», ч. 12, грудень 1973, стор. 8.

29. «Українська РСР у Великій...», поп. цит., том 3, стор. 155; *Советская Украина в годы...* поп. цит., стор. 529.

30. С. Г. Процюк, поп. цит., стор. 47, 49.

31. В. Urlanis, «*Guerres...*», op. cit., p. 320-321.

32. В. С. Коваль, «Міжнародний імперіялізм і Україна», 1941-1945. Київ, 1966, стор. 153.

33. «Радянська Україна», 13.10.1968.

34. «Українська РСР у Великій...», поп. цит., стор. 155.

35. Т. Дерев'янкін, «Радянська...», поп. цит.

36. Там же.

37. В. Urlanis, op. cit., p. 316.

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА —

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!

Д-р Олександр СОКОЛИШИН

Дійсний член НТШ

Філологічна Секція

ВИДАВАННЯ ТВОРЧОСТИ ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

(Бібліографічний нарис)

*Доповідь виголошена на Науковій Конференції Філологічної
Секції НТШ в 150-річчя народин Осипа Юрія Федьковича,
що відбулася в Нью-Йорку 15-го грудня, 1984 року.
Головував проф. д-р Василь Лев, голова Секції.*

Літературна спадщина Осипа Юрія Федьковича, того «буковинського соловія» чи «буковинського кобзаря», як його називав Іван Франко, є оригінальною і нею зацікавилися наші літератори ще тоді, коли він виголющував свої твори, читав свої поезії німецькою мовою, якою почав він писати під впливом поета Е. Нойбауера.

У Чернівцях на початку 1860 року в домі Марошанів часто відбувалися літературні вечори, на яких виступав Федькович. Але студент Антон Кобилянський запитав його, чи він не знає української мови. Федькович відповів, що він не лише знає мову, але й навіть пише нею, а на доказ витяг з кишені записник й прочитав йому свій вірш «Нічліг», написаний ще в 1859 році. Кобилянський був захоплений віршем і попросив Федьковича ще дещо написати і йому переслати. Федькович те зробив, написав ще кілька віршів й вислав Кобилянському, який помістив їх у своїй полемічній брошурі «Слово на слово до редактора «Слова» в Чернівцях в 1861 р., називаючи їх «Жовнірські думки Ю. Федьковича».

Ті поезії Федьковича знайшли прихильний відгук і стали заохотою для його дальшого писання. Він дістав «Кобзар» Тараса Шевченка, який зробив на нього надзвичайно добре вражіння, і Шевченко став надхненником його дальшої творчости.

І так, у Львові на початку 1862 року вийшла перша збірка поезій Федьковича, поезій романтичних, народовецького напрямку з оригінальною лірикою і оспівуванням життя гуцулів на Буковині серед гарних гір Карпат. Цю збірку під назвою «Поезія Осипа Федьковича» видав Б. Дідицький.

Через три роки, себто 1865 року, знову видано поезії О. Ю. Федьковича німецькою мовою в Чернівцях, як також «Над Черемошем — поезії гуцула» теж німецькою мовою в 1882 р. в Чернівцях. Обидва видання мали прихильну оцінку.

В той час львівський журнал «Вечорниці» містив все нові твори нашого

«буковинського співця», як його називає Михайло Нечиталюк. Це часи, коли Федькович був старшиною австрійської армії й не мав змоги широко розгорнути свою творчість. В 1883 році він переходить на емеритуру і переноситься до свого родинного села Сторонець-Путилів, яке залишив 14 років тому.

Три випуски поезії Осипа Юрія Федьковича вийшли в Коломиї в 1867 й 1868 роках. Крім поезій, Федькович писав теж і повісті. Михайло Драгоманів видав їх у Києві в 1876 р. п.з. «Повісті Осипа Федьковича».

У Львові НТШ почало видавати «Українсько-руську бібліотеку» для ознайомлення українського громадянства з творами українських письменників і для показу, як казав Іван Франко, «прояви духа автора і певного часу».

Восени 1900 року НТШ склало умову з буковинським т-вом «Руська Бесіда» в Червінцях про видання цілості творів О. Ю. Федьковича. Всю свою літературну спадщину Федькович залишив «Руській Бесіді» і вона стала основою повного видання його творів. До того ще долучено його автографи з архіву товариства «Просвіта» у Львові. Доповнили ті матеріали Степан Смаль Стоцький, Ю. Романенчук і інші. Філологічна секція НТШ у Львові склала плян того видання на чотири томи. Перший том мав містити поетичну творчість О. Ю. Федьковича, другий — повісті, третій — драматичні твори, а четвертий — все те, що не ввійшло до цих попередніх. НТШ рішило теж видати у двох томах твори Федьковича «для ужитку молодіжи», — як пише Іван Франко, а їх редакцію мав зробити Ілля Кокорудз. В цих виданнях уживано українську літературну мову з фонетичним правописом, із задержанням мовних особливостей гуцульського говору Осипа Юрія Федьковича для краси самого того видання.

І так «Писання Осипа Юрія Федьковича» томи I-IV, повне і критичне видання почало виходити заходами НТШ у Львові в 1902 році.

Том перший: «Поезії Осипа Юрія Федьковича». Перше повне видання з перводруків і автографів зібрав, упорядкував і дав пояснення д-р Іван Франко, у Львові 1902 року (Українсько-руська бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка. Том I).

Том другий: «Повісті і оповідання Осипа Юрія Федьковича». Перше повне видання з перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснив д-р Олександр Колесса. У Львові 1902 (Українсько-руська бібліотека НТШ. Том II).

Том третій: перша частина А містила «Драматичні твори Осипа Юрія Федьковича». З перводруків і автографів, які видав Олександр Колесса. Львів, 1906 (Українсько-руська бібліотека НТШ. Том III).

Том третій, перша частина Б обіймала «Драматичні твори Осипа Юрія Федьковича». З автографів видав д-р Олександр Колесса. Львів, 1918 (Українсько-руська бібліотека НТШ. Том III).

До третього тому, друга частина Б входили «Драматичні твори Осипа Юрія Федьковича». Львів, 1902.

Том третій, друга частина містила «Драматичні переклади Осипа Юрія Федьковича». З автографів, які перше видав Іван Франко. У Львові, 1902 (Українсько-руська бібліотека НТШ. Том IV).

Том четвертий: містив «Матеріяли до життєпису Осипа Юрія Федьковича». З перводруків і автографів зібрав, упорядкував і пояснив д-р Осип Маковей. У Львові, 1910 р. (Українсько-руська бібліотека НТШ. Том V).

Слід додати, що редакція часопису «Буковина» з Чернівців видала в 1896 році «Твори О. Ю. Федьковича», Том I-ий, випуск 1, які зредагував Василь Шкурат.

Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові видало в 1907 році, за редакцією Дениса Лукіяновича, «Поезії О. Ю. Федьковича» окремою збіркою для популяризування його творчості серед українського громадянства.

Товариство «Просвіта» у Львові видало в 1913 році «Вибір з творів Юрія Федьковича в 25-літні роковини його смерті».

Також товариство «Просвіта» у Львові видало в двох томах «Твори Йосифа Юрія Федьковича» — I-ий том в 1914 р., а другий в 1928 р.

Ні в Польщі, ані на батьківщині Федьковича, в зеленій Буковині, не було пригожих обставин для видавання його творчості.

Коли в Чернівцях готовили урочисто відзначити 100-річчя народин Федьковича більшою імпрезою, запрошуючи українські товариства копаного м'яча для чогось в роді олімпіади з участю «України» зі Львова і, здається, «Русі» з Карпатської України та, здається, «Сяну» з Перемішля, які мали розіграти з дружиною копаного м'яча в Червінцях «Довбушем», але в останній хвилині румунська влада це все заборонила. Проте, українські студенти У.А.К. «Запороже» та У.А.К. «Чорноморе» влаштували прогульку до місця народин О. Федьковича в Карпатах, до Сторонця-Путилова і там, крім релігійних відправ, улаштували величаве віче з участю соток гуцулів, під час якого один із студентів виголосив патріотичну промову, а гуцули вивісили на високій смереці український національний синьо-жовтий прапор, якого румуни стягали кілька днів. У зв'язку з цим в Чернівцях відбулися арешти серед наших студентів, однак слідство не виявило осіб, які цей прапор туди занесли й доручили його там вивісити.

Слід тут подати ще кілька видань з України, які там появились, а саме: Осип Федькович: «Вибрані поезії». Київ. Українське Державне Видавництво, 143 стор., яке появилася в 1946 році. В 1949 році видано «Вибрані твори Юрія Федьковича» в Державному Видавництві Художньої Літератури, з передмовою М. Пивоварова п.з.: «Співець Гуцульської Бідноти», з портретом, факсиміліями його автографів, портретом поета в гуцульським строю та його пам'ятником над могилою на кладовищі Гореча в Чер-

нівцях. Там є поміщені поезія й проза Федьковича. В 1953 році видано вибрані твори Юрія Федьковича. Львів, Книжково-журнальне видавництво, впорядник Ю. Мельничук. В 1955 році видано вибрані твори Юрія Федьковича в Києві в Державному Видавництві Художньої Літератури. Автор передмови, упорядник текстів та приміток Г. Мізюн. Тексти звірено з виданням НТШ у Львові з 1902 року. Це поезія і проза.

В 1960 році видано знову твори Юрія Федьковича в двох томах в Києві в Державному Видавництві Художньої Літератури. Упорядкування текстів, вступна стаття та примітки М. Ф. Нечиталоюка. В 1963 році видано Юрій Федькович: Поезії. Київ, Радянський Письменник. Підготував до друку М. Пивоваров. Серія «Бібліотека Поета». В 1977 році видано Юрій Федькович: «На день добрий», вибрані твори. Для середнього шкільного віку. Київ, Видавництво Дитячої Літератури «Веселка». Упорядкування та передмова М. Ф. Нечиталоюка. Серія Шкільна Бібліотека. Її видано вперше ще 1969 року. Вона містить поезію й прозу.

Про Ю. Федьковича писали ряд дослідників й літературознавців, як: Василь Щурат, Степан Смаль-Стоцький, Василь Сімович, Богдан Лепкий, Омелян Огоновський, Осип Маковей, Олександр Барвінський, Олександр Колесса, Володимир Бірчак, Анатоль Вахнянин, Теодот Галіп, Микола Євшан, Володимир Гнатюк, Леонід Білецький, Роман Заклинський, Денис Лукіянович, Сергій Єфремов, Агатангел Кримський, Василь Лев, Богдан Кравців, Лука Луців, Леся Українка, Іван Франко та ряд советських дослідників в підяремній Україні, такі, як Е. Кирилук, І. Пільгук, А. Коржупова, Ф. П. Погрибенник і багато інших.

З чужинців про Федьковича писали: Карел Б. Кадлец, Раймунд Фрідріх Кайндель, Омелян Попович, Симака, Еміль Калужняцький і інші, як поляки і чехи.

В Нью-Йорку Богдан Кравців видав як «Доповіді НТШ» ч. 14 в 1961 році студію: «Федькович в нових літературознавчих публікаціях», чим доказав, що ми в Америці також пам'ятаємо про Буковинського соловія.

Слід звернути увагу на ряд збірників, у яких стрічаємо статті й більші студії про Федьковича. Наведу лише кілька.

В 1956 році заходами буковинців видано в Парижі на 935 сторінках немов малу Енциклопедію Буковини, що дало мабуть почин до видавання НТШ-ем регіональних збірників. Зредагували його Д. Квітковський, Т. Бриндзан та А. Жуковський. В тім збірнику є згаданий Ю. Федькович 65 разів. В Розділі «Г»: Культура й освіта, розділ І-ий: Причинки до історії української літератури на Буковині, стор. 524-531: є розвідка про Федьковича: як поет, його проза, та він як громадський діяч.

Коли в Чернівцях почав виходити журнал «Самостійна Думка», то в першій його числі за 1934 рік Л. Білецький помістив статтю про О. Ю. Федьковича. У Львові ще в 1911 році Осип Маковей помістив «Життєпис Осипа Юрія Федьковича».

До збірників студій Федьковича слід зарахувати і такі видання, як:

«Юрій Федькович в розвідках і матеріялах». Київ, Державне Видавництво Художньої Літератури, 1958 р., та збірник: «Юрій Федькович. Статті та матеріяли». Чернівці, 1959. Наукові Записки. Чернівецький Університет. Том 38. Серія Філологічних наук, випуск 9, які містять ряд статей про О. Ю. Федьковича на 251 сторінок. Також «Наукові Записки Чернівецького Педагогічного Інституту». Випуск 1. Історично-філологічний факультет за 1955 р., стор. 93-121 помістили статтю О. Т. Крицевого «Проза Юрія Федьковича».

В «Наукових Записках» Станіславівського Педагогічного Інституту за 1959 рік, Філологічна секція, том 3, стор. 62-80, є стаття О. Т. Лисенка «Невідомі та маловідомі прозові твори Юрія Федьковича». В тім році відзначувано 125-річчя з дня народин О. Ю. Федьковича і тоді в Чернівцях появилася скромний збірничок на допомогу вчителів на заледви 48 сторінок, з короткою бібліографією.

В 1960 році в «Наукових Записках» Станіславівського Педагогічного Інституту, Філологічна секція, том 4-ий, стор. 145-164 О. Т. Лисенко помістив статтю «Повість Юрія Федьковича «Люба-згуба».

Слід вказати на одне оригінальне й унікальне видання в нашій літературі, а саме на збірну працю: «УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ-БІО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК». Київ, Державне Видавництво Художньої Літератури, 1960-1965, в 5-ох томах. Третій том, з 1963 року, стор. 300-330 містить, після короткого життєпису, в хронологічному порядку, починаючи від 1861 року по 1960 рік, список його видань. Є це лише бібліографічні дані без коментарів, анотацій чи пояснень, але заповдано, де вони були друковані, включаючи й писання німецькою мовою, як також статті про О. Ю. Федьковича критичного змісту. На кінець заповдано, що ще 1956 року М. Гуменюк видав розвідку на 24 стор. під назвою: «Юрій Федькович — Короткий бібліографічний показчик», без заповдання змісту того видання. Словник закінчується роком 1960, а ми є зараз в 1984 році, себто майже чверть століття і той час слід нам доповнити дальшими виданнями про О. Ю. Федьковича. Те до певної міри робить наш буковинський кварталник «Буковина» з Торонта, Канада, під редакцією мгра Олександра Ковальського, вже повних десять літ. 35-те число цього кварталника за квітень 1984 року, на стор. 8-ій містить біографічну довідку про О. Ю. Федьковича з портретом та факсимільною відбиткою титульної сторінки першого повного видання творів О. Ю. Федьковича заходами Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові в 1902 році, як також його кілька віршів. На стор. 9-ій є поміщений портрет Івана Франка, редактора його творів та «ПЕРЕДМОВА» Івана Франка до того унікального й рідкісного видання.

На особливу увагу заслуговує монографія: «Басніцке діло Юріє Федковіче» чеською мовою Меціслава Кргоуна. Є це Записки Бернського Університету: СПИСИ УНІВЕРСИТЕТУ Й. Е. ПУРКУНЕ в БРНЕ. Філософіска ФАКУЛТА, 185 том з 1973 р. на 360 стор. Латинська назва: «ОПЕРА УНІВЕРСИТАТИС ПУРКИНИАНЕ БРУНЕНСІС-Факультас Філозофіка.

Там в бібліографії на стор. 340-351 є позбрана така подрібна бібліографія Федьковича й про нього, яку годі деінде знайти. В ній знаходимо такі заподані видання, які нам трудно в західньому світі знайти, зокрема статті з ряду журналів, яких тут нам нелегко дістати, — збірники Чернівецького університету, Наукові Записки того ж університету, як також Збірники Чернівецького педагогічного інституту Станиславівського педагогічного інституту, Наукові Річники Чернівецького університету російською мовою тощо.

На закінчення хочу ще навести два джерела дослідів діяльності О. Ю. Федьковича: є це Кузьми ДЕМОЧКА: «Мистецька Буковина — нариси з минулого». Київ, Мистецтво, 1968 р., де на стор. 47-50 є поміщено про нього, та збірник: «Українська Дожовтнева поезія» — вибір творів, Київ, «Веселка», 1978 р. де на стор. 124 є поміщений портрет Федьковича в гуцульським строю з книжкою, на стор. 125-129 кілька його поезій. Це для шкіл.

Музику до поезій Федьковича написав Євген Турула ще на початку 1900 років, а згодом Остап Нижанківський та інші.

Увага!

Увага!

НОВЕ ВИДАННЯ

Роман відомого письменника і публіциста

Степана Любомирського

п. заг.

«НІКОЛИ НЕ ЗАБУДУ»

Книжка цікава і корисна для Вас, Вашої родини чи бібліотеки, Вашої установи, має 592 сторінки, ілюстрована.

Ціна книжки: \$20 (з пересилкою!). Книгарням опуст.

Замовлення з оплатою шлїть на адресу:

“NOMIN UKRAINY”

140 Bathurst Street

Toronto, Ontario,

Canada, M5V 2R3

Петро ГОЙ

УКРАЇНСЬКО-МОСКОВСЬКІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ НОВОЇ ВІЙНИ З ПОЛЬЩЕЮ

(Кінець 1650 р. до Білоцерківської Угоди)

(Продовження, 7)

Від 28-го до 30-го червня н.с. (середа-п'ятниця) відбувся під Берестечком генеральний бій, який закінчився перемогою польської армії. В перших двох днях українські війська мали перевагу над поляками, і татари не брали активної участі в боях крім герців (у них був байрам і не можна було битися). Щойно в третьому дні боїв не витримали гарматного вогню сконцентрованого на їх позиції і почали в паніці відступати і тим самим відкрили козацькі позиції з флангу. Перевага польської артилерії, участь в боях 20 тис. німецької піхоти, добре вишколеної в 30-літній війні, а головне — перевага польського пляну бою, виробленого німецькими генералами²⁵³, все це було рішальним чинником перемоги.

Козацький табір встиг замкнутися і успішно видержував завзяті штурми, облогу й бої через цілих десять днів при відсутності самого гетьмана Хмельницького і Виговського.

Хмельницький і Виговський виїхали навздогін за ханом. Вони старалися затримати його і намовити до повороту до козацького табору. Їхня відсутність в козацькому таборі, перебування в татарському, прояви депресії серед козаків тощо, витворили ряд здогадів і пояснень не тільки серед учасників і сучасників цих подій, але і в пізнішій історичній літературі²⁵⁴.

Під час неприсутності гетьмана, команду над табором держав полк. Іван Богун. Він приготував табір до відступу і на світанку в неділю 1-го липня вивів з табору частину артилерії та кінноти і несподіваним ударом розбив війська Ляндскоронського. Тим наскоком полк. Іван Богун вповні забезпечив переправу козаків через болотистий терен і річку Пляшеву²⁵⁵.

Але військо, зокрема обозна челядь і повстанці, які були тривожно настроєні і не знали плянів старшини, зчинили фальшиву тривогу, що, мовляв, старшина покидає табір. Хоч Богун вернувся до табору (було це поза пляном), але вповні опанувати паніку під

час дальшого відступу йому таки не вдалося. В додатку поляки, спостерігши відступ і гамір, вдарили на табір. Це збільшило паніку, а тому при переході через болотнисту річку Пляшеву згинувло багато людей²⁵⁶, зокрема обозної челяді і повстанців-селян²⁵⁷. Загинув і митрополит Йосаф²⁵⁸, який з мужністю старався вгамувати паніку та спинити втікачів.

Між різною добычею, в руки поляків попала також похідна канцелярія гетьмана з усіми дипломатичними документами, 28 гармат і багато різної зброї. Але і польська армія понесла великі втрати, а тому була неспроможна зорганізувати погоню за розбитим ворогом.

Гетьманові в міжчасі вдалося перемовити хана до повороту до козацького табору²⁵⁹. Орда підійшла до Вишнівця, але тут рішуче відмовилася йти далше²⁶⁰. Тоді гетьман покинув хана і швидко подався на Київщину збирати нові сили, організувати відсіч ворогові та оборону краю. Через Любар (приблизно 9-го липня н.с.) він поїхав до Паволочі, де пробув три дні. Тут гетьман довідався про Берестечко, погром Небаби та похід Радивиля.

З Паволочі гетьман подався до Білої Церкви, де 15-16 липня н.с. відбув наради, а з датою 7-го липня видав універсал з Білої Церкви²⁶¹, в якому назначив збірний пункт під Білою Церквою для довокільшних (п'ять) полків, а для решти козацтва під Корсунем, куди і сам вибрався. Починаючи із 20-го липня н.с. тут була його головна штаб-квартира.

Гетьман з Корсуня вислав гострого листа до київського полк. Антона Ждановича, в якому загрозив йому військовим судом за те, що відслонив Київ із півночі без його волі, і звелів йому повернутися назад до Києва. Полковник писав у листі гетьманові²⁶², що зробив це на прохання Митрополита й Архимандрита Печерського, які хотіли, щоб в цей спосіб зберегти стару столицю України-Руси від знищення. Митрополитові за зневіру вислав гетьман гостру догану і пораду: «А хочби і прийшлось йому попасти з Києвом в руки еретиків (Радивиля), то йому, митрополитові, не годиться боятися смерті, тільки за православну віру мужньо стояти, хочби й довелося прийняти від Бога вінець мученика, але полковників своїми листами від оборони Києва нехай не відмовляє»²⁶³.

Полк. Жданович вернувся в Київ, але, не одержавши обіцяної допомоги від гетьмана, залишив його знов із 3-го на 4-те серпня, а тому литовські війська зайняли без бою безборонний і майже безлюдний Київ. Козаки в порозумінні з міщанами²⁶⁴ зробили на-

ступ на Київ із двох сторін. Хоч цей наступ вповні не вдався, проте сильно загрожував литовцям. 16-17-го серпня н.с. велика пожежа сильно знищила місто, зокрема Подол. Окружені бльокадою, яка з кожним днем зростала, литовські війська не чулися безпечно в Києві і Радивил, помимо бундючого в'їзду через Золоті Ворота (симулюючи "szczerbies"), залишив Київ, а після зрівняння з землею польськими військами місточка Триліс — з'єднався з польською армією біля Василькова²⁶⁵.

Король ще (18-го липня) вернув до Варшави, будучи переконаним, що головні сили України вже знищені. Польським військом командував з того часу Потоцький²⁶⁶. Дня 3-го серпня торжественно відсвятковано у Варшаві перемогу над Україною²⁶⁷.

Положення України в тому часі виглядало безвихідним. В цей критичний момент Хмельницький і його окруження виявили надзвичайну енегрію і силу духа. Під впливом тієї енергії виявленої цим керуючим осередком, народ відчув свою суцільність і, не рахуючись більше з дефектами внутрішніх відносин, замкнувся в собі, скерувавши всі свої сили на самооборону. Заки поляки добилися до того осередку — процес відбудови вже завершився і «Україна стрінула їх знов озброєна до зубів і готова до боротьби на життя і на смерть»²⁶⁸.

Український народ в цю тяжку годину своєї державности з подивугідною завзятістю²⁶⁹ рішуче встав до боротьби і піддержав свій уряд²⁷⁰, без огляду на великі людські і матеріяльні втрати²⁷¹. Кожне місто і кожне село треба було ворогові здобувати в боях. Населення ішло на певну загибель, не хотіло піддаватися, палило свої оселі і держалося, організовано відступаючи в глибину краю. Все це утруднювало польську кампанію. В додатку, осінь і постійний зріст сил гетьмана заставили польське командування почати переговори за посередництвом воеводи А. Кисіля, які закінчилися 28-го вересня т. зв. Білоцерківським трактатом.

На зовнішньому відтинку, в перших місяцях після Берестечка українська дипломатія старалася задержати повну рівновагу та добрі взаємовідносини із союзними державами. В першу чергу звернено увагу на те, щоб і надаліше затримати Орду біля себе²⁷². Політика Туреччини, мимо серпневого (1651 р.) перевороту в Царгороді і ворожих заходів на султанському дворі молдавського господаря Лупула²⁷³, у відношенню до України залишилася без змін. Уже знаний нам визначний турецький дипломат Осман-чауш, який двічі приїздив з посольством в Україну, 28-го серпня приїхав знову до гетьманського табору, що припало якраз на час

польсько-українських переговорів під Білою Церквою, — як про це доносив московський розвідчик Іван Юденков, який був у козацькому таборі під час прибуття посольства, — тобто в другій половині вересня н.с. 1651 р. В листі до Хмельницького султан писав: «Чули ми, що Вам небагато пощастило, але це не важне. Збирайте більші сили і старайтеся дати неприятелеві відсіч».

Рівночасно, він повідомив Хмельницького, що кримському ханові і військам Добруцької землі поновлено наказ, щоб допомагали Україні в її боротьбі з Польщею²⁷⁴. Турецький уряд пропонував свою поміч і опіку, а в заміну просив гетьмана формального виступу проти Венеції. Із того часу маємо до диспозиції два листи Хмельницького до турецького султана Мухамеда, писані при кінці вересня і 27-го листопада 1651 р., які дають повний образ близькості цих відносин²⁷⁵.

Становище Семигороду після Берестечка залишилося незмінним. Ракоцій в листі до Порти, одержаного там 11-го серпня, дав знати про бій між поляками і козаками. «З обох боків немало розлилося крові», — писав він, але в дальшому запевнив диван, що «Козаки зісталися при своїй давнішій силі і маємо надію, що візьмуть верх над поляками»²⁷⁶.

З другої сторони, молдавський господар Лупул зайняв наскрізь вороже становище, стараючись використати кожну нагоду, щоб помститися на гетьмані. Тому-то в цьому часі маємо часті його доноси до Порти й Польщі²⁷⁷.

На українсько-московському відтинку українській дипломатії не вдалося втягнути московське царство в орбіту своєї боротьби з Польщею. Якраз у тому гарячому часі, себто два повних тижні після Берестечка та майже тиждень після наради гетьмана з козацькою старшиною в Білій Церкві, прибуло до гетьмана московське посольство, про яке ми згадували раніше, а саме — назаретський митрополит Гавриїл в супроводі піддячого Григорія Богданова, з повідомленням про вислід польсько-московських переговорів.

Посольство прибуло в Корсунь 13-го (23-го липня і було на другий день офіційно прийняте гетьманом)²⁷⁸. Скоріше був прийнятий на аудієнції сам митрополит, а опісля митрополит разом з Богдановим. Доручення, дане посольству в Москві²⁷⁹, як рівнож звідомлення про перебіг праці посольства під проводом митрополита Гавриїла²⁸⁰ та привезені і передані ним «вісті» в Розряднім приказі²⁸¹, — кидають світло на кунтаторське становище мос-

ковського уряду в так важкий і небезпечний час для української державности.

Митрополит, згідно з інструкцією, передав усно відповідь царя²⁸² на усне доручення і супровідний лист гетьмана, що були йому (митрополитові) доручені 11-го листопада 1650 р.²⁸³, коли він, в переїзді через Україну за милостиною до Москви від єрусалимського патріярха Паїсія, задержався був на гетьманському дворі в товаристві Арсенія Суханова. Опісля митрополит подав усе це на письмі («білоруське письмо»), яке, одначе, до наших днів не збереглося. Не знати, рівнож, чи це письмо було складене ще в Москві і написане митрополитом, а чи вже в Корсуні, в гетьманській канцелярії українські канцеляристи записали й оформили для митрополита все те, що він хотів сказати гетьманові.

Митрополит переказав, що за те, що гетьман шукає у нього захисту цар «милостиво його похваляє». В дальшому він поінформував український уряд про вислід польсько-московських переговорів (велике польське посольство Вітовського і Обуховича, що закінчилось нічим в другій половині травня) в Москві. Цар говорив, що він відмовився дати поміч полякам проти козаків і кримців з огляду, мовляв, на спільність православної віри. Тому-то і гетьман, — продовжував дальше митрополит Гавриїл, повинен би це пам'ятати і стримувати кримців від походу.

Після прочитання письма гетьман подякував цареві за те, що не дав Польщі помочі проти України. В дальших переговорах, як записав Богданов у своєму звідомленні, митрополит «дивувався», очевидно не без москвської намови, що, мовляв, як це так, що гетьман посилає до царя за допомогою і ще має в пляні вислати посольство, він сам православний християнин, але держить братерство й союз з бісурменським кримським царем. Гавриїл докоряв гетьманові за союз з «невірними»: Кримом і Туреччиною, які здушують православну віру та і слів не додержують — натяк на останню зраду хана.

Цей закид, апель до православного сумління гетьмана, зроблений митрополитом Гавриїлом з московської намови в дуже невідгідному часі, бо якраз тоді, коли Україна після катастрофи під Берестечком спливала кров'ю і в згарищах та руїнах готовилася до оборони, висилаючи при цьому посольство за посольством в Крим за допомогою; тоді, коли «світилище» православ'я зовсім зігнорувало попередні посольства та останній осінній апель гетьмана до московського уряду за допомогою в боротьбі з Польщею в ім'я того ж православ'я, переданий саме почerez митрополита

Гавриїла і Арсенія Суханова цареві, — московський уряд не тільки-що зайняв невтральне, вичікуюче становище у відношенні до обидвох воюючих сторін, але у відношенні до України йшов по лінії вимог польської політики, стараючись розвести українсько-кримський союз, щоб позбавити Україну всяких союзників та не даючи при тому самим жодної допомоги, за винятком «милостивих слів» і соболів. Іншими словами, Москва хотіла залишити Україну сам-на-сам в боротьбі з Польщею, щоб як третя сила скористати в майбутньому на Україні і в Польщі.

В обличчі важкої ситуації в Україні того часу, ця вимога Москви звучала як зловна іронія.

Відповідь гетьмана була дуже повздержливою. Гетьман заявив, що держить союз по неволі, хоч і знає, що вони православним роблять кривду, але в його випадку багато Божих святинь гетьман відібрав при їх допомозі від еретиків. Тому не без сарказму, відповідаючи при кінці на цей закид, гетьман сказав, що коли б цар прийняв його під свою високу руку, то гетьман і хана привів би йому, а так боїться, щоб хан не зложився з королем і не воював гетьмана.

(Далі буде)

Джерела:

253. До сьогодні про сам перебіг боїв збереглося доволі багато матеріалів: авторства учасників і сучасників, як і рівнож різної мемуарної літератури з того часу, звісток та донесень-розвідок зацікавлених сторін. Проте всі в подавляючій більшості прикрашені майже легендарним елементом, духом часу воюючих сторін, або політичною настановою і бажанням сучасників.

«Новіші досліді показують, що причиною польської перемоги була не зрада хана, а перевага польської артилерії, участь 20.000 німецької піхоти, добре вишколеної в 30-літній війні, високі бойові прикмети польської кінноти, головне — перевага польського плану бою, виробленого німецькими генералами». (Д. Дорошенко, стор. 31).

254. М. Грушевський, т. IX, стор. 285-86. Вважає, що «може бути, що вони самі (Хмельницький і Виговський) занадто довго затримались в татарським таборі, силкуючися переломити рішення хана і мурз і заохотити їх до повороту до козацького війська, і потім не мали як вернутись. Але ся відсутність викликала депресію в козацькому війську, дуже сильно вплинула на катастрофу, що його спіткала, сама була катастрофічного характеру, і річ очевидна, що для виправдання гетьмана зрада хана і насильне затримання ним гетьмана в козацьких кругах підчеркувано може і більш ніж вони того в дійсності заслуговували».

Див. дальше про зраду і утечу хана оповідання самого гетьмана місяць

пізніше, як рівнож Виговського, що був разом з гетьманом в цій ситуації — записані в московському перекладі; рівнож пояснення полковників та хана на адресу Порти. Там же, стор. 286-290.

Костомаров шукав більш реальних мотивів поведінки хана як: хан був невдоволений тим, що гетьман через султана старався ним розпоряджати; між бєями були вороги гетьмана; Хмельницький розбив його плян походу на Москву і привів до порушення Зборівського трактату. (Костомаров, стор. 404). М. Грушевський крім того вважав, що ханові і татарам, коли вони стали віч-на-віч перед перспективою великої, рішучої розправи козаків з поляками, здавалось зовсім неінтересним своєю участю — кров'ю своїх воєнків послужити на знищення котрого небудь з тих противників, коли в їх інтересах була певна рівновага і ворожнеча між собою Польщі і України. Там же, стор. 288.

Див. також цікавий трюк полоненого поляками ногайського Карачмурзи, подає М. Г., стор. 288 за Акты ЮЗР, т. III, стор. 464. Дальше звідомлення Богданова, та інші.

255. М. Грушевський, т. IX, стор. 298. Про марш Лянскоронского, що хотів заблокувати козацький відворот — Богун довідався від дезертирів.

256. Д. Дорошенко, стор. 32. Подає приблизно втрати під Берестечком на 30 тисяч, інші джерела і література подають різно. Наприклад, в одному місці в Акты ЮЗР, т. III, стор. 468, подано на 4 тис.

257. М. Грушевський, т. IX, стор. 299, цитує за Освенцімом стор. 353. «Цілком як качок ловлено по болотах витягано і бито і нікому не попускаючи а все під шаблю пускаючи — навіть жінок і дітей їх».

258. Там же, стор. 298-299. «Одного з грецьких духовних, що нібито привозив Хмельницькому шаблю від патріярха, із благословенням на війну від усеї грецької релігії, схоплено живим і приведено і потім мабуть убито. Другого вбито в замішанню, але його ризи і богослужебні річи принесено королеви». Поляки називають його то царгородським то ерусалимським патріярхом.

259. Див. лист хана з-під Константинова писаний 30-го червня до короля. В листі хан пояснив свою втечу тим, що в берестейських болотах не міг битися і кликав короля на бій на широкі поля під Константинів. М. Грушевський, т. IX, стор. 297, 306-309; Див. також Акты ЮЗР, т. III, стор. 476-79. 21-го вер. розповідь полк. С. Савича в Посольському приказі.

260. М. Грушевський, т. IX, стор. 309.

261. І. Крип'якевич. Документи. . . но. 142, стор. 219-220; Див. також М. Грушевський, т. IX, стор. 310-311. Копія цього універсалу в Освенціма (стор. 363) має дату 2-го липня, в Голінського 7-го липня, остання дата вповні відповідає часові та місцям в яких перебував гетьман.

Ротмістр Стрижевский, що був тиждень пізніше (19-го липня н.с.) після гетьмана в Любарі інформував Потоцького листом і через спеціальних висланців (підстароста любартківський), а Потоцький короля, що Хмельницький вже із Паволочі видав універсали і назначив збірний пункт на Масловім ставі. Там же, стор. 309; Хмельницький був у Паволочі десь

між 10-13 липня н.с., хоч дата підходить, але беручи під увагу все інше вказує на малу її правдоподібність, тобто дати Освенціма.

262. Акты ЮЗР, т. III, стор. 472.

263. Там же, стор. 472-473; див. також М. Грушевський, т. IX, стор. 312-313; 328. Гетьман і військо було сильно обурене такою малодушною поведінкою православного духовенства.

264. Д. Дорошенко. «Самі міщани запалили місто жертвуючи собою й своїм майном, аби лиш погубити ворога». Див. також Акты ЮЗР, т. III, стор. 472. Бої тривали давніше на північ від Києва, як і рівнож після приїзду Ждановича в Київ.

265. М. Грушевський, на основі джерел і літератури подає опис оборони і з знищення Триліс, та взагалі складність ситуації у зв'язку з окупацією Києва і частини території Козацької України, т. IX, стор. 321-25; 342.

Ще 14-го червня Радивил проголосив війну Україні. 6-го липня погром Небаби. 16-го липня н.с. бій під Димиром; 4-го серпня зайняв Київ.

266. В. О. Голобуцький. Дипломатическая. . . стор. 286.

267. Там же, стор. 286; див. також Kubala, Szkice t. 1, str. 309. З доручення Ватикану з відповідними церемоніями відбулися богослужби в церквах Парижу, Риму і Відня.

268. М. Грушевський, т. IX, стор. 311; див. також Д. Дорошенко, стор. 32. «За короткий час він зібрав рештки розбитих полків, змобілізував свіжі сили і вже на початку жовтня того самого 1651 року стояв супроти сполучених польсько-литовських сил під Білою Церквою з новою грізною армією».

269. Див. про самовідданість, посвяту і завзяття українського населення, наприклад, при обороні містечка Триліс. М. Грушевський, т. IX, стор. 340; В. О. Голобуцький, стор. 289; Історія України в документах і матеріалах, т. III, стор. 223; та др. «Ляхи передавайтеся до нас. Не моріть коней, аби мали чим до Кракова тікати». Коховський записав, що якийсь німець «зарубав сокирою до тридцять жінок в Трилісах».

270. Богданов у своєму справозданню з посольства в Україну оповідав в Посольському приказі, що «встречил козаков многих людей, а едут они в сход под Переяславль; а едут де с хотеньем». Акты ЮЗР, т. III, стор. 461. Другий московський звістун в Посольському приказі (Л. Климовский) розказував, що бачив як в Гоголеве під Києвом йшли до полк. Лободи і Булавки чоловік із 100. . . з палицями босоніж без зброї. Воссоединение. . . т. III, стор. 141.

Пізніше літописець Грабянка схаактеризував швидке поповнення козацьких військ слідуючо: «Которого якобы не убыло ничего под Берестечком: так их зараз многоплодная зродила против ляхов козацкая matka». Грабянка, стор. 106; див. також Літопис Самовидця, стор. 232.

271. Відступаючи українські війська, повстанці і селяни нищили після себе всі припаси перед надходячим ворогом. 4-го серпня А. Мясковский, галицький стольник жалувався в листі до короля: «Ні городів ні сіл —

одно поле і попіл. Невидно нікого живого: ні людей, ні звірів тільки птиці у воздусі». A. Grabowski, *Starożytna Polska*, t. I, str. 285-286. Див. також його лист до канцлера Лещинського.

272. Три дні після повороту хана з-під Берестечка в Крим прибуло українське посольство (21/31 липня, 1651 р.). У висліді чого хан вислав 5/15 серпня малу поміч Хмельницькому під проводом Караш-аги. 20-го серпня вислані війська на поміч Хмельницькому стояли ще в Перекопі. М. Грушевський, т. IX, стор. 315; Див. також Акты ЮЗР, т. III, но. 323-25, липень і пізніше, 1651, стор. 458-59. Листи хана до гетьмана з повідомленням про 100.000 поміч.

273. Лупул, щоб змінити приязне відношення Туреччини до України післав до султанського двору своїх представників, які по-мистецьки роздували «успіхи» Польщі під Берестечком. Одначе ні злобні старання Лупула, ні переворот в Константинополі не змогли вплинути на приязну політику Туреччини у відношенню до України. В. О. Голобуцький. *Дипломатическая...* стор. 293-294.

Лупул через своїх агентів з Царгороду доносив польському королеві, що Порта зараз після Берестечка підтримує на душі козаків. М. Грушевський, т. IX, стор. 316-317.

274. Див. лист гетьмана у відповідь на це посольство. І. Крп'якевич. Документи... но. 147, стор. 225-226. «1651, вересень. Табір під Білою Церквою. — Лист до турецького султана Мухамеда з повідомленням про укладення миру з поляками та з проханням наказати ханові підтримувати дружбу з Запорізьким Військом». Лист був писаний при кінці місяця вересня із Білої Церкви, зразу після Білоцерківського трактату, а не 4-го листопада. Гетьмана тоді вже не було у Білій Церкві — слушно завважив Крип'якевич.

275. І. Крип'якевич, Документи... но. док. 147; 153, стор. 225-226, 233-234.

З огляду на час і важливість тих документів в контексті українсько-московських взаємовідносин подаємо перший із них в повному перекладі за І. Крип'якевичем:

Великий анатолійський царю і володарю всієї Греції та інших незліченних земель, міст і замків, султане Ахмете.

Покірно кланяємось вашій царській милості, як вірнопіддани, і схиляємо голови до ніг в. ц. м. Цими днями підданий вашої царської милості Осман-чаус разом з нашими послами прибув до нашого війська в доброму здоров'ї і привіз листа в. ц. м., якого ми, як годиться, найпристойніше прийняли. В. ц. м. обіцяв нам прислати на допомогу кримського хана та інші війська з Добруцької землі, але ми, не бажаючи марно витратити час, з поміччю найвищого бога мали страшну битву з ляхами, про що розповість в. ц. м. Осман-чаус, який брав участь у всіх битвах і бачив, що тут діялося. Але тому, що підкріплення як з Криму, так і з Добруцької землі запізнилось, нам довелось укласти мир з ляхами. Однак залишаємось з татарським ханом у стійкій і від-

давна непорушній приязні, якої хочемо додержатися до останньої хвилини нашого життя, як також хочемо бути вірнопідданими і в. ц. м. Нурадин-салтан, перебуваючи у нас, мужньо, як годиться доброму воїнові, поведився у всіх боях і гідний того, щоб за цю свою відвагу бути вшанованим і одержати справедливу нагороду разом із належною подякою. І хоч ми уклали мир з ляхами, однак тримаємо їх у руках і при нагоді підкоримо їх усіх владі в. ц. м. Тому покійно просимо, щоб ти знову писав листи до хана, щоб він зберіг приязнь, яку ми з ним установили, і якщо нам потрібно буде, на одне наше слово якнайшвидше прибув на підмогу, тому що ляхи, гарантовані укладеним миром, перейшли на відпочинок за Дніпро; побивши їх, легко примусимо решту віддатись під владу в. ц. м. А тепер віддаємо наш поклін, як вірнопіддані, і просимо пана бога, щоб дав в. ц. м. доброго здоров'я і забезпечив перемогу над кожним ворогом.

В таборі під Білою Церквою, 4 листопада.

В. ц. м. вірний і низький підданий Богдан Хмельницький з Військом Запорізьким.

276. Цит. за М. Грушевським, т. IX, стор. 316. Докл. див. Збірка Піноччі, арк. 310 нenum.

277. М. Грушевський, т. IX, стор. 316-317.

278. Акты ЮЗР, т. III, no. 327, стор. 461.

279. Воссоединение. . . т. III, no. 33, стор. 76-77.

280. Акты ЮЗР, т. III, no. 327, стор. 461-465. Звідомлення Богданова передане в Посольському приказі про переговори назаретського митрополита Гавриїла, які він вів з доручення московського уряду з Богданом Хмельницьким.

281. Див. також передані зібрані «вісті» про ситуацію в Україні Богдановим в Розрядний приказ. Акты ЮЗР, т. III, no. 328, стор. 365-376.

282. Цікаво відмітити, що листи привезені «секретною місією» Мануйлова і Данилова були перекладені на московську мову в Посольському приказі Борисом Богомольцевим і Дементієм Черновим 6-го червня, а на день скоріше тобто 5-го червня є датована інструкція для митрополита Гавриїла. Не виключене, що зміст листів міг бути знаний в часі складання інструкції.

283. Воссоединение. . . т. II, no. 191, стор. 465. Супровідний лист гетьмана до царя для митрополита Гавриїла.

Д-р Блянка ЄРЖАБКОВА

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ОЛЕКСАНДРА КУЛЬЧИЦЬКОГО 1895-1980
(В четверту річницю смерти)

IV

Вже декілька місяців після його смерти в часі літнього семестру УВУ в 1980 році в Мюнхені відбувся вечір присвячений пам'яті проф. О. Кульчицького, в програмі якого також виступала авторка цієї студії з особистими спогадами про Покійного. Тому, при цій нагоді, бажаю, між ін., поділитися з читачами деякими думками, висловленими авторкою.

Проф. О. Кульчицький був визначним посередником у передаванні філософічно-антропологічного та психологічного знання студентам; він пробуджував у них справжнє наукове стремління і полегшував цей процес своїми дорогоцінними порадами. Його гуманність, уважливість і терпеливість у відношенні до своїх студентів і співпрацівників були безграничні.

Я особисто, мала окрему нагоду і велику честь студіювати у проф. Кульчицького, а після закінчення студій вдержувати з ним постійний зв'язок. Багато разів я відвідувала його в Парижі і вела регулярне листування з ним протягом декількох років. Осінню 1977 року, після першого серйозного захворювання, проф. Кульчицький писав про свою наукову діяльність:

«Живу під великим напруженням тому, що вже за два тижні матимемо на Сорбоні симпозій, присвячений Іванові Франкові. Моя роль на цьому подвійна: як голова Делегатури у Франції і декан УВУ, та одночасно як промовця, який має говорити про філософічно-антропологічні виміри Франкової поезії 'Мойсей'».

Два роки пізніше, в 1979 р., проф. О. Кульчицький, хоч дуже хворий і фізично ослаблений, все ж таки виявляв велику віру та оптимізм:

«Загальний стан мого здоров'я не зовсім добрий. І про подорож до Мюнхену під цю пору не можна думати. Це — перешкоджає у закінченню запланованої статті про потрійне визнання УВУ, тобто — німецькими властями, українською діаспорою та самим професорським складом УВУ».

До нас, чехів, проф. Кульчицький завжди ставився дуже прихильно. Він не тільки з чехами втримував близькі зв'язки, але й добре знав чеську історію, чеську духовість, а передусім був добре ознайомлений з творчістю відомих чеських особистостей, таких як Ян Амос Коменський, Карел Чапек та ін.

У листі з 1977 року він писав: «Тішуся вашими плянами співпрацювати з УВУ, якому я віддав третину мого життя; зокрема я радий з вашого наміру працювати над Коменським».

Проф. О. Кульчицький виявив бажання, щоб я виступила з доповіддю про українсько-чеські літературні зв'язки в Парижі в листопаді 1979 р., в рамках діяльності Делегатури УВУ у Франції, якої він був неперевершеним головою. Його вступ до моєї доповіді і був його останнім виступом, а його рецензія-стаття про цей виступ появилась у січні і лютому 1980 р. в трьох українських часописах.

В його останнім листі до мене, з кінця січня 1980 року, власноручно написаним, після останньої важкої операції, проф. Кульчицький і далі виявляв велике зацікавлення духовим життям. Хоч і тоді вже майже нічого не видів, проте його ум і думки були зовсім здорові і значущі. З вдячністю він прийняв від мене магнітофонні касети, набуті для нього в німецькій бібліотеці для сліпих, про що він писав: «З великим вдовolenням слухаю творів Гетого з магнітофонної стрічки. Я вам вдячний, що ви мені дали цю велику нагоду мати зв'язок з духовим світом та можливість слухати твори з німецької літератури та філософії».

*

В попередніх числах «Визвольного Шляху», протягом останніх трьох років, друкувалася серія статей під загальною назвою «Бібліографія наукових праць О. Кульчицького, 1895-1980». Перша частина (XXXIV, 2, лютий 1981, стор. 220-229) займалася науковими працями-монографіями та журнальними статтями. Друга (XXXV, 6 і 7, червень і липень, 1982, стор. 759-763 і 865-870) — газетними статтями, а третя (XXXVI, 6, червень, 1983, стор. 730-739) — доповідями проф. О. Кульчицького.

Четверта й остання частина друкується тепер і охоплює рукописи, які знаходяться у посіданні вдови по Покійнім Професорові, в пані Людмили Синенької-Кульчицької в Парижі. Рукописи проф. Кульчицького, що їх можна було віднайти і впорядкувати, являють собою показне число, бо

аж 264 позицій. Вони написані у чотирьох мовах, а саме: в українській — 194, німецькій — 35, французькій — 34 та англійській — 1.

Сьогодні важко встановити, коли і де та котрі із них були друковані, і під якими назвами. Одне є певне, що вони заторкують незвичайно широкий тематичний діапазон. Відомо, що Покійний, опрацьовуючи різні теми, не задовольнявся їхньою першою версією; до деяких він знову повертався, їх наново опрацьовував і закінчував, а інші залишалися в рукописній формі.

Можливим є, що в деяких випадках друкована стаття мала нову назву, ніж початкова назва рукопису. У випадках, коли назва публікації і назва рукопису були ідентичні, тоді цієї позиції не включено у рукописи, а тільки у монографії, журнальні та газетні статті і доповіді. Тому, що рукописи не є датовані — вони подані в поазбучному порядку.

Я глибоко переконана, що ця чотирочастинна студія «Бібліографія наукових праць О. Кульчицького» є першим кроком у напрямі до повного дослідження спадщини колишнього ректора, декана і професора філософії та психології УВУ, заслуженого науковця та громадського діяча, справжнього патріота свого народу. Поява дальших студій про проф. Кульчицького буде заслуженим вкладом у належне відзначення дев'ятдесятиліття з дня його народження, яке припадає в 1985 році, а Ювілейний науковий збірник був би відповідним признанням за його заслуги на науковім та громадським полі.

Рукописи проф. Кульчицького

Рукописи в українській мові

«Аналіза російської природи советського комунізму у Н. А. Бердяєва», — 47 стор.

«Анкета Комісії Допомоги Українському Студентству призначена для українських високошкільних і середньошкільних студенток і студентів», — 6 стор.

«Аспекти психологічного вивчення советської людини», — 14 стор.

«Ахілева п'ята московсько-комуністичного велетня», — 6 стор.

«В день врочистого вручення грамоти почесного докторату Степанові Шахові», — 10 стор.

«Велика ставка», — 8 стор.

«Весела ревія на сумну тему», — 6 стор.

«Виграна битва за душу дитини», — 4 стор.

«Виклади УВУ в НАМЮР у відгуках бельгійської преси», — 3 стор.

«Виховний ідеал українців в діаспорі в світлі соціології еміграції», — 9 стор.

«Виховник і вихованок у виховному процесі», — 5 стор.

«Враження викладача Високошкільного літнього курсу в Люрі», — 7 стор.

«Вступні дидактичні завдання до підручника Расселя: Історія західної філософії», — 38 стор.

«В трикутнику підземельної праці», — 3 стор.

«Гадки з приводу відзначення 40-ліття Української державности в Парижі», — 4 стор.

«Геопсихічні чинники та геопсихічний аспект формування української психіки», — 4 стор.

«Глибинно-психічний чинник і доглибно-психічний аспект формування психіки української людини», — 6 стор.

«Григорій Сковорода провісник персоналізму», — 10 стор.

«Грудки думок на свіжу могилу» (Пам'яті О. Івана Яцкова) — 4 стор.

«Дві доповіді Всечеснішого о. Йосифа Дюкарма в рамках діяльності УВУ», — 4 стор.

«Дві концепції майбутности Українського Вільного Університету», — 9 стор.

«Деклярація про релігійну свободу і про взаємини Церкви із нехристиянськими релігіями в світлі провідних ідей 'Аджорнаменто', — 16 стор.

«Дія УВУ в очах ворогів і приятелів» — 4 стор.

«Доповідь в Безін-Шалеті», — 1 стор.

«Доповідь в італійському науковому осередку в Римі про проблематику психічної формації України», — 2 стор.

«Досягнення української політичної інформації у Франції», — 5 стор.

«Езотерична концепція людини в Олеся Бердника», — 4 стор.

«Ефективні і ефектові почини української еміграції», — 4 стор.

«Завдання всенародних ювілеїв, присвячених пам'яті духових провідників народу. . .» — 8 стор.

«Закономірності та неповторності історії», — 7 стор.

«Записки з обміну думок з п. редактором О. Штулем, дня 2.6. у справі проекту пропам'ятного числа Укр. Слова з нагоди приїзду Емінінції Й. Сліпого», — 1 стор.

«Завваги до редакційної підготовки перекладу твору сл. п. К. Королевського «Митрополит Андрей Шептицький, призвідник-промотор з'єднання нез'єдинених слов'янських Церков і Виховник свого народу», — 10 стор.

«Завваження до Високошкільних Літніх Курсів Українознавства УВУ», — 1 стор.

«Завваження і пояснення до першої серії термінологічно-словникових матеріалів українського підручного філософічного словника» — 10 стор.

«Збройне рамя і неозброєний розум», — стор. 8 стор.

«Збереження пропащого світа», — 4 стор.

«Звернення Ректора Кульчицького до українських студентів Європи, на зустрічі їхнього Конгресу із українським громадянством Парижа, 24.4.1963», — 2 стор.

«Звіт Голови КОДУС-у з діяльності, пов'язаної із його участю в СКВУ і перспективами співпраці із Секретаріатом СКВУ», — 6 стор.

«Звіт заступника декана із діяльності від 1.2. до 10.3.1969 р.», — 7 стор.

«Звітний комунікат з поїздки до США й Канади», — 3 стор.

«Звіт професора О. Кульчицького з його об'їзду Америки і Канади 1964 р.», — 3 стор.

«Здійснення виховного ідеалу української діаспори у світлі сучасної педагогіки та ним визначених виховно-дидактичних вимог в перспективі розвиткової психології», — 4 стор.

«Зміст Ректорату», — 7 стор.

«Зміст Ректора УВУ за академічний рік 1962-1963», — 15 стор.

«Знання рідного — джерелом любови рідного», — 3 стор.

«Зустріч української громади Парижу із Григорієм Сковородою», — 3 стор.

«Зустріч з українськими працівниками підземелля», — 3 стор.

«Ідея європейського університету та советське високе шкільництво», — 6 стор.

«Імперативна форма кантівської етики», — 3 стор.

«Інформація чужинецького світу, як одно із завдань УХР»

«Історія книжки про літературознавця проф. Миколу Плевака», — 7 стор.

«Історичні чинники і історичний аспект формування української психіки», — 6 стор.

«Кенігштайн глядить на Схід», — 4 стор.

«Кетман — або подвійна свідомість коекзистенціалістів», — 8 стор.

«Комплекс меншецінності, як характеротворче явище дитинства, і його небезпека для українського виховання в діаспорі», — 4 стор.

«Комунікат до римського радіо — мова про доповіді проф. Кульчицького на німецькому університеті в Мюнхені в семінарії проф. Лерша», — 2 стор.

«Комунікат історично-філософичної Секції НТШ», — 3 стор.

«Комунікат НТШ», — 4 стор.

«Комунікат про відзначення 50-річчя зриву української науки до боротьби за волю України», — 3 стор.

«Комунікат про діяльність КоДУС-у»

«Комуністична загроза понад світом», — 6 стор.

«Конгрес Десятиріччя Еміграції та студійні дні виховної проблематики», — 3 стор.

«Конгрес ЦЕСУС-у і світовий семінар ВЛКУ в Мюнхені — нагодами конфронтації із студентством української діаспори», — 6 стор./15 стор.

«Конфронтація науки і політики», — 5 стор.

«Культуроморфічний чинник і культуроморфічний аспект формування психічного життя української людини», — 8 стор.

«Літературний вечір — інший від інших», — 3 стор.

«Людина поміж релігією і підмінкою релігії — Християнство і большевизм», — 2 стор.

«Людина як НУМЕНОН (річ сама в собі) (das Ding an sich) з перспективи філософічної антропології», — 8 стор.

«Маляр самотности» (Спроба психокритики чергової виставки Я. Гніздовського, Галері Крюз, 25.10. до 7.11.1957), — 8 стор.

«Ментальність сучасного українського студентства у призмі вражень із Конгресу ЦЕСУС-у і світоглядного семінара ВЛКУ», — 5 стор.

«Методологічні і термінологічні завваження», — 14 стор.

«Мистецтво у службі ідеї України», — 2 стор.

«Між життям і історією», — 8 стор.

«Місто померших і острів краси», — 5 стор.

«Місце О. Шульгина поміж життям та історією», — 2 стор.

«Надійний Залів». (Думки про вакаційний Курс в Санліс) — 5 стор.

«Нарис духової постаті Митрополита», — 16 стор.

«Нарис характерології українського народу», — 8 стор.

«Нарис проекту осередка дослідів українського релігійного життя», — 2 стор.

«Наука зброєю національних змагань», — 5 стор.

«Наука на служби нації», — 3 стор.

«Наукова думка і політична дія», — 5 стор.

«Наукова інформація, пропаганда і діяльність УВУ», — 4 стор.

«Науково-філософська діяльність монс. Володимира Маланчука як співробітника Богословського квартальника «Голос», — 11 стор.

«Наукова правда найкращим засобом пропаганди», — 2 стор.

«Наша доба у пошуках оновленої людини», — 8 стор.

«На шляху до оформлення світогляду», — 4 стор.

«На шляху до охоплення підсумків досліду української еміграції», — 15 стор.

«На шляху до синтезу дослідів української еміграції», — 7 стор.

«Незнаний Митрополит», — 30 стор.

«Нова людина» як психосоціальна проблема вільного і комуністичного світу, — 1 стор.

«Нові Обрії, 20 лютого 1971», — 1 стор.

«Новорічні думки з приводу значущої події», — 6 стор.

«Обіжний Лист організаційного комітету студійної конференції у Парижі 29 травня 1979 р. з нагоди 50-річчя смерті Симона Петлюри», — 3 стор.

«Окцидентальні і неокцидентальні компоненти в українському національному характері», — 21 стор.

«Окцидентальні і неокцидентальні компоненти української психіки», — 4 стор.

«Олесь Бердник — поет небувальщини», — 3 стор.

«Опитний Листок Комісії Допомоги Українського Студентства для високошкільних українських студенток і студентів», — 6 стор.

«Організація вивчення української еміграції в світовому масштабі», — 1 стор.

«Основні прикметності азійсько-орієнтальної психіки».

Пам'яті проф. д-ра Наталії Василенко-Полонської, Декана Філософічного факультету УВУ», — 2 стор.

«Пам'яті справжньої людини», — 4 стор.

«Перегляд цілоти проблематики дискусійного Семінара «Психодидактичні аспекти українознавчої освіти» на Курсі вчителів українознавства в Брадфорді і пояснювальні зауваження до поодиноких проблем», — 12 стор.

«Переслідування релігійної людини за залізною занавісою — предметом міжнародної наукової дискусії», — 14 стор.

«Персоналістична концепція людини», — 4 стор.

«Перспективи вивчення і унапрявлення ментальності сучасного українського студента», — 4 стор.

«Перспективи і потреби майбутньої діяльності УВУ в 1963/64», — 2 стор.

«Під знаком оновлення людини», — 4 стор.

«Під знаком загроженої людини», — 9 стор.

«Під знаком Короля Данила», — 6 стор.

«Підсумки мандрівки по Америці у службі сквородинської ідеї людини», — 5 стор.

«Плян об'їзду скупчень української еміграції в США і Канаді з метою виголосити наукові доповіді, в часі від 4.3.-20.5.64», — 1 стор.

«Подорож проф. Кульчицького по Америці і Канаді 1974» — 7 стор.

«Поезія посестрою філософії», — 3 стор.

«Політика і політична інформація», — 4 стор.

«Політична інформація — політикою недержавних націй».

«Постать Григорія Сковороди увійшла у світ франкомовної культури», — 11 стор.

«Постать С. Петлюри у перспективі гуманістичної психології», — 9 стор.

«Постійності і змінності у долі Католицької Церкви в комуністичному світі», — 10 стор.

- «Пояснювальні завваження до поодиноких проблем», — 2 стор.
- «Праці Психологічного Інституту при УВУ — проф. О. Кульчицький», — 4 стор.
- «Присвячена Шевченкові виставка української еміграційної книжки», — 5 стор.
- «Проблема нового упорядкування Східної Європи», — 2 стор.
- «Проблема розуміння чужо-національного психічного життя та питань порозуміння між народами», — 3 стор.
- «Проблема ступня насичення французької opinіi відомостями про Україну».
- «Проблематика еволюції технічної цивілізації та питання збереження національного характеру українця на еміграції» — 6 стор.
- «Проблематичні аспекти психосоціального вивчення української еміграції», — 14 стор.
- «Проминальне і вічне», — 7 стор.
- «Пропаганда і наука», — 6 стор.
- «Пропозиція організувати в рамках Високошкільного Літного Курсу Українознавства «дискусійний семінар» на тему «Українська високошкільна молодь шукає свого місця в сучасному світі», — 5 стор.
- «Пророчий чар безсилої жінки» (про Лесю Українку), — 3 стор.
- «Проф. Пер Паскаль як історик розвитку російської культури», — 7 стор.
- «Про що йдеться у 55 сторінковій праці «Григорій Сковорода — філософ себепізнання — предтеча персоналізму» і якого культурно-політичного досягнення можна сподіватися від зазнайомлення із нею чужинецького наукового світу для української справи?» — 4 стор.
- «Про юність і поезію», — 4 стор.
- «Проблема нації в обличчі сучасного світу», — 4 стор.
- «Психіка на тлі дійсности», — 22 стор.

(Закінчення буде)

Богдан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

«У К Р А Ї Н А — Б А М»

БАМ — Байкало-Амурська Магістраль — найсміливіший плян розбудови залізничного шляху у високогірському районі Сибіру, на північ від Байкалського озера і гірського хребта Чіта, що починається від лінії Братськ-Усть-Кут і з'єднується із південною лінією залізниці у місті Комсомольськ на Амурі. Траса, якою проходить нова лінія, матиме 3.400 км. довжини. До завершення пляну залишається 200 км. будови шляху, тунелів та мостів, станцій та житлових приміщень для робітничих бригад. Десять років тому, в квітні 1974 року вирушив перший загін будівничих магістралі БАМ, на будову якої мобілізовано молодь усіх республік ССРСР, в тому України в першу чергу.

«Радянська Україна» з 10-го квітня 1984 року принесла статтю п. з. «Україна — БАМ». Стаття — це інтерв'ю кореспондентів газети, Л. Даєна і Є. Красновського, із керівними особами КП ССРСР і УССРСР. Яка мета цього інтерв'ю? Автори пояснюють. Їхні питання заторкували справи: «... Який внесок у будівництво магістралі роблять трудівники нашої республіки (УССРСР)? Як її посланці працюють на трасі? Як колективи підприємств України виконують свої договірні зобов'язання по поставках перед бамівцями?»

В обмежених правах республік, міністерства яких стали філіялами міністерств ССРСР і підпорядковані їх директивам, в останніх роках термін «батьківщина» відноситься виключно до ССРСР і вповні зникає щодо адміністративних одиниць, як республіка, союзна чи автономна, або автономний край. Термін «держжава» в умовах московської советської імперії відноситься виключно до ССРСР. Це має не лише значення адміністративно-державного характеру, але й національного. Вживається все частіше замість термінів «український нарід», «білоруський нарід» чи «литовський нарід» — новий термін «советський нарід», під поняття якого входять усі народи ССРСР, а країни названих народів стали недостойними вживати назви «батьківщина» у пресі та літературі як теж і в наукових виданнях. Саме тому усі засоби пропаганди намагаються розвинути почуття всесоюзного патріотизму «советського народу», що має бути духовим мотором для творчого ентузіазму розбудови надр та індустрії ССРСР, без огляду на якій території

республіки будови відбуваються, які є тільки складовими частинами спільної «батьківщини».

Отже, яке значення, наприклад, для України, має БАМ? Чи це лише будова залізничної траси? Ні, автори інтерв'ю кажуть: «... Та справа, звичайно, не тільки в рейках. Вздовж траси виросли нові міста, селища, стало до ладу чимало об'єктів господарського і культурно-побутового призначення. Вітчизна (імперія — Б. С.) отримала ключі від незліченних багатств цього краю. Швидше буде введено в господарський оборот країни великі запаси вугілля, лісу та інших природних ресурсів».

Формально Сибір належить до Російської Советської Федеративної Соціалістичної Республіки. Силами саме цієї республіки повинні бути реалізовані плани її розбудови, головні її робочими та фінансовими силами. Однак господарські проекти цієї республіки виконуються силами трудових ресурсів усіх республік, а рівночасно їх матеріальних ресурсів, будівельних матеріалів, машин та відповідних сирівців. Ця колоніальна експлуатація союзних республік, а зокрема Української ССР, прислонюється пропагандивними гаслами «будови комунізму», «інтернаціоналізму», «чуття єдиної родини», «патріотизму на службі батьківщини», рекламованої постійно в пресі межами — «від Карпат до Курил!»

Представникам «Радянської України» сказав К. Мохортов, начальник ГоловБАМбуду і заступник міністра транспортного будівництва ССРСР: «... Будова привертає увагу не тільки розмахом звершень. З перших днів свого народження вона стала, воістину, всенародною, справжньою інтернаціональною школою виховання (обмосковлення — Б. С.) тисяч трудівників. Трасу будують посланці Москви і Ленінграда, України і Білорусії, Молдавії і Грузії, представники всіх союзних республік нашої Вітчизни. Слово «БАМ» увійшло в словник Країни Рад, як слова «Магнітка», «Дніпрогес», «цілина», «супутник». Воно стало паролем трудового героїзму наших днів. У багатоголосому хорі цієї гігантської будови на повну силу лунає і голос трудівників України. Більше б нам таких шефів!»

Що ж означає бути шефом фараонських будов комунізму однієї шостої частини світу — ССРСР? Це означає мобілізувати робочі сили десятків, а то й сотень тисяч людей із немосковських земель, виривати їх із рідної землі, кидати їх, як за царя Петра козацькі полки в болота майбутнього Петербурга, в сибірську тайгу, вічну мерзлоту, в снігом і льодом покриті гори Чіти — Якутії, пробивати тунелі, будувати мости, прокладати рейки, споруджувати нові селища і міста. Шефство — означає, що республіки із власних ре-

сурсів, із бюджетів, схвалені на власні потреби республік, «зобов'язуються» доставляти технічне обладнання, машини, а навіть житлове устаткування окремим відтинкам гігантної будови, для спорудження нових поселень, нових міст. Цитуємо один із прикладів «одушевлення» та «партійної вірності» шефів України, прикрашеної косметикою пропаганди: «... Ветеран партії і комсомолу, В. А. Карпенко передав символічну естафету учасникові спорудження БАМ-у молодому комуністу Олександрові Бандарю. Десять років минуло відтоді, як уродженець Боярки... поклявся з гідністю пронести естафету батьків. І слова свого додержав. Ні він, ні члени його бригади не спасували перед труднощами на одній із найскладніших діляниць траси — Бурятській. Десятки тисяч юнаків і дівчат, відгукнувшись на заклик партії, вирушили на магістраль. 7,300 з них були представниками комсомолу нашої республіки. Це їхні невтомні руки пробивали багатокілометрові тунелі у скельних масивах, зводили насипи і укладали колії, споруджували будинки, клуби і дитячі садки. Але шефство молодих посланців України... не кінчається. От і недавно за комсомольськими путівниками виїхали на БАМ 60 юнаків і дівчат. Вони працюватимуть провідниками у вагонах поїздів, які мчатимуть трасою».

Наведена цитата — це тільки один фрагмент, один відтинок невідільних робіт, що їх виконують «посланці» України. Чергова цитата, яку нижче наведемо, це слова В. Коновала, бригадира «Укрбуду», завданням якого було збудувати «Місто на вічній мерзлоті». Так називає його «заслужений будівельник УССР» Коновал у своєму інтерв'ю: «... Не впізнати рідного Ургала. Коли понад дев'ять років тому наш загін «Київ» прибув сюди, на сувору далекосхідню землю, тут стояло кілька одноповерхових дерев'яних гуртожитків. Їх звели посланці Донбасу, які прибули трохи раніше. А сьогодні кількатисячне білокам'яне місто — окраса суворого краю. Рівними рядами вишикувалися багатоповерхові житлові будинки на вулицях з такими близькими серцю назвами: СССР, Київська, Донецька, Артема... Понад 85 тисяч квадратних метрів житла вже спорудив колектив «Укрбуду», в тому числі чимало — понад план. У селищі є школа на 1,176 учнів, два дитячих садки, лікарня, їдальня — все, що треба мешканцям, будівельникам і експлуатаційникам БАМ-у...»

Для БАМ-у працюють заводи України. П. Шевченко, заступник головного інженера виробничого об'єднання «Ворошиловградтепловоз», інформує авторів репортажу «Радянської України» про «шефство» його заводу: «... Значна частина траси проходить через гори, зону високої сейсміки. До того ж і клімат тут своєрідний:

в літку спека, взимку — до мінус 40-55 градусів. Ясно, що водити поїзди за таких умов можна тільки з допомогою потужних спеціально обладнаних тепловозів. Для створення цих машин в об'єднанні і були виділені близько 200 кращих спеціалістів. Пошук виявився нелегким: необхідно було досконало вивчити як поводитиметься на БАМ-і кожен вузол. Вже торік перші дві машини, відправлені нами на трасу, провели великагогові состави і за відозвою спеціалістів добре зарекомендували себе. У нинішньому році ми адресуємо на БАМ-і ще п'ять чотирисекційних тепловозів сумарною потужністю 12 тисяч кінських сил. До речі, дизелі й електроустаткування, встановлені на них, теж виготовлені на Україні — на харківських підприємствах.

У ці дні в депо Красний Лиман проходить випробування ще одна машина, призначена для БАМ-у, — тепловоз ЧТЗ-ІЗО. Ряд спеціальних пристроїв гарантує йому невразливість від будь-яких холодів».

«І в Кривому Розі будують Ургал», сказав кореспондентам Д. Савин, начальник Криворізького домобудівного комбінату. «Тисячі кілометрів відділяють Придніпров'я від траси Байкало-Амурської магістралі. Але не в переносному, а в прямому розумінні слова і в Кривому Розі будують БАМ. Що мається на увазі? А ось що. Всі багатопверхові будинки в Ургалі змонтовані з конструкцій, виготовлених на нашому домобудівному комбінаті. В повному комплекті ми надсилали їх на Далекий Схід. У нинішньому році перед нашим колективом поставлено завдання — виготовити панелі та інші конструкції для спорудження трьох нових будинків. Ми вирішили виконати почесне замовлення достроково. . . Не раз до нас приїжджали дорогі гості з Ургала — будівельники міста в зоні вічної мерзлоти, зокрема бригадир монтажників М. І. Скорина. Очолюваний ним колектив із наших конструкцій монтує на Далекому Сході будинки».

Висотування людських сил і матеріальних ресурсів буде продовжуватися коштом України і українського народу. У передовиці «Правди» (з 2-го жовтня 1984 року) п.з. «Пабеда на БАМ-е» читаємо:

«От і настав він, довгоочікуваний момент: на півночі Чітинської області покладено останню ланку Байкало-Амурської залізничної магістралі. Це велика перемога не лише багатотисячного колективу бамовців, але і всієї нашої країни, бож Північний Транссиб — будова, воістину, всенародня. Щоб прокласти через непрохому тайгу другий шлях до океану, треба було перемістити сотні мільйонів кубометрів землі, прокласти більше трьох з половиною ти-

сяч кілометрів рейок, пробити в горах десятки кілометрів тунелів, побудувати багато мостів, складних інженерських споруд, звести ряд селищ, станцій і т.п. Однак тепер треба на БАМ-і більш енергійно зайнятися його загосподаренням. Йдеться про електрифікацію ділянок. Шефи БАМ-у доконали дуже багато. Одних лише будівельно-монтажних робіт на їх рахунок сотні мільйонів рублів. Збудовано більше чотирьохсот тисяч квадратних метрів житла, багато шкіл, дитячих садків, поліклінік, крамниць, клубів. А треба побудувати чи не вдвоє більше. Зачинателі БАМ-у, напевно, не могли і уявити собі, що у суворому кліматі тайги за пройдені роки з'явиться поверх шістдесят тисяч немовлят — корінних бамівців. Так, що будівничим БАМ-у ще надто рано готувати валізи, ще надто багато роботи перед ними».

Як бачимо зі сказаного десять років каторги на БАМ-і — мало. Крім нових кадрів, що прибудуть, старі з десятирічним стажем, як Олександр Боднар «підпишуть чергові контракти». Відірвані від України, або вже народжені в Сибірі (за десять років, лише на магістралі БАМ-у, 60 тисяч дітей, з того більшість української крові) будуть не лише «будувати комунізм», але й плекати патріотизм «інтернаціональної батьківщини» московською мовою в побудованих ними садочках і школах з надісланих із України будівельних матеріалів.

А рівночасно для «відтворення продуктивних сил» в Україну прибуватимуть з усіх республік СРСР багатотисячні кадри «кваліфікованих працівників» на благо «батьківщини» і на перемогу ідеалів «советського народу» через «дружбу народів» і «злиття націй». Цей процес і форми московського переселення народів на терені цілого СРСР під параваном переміщення продуктивних сил для будови комунізму охоплює мільйони осіб усіх національностей, щоб позбавити усі народи національної території, мови та культури, а на базі московського народу, мови і його культури, створити однорідну імперію, здібну на чергові підбої в Європі, Азії, а може і в Африці та на американському материку.

Огляди, рецензії

Володимир ЖИЛА

ПОМІТНИЙ ЗДОБУТОК НАШОЇ ІСТОРИЧНОЇ ДУМКИ

У Вінніпезі вийшла книга д-ра Михайла Г. Марунчака *The Ukrainian Canadians: A History*. Окремі питання цієї важливої праці автор розробляв раніше. Маємо на увазі п'ять томів його *Студій до історії українців Канади* й два томи *Історії українців Канади* та ряд інших видань меншого розміру, присвячених Петрові Гаврисишинові, канадській Теревовлі, зустрічі з українськими піонерами Альберти тощо. У названій книзі д-р М. Марунчак значно розширив і доповнив свої спостереження та подав багато нових документів, корисних для потреб англомовного читача.

Книга в цілому має різнобічний характер і є помітним здобутком нашої історичної думки про українців поза межами України. Нею з успіхом скористаються англомовні фахівці, що вивчають етнічні групи Канади та наша молодь.

У праці обговорено детально суспільні, економічні, національні, політичні й культурні надбання, що з'явилися за останні 90 років побуту українців у Канаді. Відповідно до трьох періодів української іміграції до Канади, матеріал розміщено в трьох частинах («Піонерська доба», «Доба розвитку» та «Доба завершення» з окремим розділом «Декада багатокультурності»).

У першій частині автор розглядає причини іміграції та її початки до вибуху першої світової війни. Питання: куди простував український імігрант? — є центральною темою цієї частини й дальшого дослідження. У відповіді на це питання виявляється твердо визначена позиція нашого вченого, який відстоює українські національні потреби та послідовно бореться за їх краще з'ясування й уточнення. Конкретна, ділова, багата фактами розповідь є ваговим внеском у розкриття здобутків іміграції та висвітлення її проблематики. Автор широко говорить про громадські досягнення, які були важливою передумовою українських успіхів. У зв'язку з цим він описує життя перших імігрантів, звертаючи особливу увагу на зміст і форму їхнього змагання з канадською природою, підкреслює їхні особисті вартості та матеріальні достатки. У їхніх зусиллях він помічає багато індивідуальних прикмет, які давали їм можливість рости та закладання

основ для ширшого розвитку. Почуття самодостатності було поважним фактором у подоланні труднощів і суперечностей, що їх складало життя та дійсність, яка спочатку була чужою і неприйнятною та могла легко заломати навіть сильну людину. Треба було мати дійсно дуже бажання та визначену мету, щоб опертися новому оточенню. Дійсність часто мінялася, її інтенсивність зростала або послаблювалася. Щоправда, серед перших імігрантів не бракувало ентузіастів, які настирливо старалися підпорядкувати дійсність власним плянам, щоб не пригасити загального потягу серед людей, а навпаки, розвинути його. Отут і велике поле для вивчення індивідуальних прикмет наших імігрантів та використання їхніх здобутків для кращого засвоєння історичного матеріалу.

У другій частині, автор знайомить читача з подіями між двома світовими війнами та звертає особливу увагу на організаційні справи з метою збереження національної ідентичності, мови й релігійної окремішності серед імігрантів. Його підхід до справи докорінний і як слід сподіватися, він не тільки використовує і підсумовує свої попередні дослідження, але подекуди їх з'ясовує і тим збагачує наше знання про цей період історії. Його спостереження цікаві й корисні для пізнання. Українське організаційне життя, як він стверджує, розгорталося тоді в трьох площинах: вплив канадської дійсності на українського імігранта, спільність ідей та мотивів визначених потребами імігранта й канадської дійсності та вплив імігранта на канадську дійсність з метою її практичного збагачення й доповнення. Найважливішим є тут те, що український імігрант зумів швидко зорієнтуватися в канадській дійсності, відчути її діючі сили та зробити правильні висновки щодо своєї діяльності, яка вже тоді позначала перші сліди в історії Канади.

Цікаво написана також остання частина рецензованої книги. Тут дослідник показує здобутки української спільноти та належно їх оцінює, з'ясовуючи їх зміст, напругу та потенціальну силу. Уже із заголовка видно, що ця частина займає чільне місце в книзі та розкриває перед читачем найголовніші справи дослідження. Тут ясно показано, що зусилля українських піонерів не були даремними, а навпаки, вони проклали шлях до успіху та показали вартісними на новому етапі розвитку поза межами батьківщини. Оцінки досягів і росту іміграції послужили доброю базою для дальшого дослідження.

Розділ «Декада багатокультурности» має в книзі автономне значення, але вносить багато нового, бо розкриває основні ідеї канадського суспільно-політичного й культурного наставлення в секторах шкільництва, студій в університетах, боротьби з асиміляцією, вдержання етнічних здобутків та інше. Проголошення багатокультурности, що його зробив прем'єр Трудо 8 жовтня

1971 року було великим досягненням для українців і інших народів. Це був історичний акт «вбиття цвяха в домовину колоніальної Канади», з метою почати нову епоху в розвитку країни й її численних народів.

У всіх трьох частинах автор широко пише про навчання рідної мови, про пресу, літературу, організаційне життя, політичну діяльність, військову службу, про участь наших поселенців, їх дітей, внуків і правнуків в адміністративних, судових і законодавчих органах тощо. У книзі немає імовірних інтерпретацій, автор базується на фактах, що підтримують тези його праці та характеризують хід його думок і дискусій. Він пише про вклад в історію Канади в загальному й про історію здобутків та змагань української спільноти зокрема.

Треба шкодувати, що в книзі такого значення автор не зовсім використовує аналітичний підхід. Мається на увазі логічне розкриття явищ і фактів суспільного процесу, ілюстроване яскравими, повноцінними прикладами. Навпаки, помічаємо, що у викладі матеріалу застосовано принципи наступності й перспективності без поглиблення та систематизації вивченого. Це торкається, насамперед, першої і другої частин, де зміст, обсяг і побудова матеріалу мають багато спільного. Третя частина різко відрізняється від попередніх, бо в ній автор уже зумів перебороти обмежений практицизм однобічного захоплення та став більш всебічно розвивати свої спостереження, тобто збагачувати їх аналізами та розробляти тривкі думки про вивчене. Таким чином, його аргументи стають більш корисними, набираючи потрібної ваги в оцінці здобутого.

У праці помічаємо велику відданість справі з боку автора та міцні підвалини його світогляду. Кожна частина має також обширний матеріал, що пов'язує українську канадську спільноту з батьківщиною. Протягом 90 років побуту в Канаді, українці часто виявляли свою любов до України, розглядаючи Канаду свою другу батьківщину, що дала їм притулок для життя та склала умови для культурного й політичного розвитку.

Використовуючи матеріал до історії українців Канади треба мати на увазі певні принципи. Автор підходить до цього розумно й подає свої думки у формі нероз'єданого ланцюга суспільного розвитку, що проходить у двох площинах: ментальності іммігранта й ментальності відповідального громадянина в системі канадської державності. Паралельно він розглядає розвиток української спільноти в системі канадської багатокультурності, де людина живе актуальними питаннями дійсності, широко використовуючи життєдайні джерела свого походження (мову й традиції) та культивує їх для власного добра й для добра всієї канадської спільно-

ти. Це є ті яскраві здобутки, що лягли в основу багатокультурності та знаходять широке застосування в Канаді.

У книзі багато уваги присвячено українським церквам, традиційним релігійним виявам та культурному розвитку. Зображено також здобутки на відтинку радіо, телебачення, фільмів, української науки, преси, видавництва книжок та розвитку музеїв. Не поминено й розвитку українського письменства. Автор згадує імена цілого ряду літераторів та подає багато цікавих фактів про їхню діяльність. У центрі уваги є також осяги в ділянках економічного й політичного життя. Короткі силуетки 122 парламентаристів федерального й провінційних парламентів українського походження — це великий здобуток українських поселенців поза межами України за 90 років побуту в Канаді.

Тут вважаємо за потрібне коротко ознайомити читача з життям і науковою творчістю д-ра Михайла Марунчака. Д-р Марунчак народився 1914 року в Західній Україні, вчився у Львівському й Празькому університетах, де здобув диплом у галузі правничих наук. У роках 1942-1945 перебував у німецьких концентраційних таборах, де зазнав страшних знущань. Вийшовши на волю він очолив як президент, Лігу українських політичних в'язнів. У Канаді д-р Марунчак зацікавився історією українського поселення й написав 16 цінних праць у цій ділянці. 1961 року д-р Марунчак отримав Шевченківську медаль від українців Канади, а 1967 року уряд країни нагородив його медалею сторіччя Канади.

Підсумовуючи, хочемо ствердити, що важливою рисою рецензованого видання є прагнення автора пов'язати всі ділянки життя українського поселенця й дати оцінку досягнень у цій галузі. В книзі чітко вирізьблено ідейний зміст почувань поселенця й його прагнення допомогти собі й Україні та подано багато нового досі невідомого матеріалу з історії українців Канади. У виданні є багато ілюстрацій української церковної архітектури, українських пам'ятників і провідних діячів. Чималою цінністю книги є її обширні покажчики, іменні, предметні, організаційні тощо.

В цілому ж праця д-ра Михайла Г. Марунчака має велику практичну вартість і є важливим надбанням української історичної науки.

Тексас Тек університет

Роман КУХАР

НОВА БІБЛІОГРАФІЧНА ПРАЦЯ

Степан РАДІОН. БІБЛІОГРАФІЯ І БІО-БІБЛІОГРАФІЯ, частина 4. Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук. Делегатура на Австралію. Колонки бібліографії, репродукції документів, статті, індекс. Мельбурн, 1984, стор. 86.

З нагоди 30-річчя української видавничої діяльності в Австралії наш відомий бібліограф, письменник публіцист, громадський діяч, автор «Нарису історії НТШ (Австралія)» й англомовного «Словника українських прізвищ в Австралії», ред. Степан Радіон видав свою четверту з черги частину великої бібліографічної праці, що реєструє українські книжкові, пресові, брошуровані (наукові, літературознавчі й популяризаційні), загальні й авторові, видання в Австралії з 1970-1980-их років.

В біографічному відділі обговорюваного видання поміщено статті довкола діяльності Степана Радіона й відзивів на неї, зокрема з приводу його 70-річчя в 1982 році, а теж цінний з особистого погляду нашого заслуженого бібліографа, документальний матеріал, як грамоти, довідки, оцінки його праці, з боку рідних і чужих наукових кіл.

Степан Радіон, член Наукового Товариства Шевченка й Могилянсько-Мазепинської Академії Наук в Австралії, виконав на цьому терені важливу працю бібліографічної інформації з рамени обидвох наших Наукових установ, чим і задокументував українське ім'я на все майбутнє в цій країні.

Серед багатогранних внесків Степана Радіона в австралійське українознавство є й його сумлінно опрацьований «Словник українських прізвищ в Австралії» (1981 р.), про який проф. Я. Б. Рудницький ось як відзивається (в загальному приведеній оцінці): «Одним із виявів діяльності Центру Українознавчих Студій в Австралії, що має на меті педагогічну, науково-дослідну й видавничу працю, є власне «Словник» Степана Радіона. В цілому — це цінний вклад в українську, а то й австралійську ономастику (назво-знавство)».

Суцільна вартість його праці, бібліографа й дослідника українки в Австралії, має виняткове значення, як і винятковою появою на українському публіцистичному терені є Степан Радіон, автор белетристики, журналіст, літописець нашого сьогодення, науко-

вещь, невтомний трудівник пера, що впродовж довгих десятиріч пильно й вірно стежить за живчиком нашого суспільно-громадського організму в Краю й на еміграції. Його прикладна праця, не послабна і в сучасному емеритованому стані, саме увінчалася черговим бібліографічним успіхом, що відзначає й утривалює науково-творчі здобутки рідних людей пера — наших австралійських земляків. Видання це, як і попередні праці Степана Радіона, вартє суспільного поширення.

За примірником тількищо появленої 4-ої частини «Бібліографії і Біо-бібліографії» Степана Радіона треба звертатись на таку адресу:

UMMAN (Australia)
8 Eve Court
Springvale North
Vic. Australia, 3171

А. ГЛАДИЛОВИЧ

НЕЗВИЧАЙНИЙ УСПІХ РОМАНУ ІРИНИ СТЕЦИК «МАЗЕПА, КНЯЗЬ УКРАЇНИ»

З вдовolenням ділюся з нашими читачами приємною вісткою про те, що бельгійська письменниця Ірина Стецик ще в кінці 1982 р. одержала за роман, якому була присвячена стаття в минуло-річному жовтневому випуску «Літератури і Мистецтва», дві літературні нагороди — одну у Бельгії, а другу у Франції. Крім того, вона одержала в тому часі ще одну літературну нагороду в Бельгії за свій психологічний роман «Мертва перла».

Про цей великий успіх письменниці говорить уже сам заголовок статті, що її надрукувала бельгійська газета «Ля Мез» за 15-16 січня 1983 р.: «Три літературні нагороди за несповна 2 місяці для льєжської романістки Ірини Стецик». В цій статті читаємо між іншим: «За несповна 2 місяці льєжська романістка одержала три літературні нагороди. Спочатку це була п'ятирічна нагорода Алекса Паск'є за «Мазепу, князя України», який появилсь у видавництві «Баллян» у Парижі 1981 року. Цю нагороду присуджують що 5 років за історичний роман. Товариство Літераторів Франції присудило за той самий твір нагороду Жан Бужассі. Цією нагородою відзначають твір релігійного або історичного характеру...»

У зв'язку з присудженням цієї нагороди газета цитує з французького щоденника «Ле Фігаро» останнє речення статті Жана

Шальона про нагороджений роман. Через те, що мені пощастило дістати копію довшого уступа цієї статті разом із її закінченням, я наведу цей уступ повністю в перекладі на українську мову:

«З батьківських уст вона (авторка роману — А. Г.) довідалася про те, що можна знати про того, кого росіяни проклинали з покоління в покоління. Справді, анатему на гетьмана Мазепу проголошували щороку в церквах Росії, в першу неділю православного посту, аж до Революції 1917 року. Росіяни, напевно, вперто злопам'ятні тоді, як єдиним «злочинцем» Мазепи було те, що він хотів, щоб його Україна була вільна й незалежна. Видно, що засуджування прагнення до волі не починається тільки від сьогодні! Цього героя неможливої свободи Ірина Стецик зробила також героєм неможливого кохання. Іван Степанович Мазепа любить свою хрещеницю, а вона його. Але хрещений батько не має права женитися із своєю хрещеницею. Все протистоїть їхньому коханню. Релігія, політика, стільки непрохідних перешкод, не кажучи вже про перехоплені листи, непорозуміння, засідки й інші небезпеки, запозичені з арсеналу кохання й з дійсності тогочасних хронік. Таким чином, завдяки її стилеві, повному знахідок, і її розумінню Історії й історій, Ірині Стецик пощастило своїм «Мазепою, князем України» відновити трудний для всіх жанр — історичний роман і відразу поставити себе між великими, які прибувають до нас з Бельгії, між Сузаннами Ліляр, Франсуазами Малле-Жоріс і Домініками Роллен».

Присудження аж двох літературних нагород Ірині Стецик за її роман про гетьмана Івана Мазепу й такі відгуки в пресі, як вищезгадана стаття, що її помістив один з найбільших щоденників Франції, — найкращий доказ високої літературної вартості цього твору й його ролі в ширенні в західному світі правди про боротьбу України за незалежність.

Б. С.

БЕЗСОРОМНА ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ІСТОРІЇ «НОВОГО РУССКОГО СЛОВА»

В числі із 18-го січня 1985 року «Нового Русского Слова», що появляється у Нью-Йорку, М. Вольф помістив статтю п. з. «Крещеніє Руси». Як звучить заголовок статті, виглядає все добре. В часі хрищення українського народу у його столиці держави, в Києві, ця держава справді в тому часі мала назву Русь, а нарід називав себе «русь» у множині, а в однині — русин, або русич. Прикметникова форма «руський» ніколи не відносилася до назви

народу, хіба до його мови, землі і т.п. Є така назва як «Руська земля» і т.п.

Національна назва москалів, чи як їх офіційна тепер назва подається — росіян, часто виступає як «русскіє», прикметникова форма, яка виникнула із факту, що племена на північ від Руси («Руської землі») не вживали назви «русин», а виключно адміністративні сили імперії Києва, залоги якого контролювали цілість держави. У літописах не знаходимо терміну для назви народу — «русскій», а переважно — «Русин». Назва прикметникова «русскій» — це назва підданства чужих Русі племен, що русинами не були і поширилися на терени колишньої руської імперії, завойовані і приєднані Московською державою. Московське князівство дало назву московському народові, і слухно українці, поляки та багато народів називають цей нарід москалями. В Україні цей термін вживав Шевченко і його вживали в українській науці навіть у перших роках советської московської окупації після упадку української державності.

Але росіянам назва яких відноситься більше до поняття громадян Російської імперії — Росії, термін дуже новий. Їм потрібний більше етнічний термін, що в'язав би їх за походженням із Руссю і русинами, бо там є історичне багатство не лише Руси-імперії, але культури, в тому — християнства, 1000-річчя якого припадає на 1988 рік.

Саме тут є причина, чому москалі, чи пак росіяни, вхопилися за термін «русскіє». Тут є нагода пожирувати і пофальсифікувати історію.

Саме таке завдання, щоб присвоїти собі і своєму народові право на 1000-річчя хрищення Руси-України, поставив перед собою М. Вольф у статті «Крещеніє Руси». Для нього крім Руси всі інші похідні назви пов'язані вже з «Русскими». І земля в нього не «Руська», а «Русская», і «Церква Руська» у нього «Церков Русская», і скити — «предки нинішніх русскіх», і місто Корсунь на Криму — «древнерусское». По «Руській» землі ходили і апостол Андрій, святі рівніапостолам Кирило і Методій, священомученик Климентій римський. «Русскими» послами називає посланців князя Володимира в Константинополь, а на кінець ставить знак рівняння між «русскій» і «россійський», бо кінчить статтю так: «За великий подвиг просвещенія земли Российской верой Христовой русская Церковь причислила князя Владимира к Лику своих святых и нарекла його равно апостольным».

Для москалів немає об'єктивної правди навіть в історії, коли їм потрібно доказати, що на українських землях Скитії жили предки «русскіх», що Київська Русь — це Росія, а русини — «русскіє», а у висліді цієї брехні — 1000-річчя хрищення України-Руси це хрищення Росії і «русскіх».

Не даром москалі мають пословицю — «ловкость рук і нікаково мошеничества!»

Некрологи

ВОНА ВСЕ ЖИТИМЕ В НАШІЙ ПАМ'ЯТІ. . .

(Жалобне слово на похороні сл. п. Наталки Куцан-Бандери)

Горем опечалена Родино!

Жалобна Громадо!

Сумна і болюча нашому серцю подія збрала нас сьогодні з різних країн Європи і з далекої Австралії, щоб відпровадити на вічний спочинок і віддати останній поклін так передчасно згаслій молодій українській людині, бл. п. Наталі Куцан-Бандері, вірній дружині її чоловіка Андрія, улюбленій матері її діточок Софійки і Ореста, гідній дочці славної Родини Бандери, нашій дорогій і незабутній Подрузі.

Вістка про її смерть приголомшила нашу громаду. Бракує слів, щоб логічно відповісти на безконечні звідусіль питання — чому? Чому такі важкі хрести, один за одним, падають на цю нашу українську патріотичну родину? І хоч свідомість підказує, що все це воля Божа, що у незбагнених людським умом плянах Божого Провидіння кожна подія, всі терпіння і жертви мають своє призначення і мету, то однак наше серце і душа не легко можуть це сприйняти і з цим погодитися, бо ж кожна людська істота, як і ціла спільнота, прагне і змагає у житті до повного і всебічного самовиявлення у корисній праці, у служінні якійсь шляхетній ідеї, у постійному змагу до чогось кращого і до завершення своїх плянів і діл.

Життєвий шлях Покійної Наталі був важким від самого дитинства, він був віддзеркаленням тернистого шляху цілого українського народу, служінні якому вся родина Бандери повністю посвяtilась і віддала при цьому найвищі жертви. Величні, геройські, а при цьому і трагічні події, що їх разом з родиною пережила в дитинстві Покійна Наталя, залишили глибокий слід у її психіці.

Пригадується її гідний виступ на процесі московського вбивці її Батька, Провідника ОУН, коли вона станула мужньо в обороні чести свого Батька і великих християнських і національних ідеалів, за які він боровся і які стали, як вона сказала, «провідною зіркою всього мого життя, життя мого брата і сестри та української молоді».

Пригадуються, як нині, наші з нею палкі дискусії, в часі її побуту у Великій Британії, про те, як виховати молоде покоління в дусі тих ідеалів. І Покійна Наталка багато часу і праці вклала у вихованні української молоді, в цьому теж і у Великій Британії. А коли згодом знайшла родинне щастя у власній сім'ї, все своє

знання і свою любов до всього рідного передала своїм діточкам, яких, в умовах чужини, виховала в українському національному і християнському дусі.

І хоч так дуже передчасно покликав її Господь до себе, до її любих Матері, Батька і Брата, Вона далі житиме у своїх дітях, у своїх ділах і в пам'яті своєї найближчої родини і всієї української громади.

Відаю глибокий поклін і прощаю Покійну Наталю — людину доброго серця, глибоко-віруючу християнку, велику українську патріотку-націоналістку — від Друзів-націоналістів у Великій Британії, від членства Спільки Української Молоді, Української Інформаційної Служби, Української Видавничої Спільки, від усіх приятелів і знайомих, а теж від мене особисто і від моєї родини, що мали честь бути з нею особисто знайомими.

Висловлюю наше найглибше співчуття горем прибитим чоловікові Андрієві, дітям Софійці і Орестові, сестрі Лесі і всій ближчій і дальшій родині. Хай Всевишній Господь має усіх у своїй ласкавій опіці, а Покійну Наталю хай винагородить і поселить у своїх небесних хоромах.

Вічна і славна Їй пам'ять!

Инж. В. Олесків

THE UKRAINIAN REVIEW

Англомовний кварталник, що появляється заходами СУБ В.Б., ООЧСУ (США) і ЛВУ (Канада).

Передплачуйте, читайте, поповнюйте міські бібліотеки, рекомендуйте українській молоді, зокрема англомовній, яка не знає української мови!

Саме тепер появилoся IV число цього журналу, зима 1984 року. В багатому на національний зміст кварталнику є, між іншим, такі важливі матеріали:

Патріярх Йосиф Сліпий (Степана Олесківa), «Завіщання» Блаженнішого Патріярха Йосифа, Проповідь папи Івана Павла у Вінніпегу, проповідь ван Стратена, Заступник України перед Богом (Ярослава Стецька), 25-річчя смерті сл. п. Степана Бандери (Ярослава Гарбуза), Український романтизм і його відношення до західного світу (Святослава Гординського), Християнізація України (Миколи Чировського). В цьому чмслі є цілий ряд новин з України, а в тому передрук з «Хроніки» УКЦ, нова листа переслідуваних українських політичних в'язнів (продовження). Є заява президента Регана з приводу смерті В. Марченка і ряд інших документів та інформацій.

З листів до Редакції

Хвальна Редакція
«Визвольного Шляху»
Лондон.

Вельмишановний Друже Редакторе!

В XI-ій Книзі (440) за листопад 1984 року була надрукована цікава і цінна стаття п. Петра Одарченка про «Збірник, присвячений Є. Маланюкові». Не буду торкатись різних проблем порушених у цій цінній статті. На сто відсотків згідний із потребою не тільки передрукувати вже друковані статті різних авторів про Є. Маланюка, але вартим труду буде заопікуватись архівом великого Покійника, який, як мені відомо, був переданий до бібліотеки ВУАН і там десь припадає порохами. Знаю, що із членів комітету, що був створений незабаром після смерти поета і який був очолений пок. Богданом Кравцевим, залишились тільки дві особи в живих. Це п-і д-р З. Плітас і нижче підписаний, який у тому часі працював директором В-ва «Гомін України», яке видало два томи прози Покійного п.з. «Книга спостережень» і домовилося видати третій том. На жаль, смерть Є. Маланюка перешкодила у здійсненні цього пляну, за словами самого автора до підписаного «академічного видання прози».

Як всіли Ви зауважити, Друже Редакторе говорячи про Покійного, я всюди вживаю букву *Е*. — *Евген*, а не *Євген*, як цього хоче автор згаданої статті у Вашому цінному журналі, пишучи: «Особливо вражає русифікована Ортографія імени поета — *Евген* (рос. *Евгений*)».

Як колишній директор В-ва і, без претенсій, близький приятель Покійного Евгена, хочу подати наступне: При редагуванні обидвох томів працювали редактори В-ва «Гомін України» і настоювали на тому, щоб його ім'я писати «Євген», згідно з правописом, якого придержувався «Гомін». На моє настирливе домагання дати дозвіл писати «Євген», Покійний із щирою скромністю заявив: «Я не оспорюю вживаного «Гомоном» правопису, але навіть, коли книжка у матеріальному розумінні по видрукуванні стає власністю видавництва, моє ім'я і прізвище залишається таки моєю власністю. Воно є *Евген*, а не *Євген*, і дуже прошу таким його залишити».

І ми залишили. Так, зрештою, він підписував усі статті в тижневику «Гомін України» і в «Альманахах» того ж Видавництва. Ша-

нуючи Покійного, але вічно живого, хоч може хвилево призабутого поета, шануймо його волю і його ім'я *Евген*, бо так він того хотів.

З правдивою до Вас пошаною,

Іван Бойко,
кол. директор В-ва «Гомін України»

Вельмишановні Друзі!

На прохання людей з Дітройту, пересилаю Вам список, який прошу помістити у нашому «В.Ш.». Якщо треба буде покрити кошти за друкування, то, прошу переслати рахунок до мене.

НА Фундацію Волі зложили:

Дітройт, Мічіген:

СУМА ім. Київ	400. дол.
Григорій Гарбар	400. дол.
Григорій Королишин	300. дол.
Дарія Козак	270. дол.
Евген Репета	200. дол.
Микола Воскрес	200. дол.
Ярослав Стеткевич	200. дол.
Текля Дідуник	100. дол.
Пилип Сотник	100. дол.
Ілько Рожак	100. дол.
Оселя «Київ»	100. дол.
Теодор Токарчук	100. дол.
Збірка на тризні в пам'ять Миколи Воскрес	500. дол.
Збірка на тризні в пам'ять Степана Леськіва	100. дол.
Степан Степанів в пам'ять Анни Була	100. дол.

Всім жертводавцям складає сердечну подяку —

Українська Фундація Волі в США

Борис Губка

Екзекутивний директор

Дякуємо Вам згори за труд та щиро Вас вітаємо,

Слава Україні!

23.2.1985

НОВИНИ ФОНДУ ІМ. Л. РИХТИЦЬКОГО

Наш пресовий заклик, який весною появився майже в усіх українських часописах та журналах, як також наші листовні прохання, увінчалися відгуком відносно невеликого числа жертводавців. Хоч пожертви не дорівняли нашим сподіванням, видавництва «Гомін України» в Торонті (Канада) і «Українська Видавнича Спілка» в Лондоні (Англія) започаткували видання серії творів Любомира Рихтицького — Степана Любомирського. У великій прислужі нам стала Українська Фундація Волі, яка уможливила жертводавцям Фонду віднімати їхні пожертви від податку.

Видавництво «Гомін України» в Торонті вже закінчило фазу видання роману автора, під псевдонімом Степан Любомирський «Ніколи не забуду», про боротьбу УПА під час німецької й російської окупацій України та переживання капітана канадського легунства в рядах УПА в цей кривавий лицарський період нашої історії. Вже восени 1984 року читачі могли набути цю книжку в українських книгарнях, у видавництві «Гомін України» і в кольпортерів цього видавництва.

Також Українська Видавнича Спілка в Лондоні є в процесі видання трилогії Степана Любомирського «Слідами Заповіту», поява першого тому під назвою «Поховайте та вставайте» запланована на кінець 1984 року. Появи наступних двох томів — «Кайдани поर्वіте» та «І вражою злою кров'ю волю окропіте» є намічені на половину і кінець 1985 року. Цей твір, який автор присвятив героям 30-го червня, розвиває масштаб дії від Сибіру до збройних конфронтацій та парламентарних палат цілого світу, переплітаний особистою дружбою і романтикою.

Крім того, готові вже до друку «Мільйонна пригода», політично-кримінальна, романтично-гумористична повість з життя української суспільності в Америці; «Безстрашні» та «Вітер і дим», два нариси із життя Першої Української Дивізії Української Національної Армії; «Афера Геррісон Гавз» — роман про українця, замішаного в кримінальні пригоди американського фінансового конгломерату; як також «Гряде великий суд» і «Армія нескорених», два романи про визвольну боротьбу в сучасній та майбутній Україні. Рівнож плянується упорядкувати та видати одним збірником широкоюяжну журналістичну творчість Любомира Рихтицького.

Завдання немале, особливо беручи під увагу сьогоднішні дуже високі видавничі кошти. Тому далі звертаємося до українських читачів за фінансовою допомогою в нашому задумі. Пожертви просимо складати в Першому Українському Федеральному Банку «Певність», на числоkonto 29020-3 1st Security Federal Savings Bank, 936 North Western Avenue, Chicago, Ill., USA 60622. На бажання, висилаємо поквитування з правом відмінити суму пожертви від податку. Імена жертводавців будуть поміщені на сторінках видаваних книжок.

За Президію Видавничого Фонду
д-р Роман Кобилецький
голова

«Російський світ життя — це протиставне уявлення нашому в суцільному відношенні. Бій не йде тільки за саму ідею свободи, але не менше за її зміст, бо свобода — це рамки для виконання означених етичних, суспільних, політичних і інших вартостей, це змога вибирати і здійснити означені вартості. Справедливість — це вища якість за свободу, яка тотожна зі спроможністю рішення людини вибирати одну чи іншу вартість, справедливе, чи не справедливе, добре чи зле, гедоністичне чи героїчне, альтруїстичне чи егоїстичне. Цей бій ведеться і серед західнього суспільства, де вже починається процес пробудження й відродження, самоусвідомлення власних питомених традиційних духових, культурних, національних і соціальних вартостей та поворот до культу героїки життя, національного етосу національних героїв і рідного стилю і змісту життя. Те, чим досі був сильний Окцидент noblesse oblige, — navigare necesse est, vivere non!»

(З матеріалів VI ВЗ ОУН: «Становище у світі й Україна»)
